

DELIMITACJA REGIONU GÓRNOŚLĄSKO- ZAGŁĘBIOWSKIEJ METROPOLII „SILESIA”

*The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „SILESIA”.
Spatial-Functional Delimitation of Region*

Dr Robert Krzysztofik

Prof. dr hab. Jerzy Runge

Współpraca: Mgr Tomasz Spórna

Uniwersytet Śląski

Wydział Nauk o Ziemi

Katedra Geografii Ekonomicznej

41-200 Sosnowiec

Ul. Będzińska 60

Sosnowiec 2011

Spis treści:

strona

Wprowadzenie	4
Aglomeracje miejskie a metropolie	8
Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” i jego delimitacja ...	20
Wnioski	47
Aneks	74
Literatura	85
Summary	116

Spis rycin:

Rycina 1. Typologia zaglomerowanych miejskich form osadniczych	9
Rycina 2. Hierarchia regionów metropolitalnych	13
Rycina 3. Region metropolitalny – struktura przestrzenno-funkcjonalna	15
Rycina 4. Obszar Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” na tle podziału administracyjnego (kraju) oraz podziału na jednostki NUTS-3.....	22
Rycina 5. Wstępny obszar badań delimitacji konurbacji katowickiej oraz Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”	26
Rycina 6. Strefa ciągłości administracyjnej miast w województwie śląskim i jego otoczeniu .	30
Rycina 7. Konurbacja katowicka – struktura przestrzenno-funkcjonalna	50
Rycina 8. Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” – delimitacja struktury przestrzenno-funkcjonalnej	57
Rycina 9. Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” – struktura przestrzenno-funkcjonalna.....	70

Spis tabel:

Tabela 1. Cechy określające stopień rozwoju funkcji metropolitalnych	18
Tabela 2. Obszar i liczba ludności konurbacji katowickiej w 2010 roku.....	49
Tabela 3. Obszar i liczba ludności regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” w 2010 roku	56

Aneks:

Tabela I. Powierzchnia i ludność gmin w regionie wyznaczonym wstępnie do delimitacji w 2010 roku	75
Tabela II. Delimitacja konurbacji katowickiej (Agglomeracji Górnośląskiej). Średnie wartości badanych grup cech	77
Tabela III. Delimitacja regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Średnie wartości badanych grup cech	81

Contents:	page
Introduction	4
Urban agglomerations versus metropolises	8
The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”. Delimitation of region	20
Conclusions	47
Appendix	74
References	85
Summary	116

List of figures:

<i>Figure 1. Typology of agglomerated urban forms in geography of settlement</i>	9
<i>Figure 2. Hierarchy of metropolitan regions</i>	13
<i>Figure 3. Metropolitan region – spatial-functional structure</i>	15
<i>Figure 4. Area of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” on the background of administrative division and the NUTS-3 division</i>	22
<i>Figure 5. Preliminary study area for delimitation of The Katowice Conurbation and The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”</i>	26
<i>Figure 6. Zone of (administrative) urban continuity in Silesian Province and its surroundings</i>	30
<i>Figure 7. The Katowice Conurbation – spatial-functional structure</i>	50
<i>Figure 8. Region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” – delimitation of spatial-functional structure</i>	57
<i>Figure 9. Region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” – spatial-functional structure</i>	70

List of tables:

<i>Table 1. Features define a level of metropolitan functions development</i>	18
<i>Table 2. Area and population in The Katowice Conurbation, 2010</i>	49
<i>Table 3. Area and population of region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”, 2010</i>	56

Appendix:

<i>Table I. Area and population of administrative units in the preliminary outlined region of delimitation, 2010</i>	75
<i>Table II. Delimitation of The Katowice Conurbation (The Uppersilesian Agglomeration). Average values of analyzed features</i>	77
<i>Table III. Delimitation of region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”. Average values of analyzed features</i>	81

Wprowadzenie

Początek rozwoju miejskich form zaglomerowanych na obszarze współczesnej Polski datuje się na XIII wiek. Do przełomu XVIII/XIX w. powstało w obrębie dzisiejszego terytorium kraju ponad 200, co najmniej dwu-ośrodkowych skupień miejskich. Ponad dwadzieścia z nich skupiało trzy lub więcej miast. Jednak okres szczególnie intensywnego rozwoju form zaglomerowanych i aglomeracji miejskich przypadł dopiero na XIX, a zwłaszcza na XX wiek. Uwaga ta w mniejszym stopniu dotyczy liczby nowych form, a bardziej ich potencjału demograficznego, gospodarczego czy liczby zintegrowanych miast w ramach jednego skupienia miejskiego.

Na obszarze województwa śląskiego procesy aglomeracyjne również mają, co najmniej feudalną genezę i sięgają okresu średniowiecznego (nowe miasto przy Raciborzu, nowe miasto przy Żywcu, translacja Lelowa). W XVI wieku powstaje pierwszy zespół miast (Tarnowskie Góry i Miasteczko Śląskie) kształtowany miastotwórczymi siłami odśrodkowymi, o skrajnie wyspecjalizowanym genotypie funkcjonalnym, a więc nawiązującym do postaci XX-wiecznych konurbacji miejskich. W XVIII wieku powstaje także system skupień miejskich na ówczesnej granicy śląsko-polskiej, a ich genezę należy wyjaśniać w ramach modelu rozwoju tzw. miast-wrót, ewoluujących w miejscach gdzie ważny szlak komunikacyjny przecina wyraźną barierę geograficzną, jaką jest m.in. granica państwowa. Ten element stał u podstawy rozwoju dwu- lub trój-miast: Bielska i Białej oraz Mysłowic, Modrzejowa i Niwki. Miasta podwójne kształtują się w tym okresie także przy Częstochowie (powstaje Częstochówka) oraz Krzepicach (powstaje Kuźniczka).

Do początku XIX w. w dzisiejszej strefie centralnej dzisiejszego województwa śląskiego powstają zatem dwa skupienia (w rejonie Tarnowskich Gór i Mysłowic), które stanowią proto-zalążki późniejszego zespołu miejskiego. Oba mają charakter konurbacyjny, ale to co interesujące, to fakt, iż ich geneza nie była związana z eksploatacją węgla kamiennego czy hutnictwem żelaza, a górnictwem rud cynkowo-ołowiowych i srebra w pierwszym przypadku oraz handlem ponadlokalnym i tranzytem w drugim przypadku.

Ten etap rozwoju zespołów miejskich na obszarze współczesnego województwa śląskiego rozpoczął się w I połowie XIX wieku i trwa nadal. Można go podzielić na 4 podokresy: 1800-1850, 1850-1945, 1945-1989 i po 1989 r.

Podokresy te względem ewolucji skupionych, miejskich form osadniczych należy rozpatrywać w odniesieniu do czterech pojęć: industrializacji (wzrostu liczby nowych

zakładów przemysłowych i zatrudnionych w przemyśle), urbanizacji (rozwoju funkcji i przestrzeni nierolniczych w jednostkach osadniczych oraz ich wzrostu demograficznego), umiastowienia (powstawania uprawomocnionych formalnie miast) i metropolizacji (rozwoju funkcji i potencjału metropolitalnego).

W nawiązaniu do tych 4 pojęć pierwszy podokres formowania się zespołu miejskiego na pograniczu górnośląsko-małopolskim, w dorzeczu Przemszy i Kłodnicy należy określić jako etap industrializacji i urbanizacji. Drugi z nich – industrializacji, urbanizacji oraz początków umiastowienia. Trzeci podokres cechowały: industrializacja, urbanizacja i szczyt umiastowienia. W ostatnim z nich, trwającym także współcześnie postępuje urbanizacja (bardziej: suburbanizacja i dezurbanizacja) i metropolizacja.

Do połowy XIX wieku w centralnej części dzisiejszego województwa śląskiego silne procesy industrializacyjne spowodowały powszechną urbanizację wielu miejscowości oraz powstanie wielu całkiem nowych. Ich wspólną cechą było jednak to, że wszystkie nie były miastami z formalno-prawnego punktu widzenia. Ich dynamiczny wzrost oraz tworzenie się miejscowości o funkcjach innych niż przemysłowa czy górnicza, zdynamizowało powstawanie całkiem nowych miast w II połowie XIX i na początku XX wieku. Prawa miejskie otrzymały między innymi: Katowice, Królewska Huta (Chorzów), Jaworzno, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Zawiercie, Siemianowice Śląskie, Zabrze. Rozwój przestrzenny, demograficzny i gospodarczy odnosił się także do nowych miast, które w postępującej industrializacji znalazły nowe ścieżki rozwojowe. Znacząco rozrosły się: Bytom, Gliwice. Nieco słabiej – Tarnowskie Góry, Mysłowice, Będzin, Mikołów czy Czeladź.

Do 1945 r. w strukturze morfologicznej i funkcjonalnej, ale także ludnościowej był już wyraźnie ukształtowany rdzeń wielkiego zespołu miejskiego o charakterze konurbacji miejsko-przemysłowej. Obejmował on zwarty obszar od Sosnowca, Mysłowic i Dąbrowy Górniczej na wschodzie po Gliwice na zachodzie. Przyjmował postać równoleżnikowego układu pasmowego z odgałęzieniem w kierunku Bytomia i Piekar Śląskich. W okresie międzywojennym miał charakter transgraniczny, co w żadnym stopniu nie wpływało na obniżenie tempa jego rozwoju.

Nowy etap rozwoju rozpoczął się po II wojnie światowej. Przede wszystkim w pierwszej fazie – do lat 60. XX wieku zauważalne było spowolnienie rozwoju całkiem nowych obiektów przemysłu tradycyjnego, przy jednoczesnym wzroście zatrudnienia. W sferze osiedleńczej „krzepły” zurbanizowane struktury społeczne w kolejnych miejscowościach. Stanowiło to punkt wyjścia do żywiołowego umiastowienia regionu, w oparciu o dziesiątki nowych – kilku, kilkunastotysięcznych miast o głównie monofunkcyjnej strukturze gospodarczej. Tylko do początku lat 50. XX wieku powstało kilka średniej wielkości miast w samym rdzeniu (Nowy Bytom, Piekary Śląskie, Radzionków, Ruda, Szopienice, Świętochłowice, Wirek). Powstawanie wciąż nowych miast, także w kolejnych latach sprawiło, że około 1965 r. w regionie górnośląsko-zagłębiowskim powstała jedna z największych w Europie stref ciągłości administracyjnej miast. To znaczy, że pobliskie

miasta nie tylko leżały w niedalekiej odległości, ale także formalnie graniczyły ze sobą administracyjnie. Strefa ta rozbudowywała się także stopniowo na zewnątrz. Planowanie procesów odśrodkowych w ujęciu regionalnym rozpoczęło się już zresztą w latach 30. XX wieku (m.in.: trójmiasto – Bytom-Gliwice-Zabrze i jego region, Tychy, Ząbkowice), na szerszą skalę wdrożono je dopiero w latach 50. ubiegłego wieku, głównie w ramach planu deglomeracji GOP-u. Sztandarowym przedsięwzięciem tego okresu było powstanie nowego miasta Tychy. Kilka innych działań deglomeracyjnych miało mniejsze znaczenie (Pyskowice, Gołonóg).

Intensyfikacja rozwoju gospodarczego regionu nastąpiła w latach 70. XX wieku. Jej skutkiem był m.in. wzrost stopnia kompaktowości miast zlokalizowanych w rdzeniu konurbacji, rozwój jakościowy przestrzeni miejskiej, głównie poprzez budowę nowych osiedli bloków wielokondygnacyjnych oraz inwestycje infrastrukturalne.

Dynamika rozwoju przestrzeni miejskiej w granicach miast oraz centralne planowanie, a z drugiej strony centralistyczne tendencje w gospodarce i planowaniu przestrzennym, były podstawą działań inkorporacyjnych. Ich efektem był terytorialny rozrost niektórych miast regionu. Powstały wielkie: Katowice, Tychy, Dąbrowa Górnicza czy Sosnowiec. W ówczesnym województwie katowickim, z każdych dziesięciu inkorporowanych jednostek, aż dziewięć stanowiły miejscowości, które dopiero co nie dawno nabyły prawa miejskie. Liczba miast w regionie katowickim zmniejszyła się, ale w związku z integracją administracyjną wzrosła ich powierzchnia, ludność i potencjał gospodarczy.

Po 1989 r. w regionie katowickim, największym skupieniu przemysłu tradycyjnego w Europie Środkowej, nastąpiły istotne zmiany. Czynniki takie jak: zmiana systemu społeczno-gospodarczego, restrukturyzacja oraz likwidacja przemysłu, pojawienie się rzeczywistej renty gruntowej, wzrost poczucia samorządności, mobilności i wolności społecznej, serwicyzacja struktur ekonomicznych poszczególnych miast, a także – z innej strony – szeroko pojęte, wieloaspektowe procesy kurczenia się miast, spowodowały zmianę oblicza górnośląsko-zagłębiowskiego regionu miejskiego.

W następstwie powyższych procesów i zjawisk w regionie pojawiły się między innymi takie elementy jak:

- gwałtowna depopulacja miast rdzeniowych i niektórych, zlokalizowanych poza rdzeniem konurbacji;
- rozpad administracyjny dużych miast i powoływanie nowych, a w zasadzie restytuowanych gmin miejskich i wiejskich;
- konkurencja międzymiejska o zaplecze i potencjał, przejawiająca się między innymi na polu znaczących inwestycji gospodarczych i infrastrukturalnych;
- wzmagająca się suburbanizacja;

- powstawanie dualnego wizerunku miast – „dwa różne miasta (prorozwojowe i stagnujące)” w tych samych granicach administracyjnych;
- pojawienie się tzw. „suburbanizacji wewnętrznej” – zjawiska poprawiającego stopień kompaktowości niektórych miast i całego regionu miejskiego, szczególnie pożądanego w jego rdzeniu i inne.

Ważnym elementem, zwłaszcza w kontekście kryzysu funkcji przemysłowej prezentowanego regionu miejskiego był wzrost stopnia jego metropolitalności. Przejawiał się on dwu-kierunkowo – w rozumieniu przestrzennym oraz w rozumieniu strukturalnym.

W pierwszym ujęciu zjawisko to należy rozumieć jako dążenie do unifikacji prawno-organizacyjnej regionu miejskiego, stanowiącego sieć niezależnych ośrodków miejskich, niejednokrotnie – co zostało już wspomniane – rywalizujących ze sobą. Kwestią podstawową jest tu powstanie wielkiej 2-milionowej metropolii, a nie współistnienie kilkunastu czy 20-kilku średnich oraz dużych miast, z których każde ma podobne lub zbliżone możliwości i ścieżki rozwoju.

Drugie ujęcie nawiązuje do przemian strukturalnych regionu. Jego serwicyzacja jest pierwszym stadium tych zmian. Jeszcze ważniejszy jest charakter zmiany funkcjonalnej. Przejawia się ona w dążeniach do:

- wzrostu znaczenia usług egzogenicznych, względem endogenicznych;
- możliwie wysoki stopień poziomu rozwoju tych drugich, stanowiących filar poziomu życia w regionie miejskim;
- selektywny rozwój głównie usługowych funkcji egzogenicznych, skupiony na pozyskiwaniu tych przedsięwzięć i instytucji, które definiują takie określenia jak: metropolitalność, wielkomiejskość, gospodarka oparta na wiedzy, umiędzynarodowienie czy rola i ranga w krajowym i europejskim układzie metropolii.

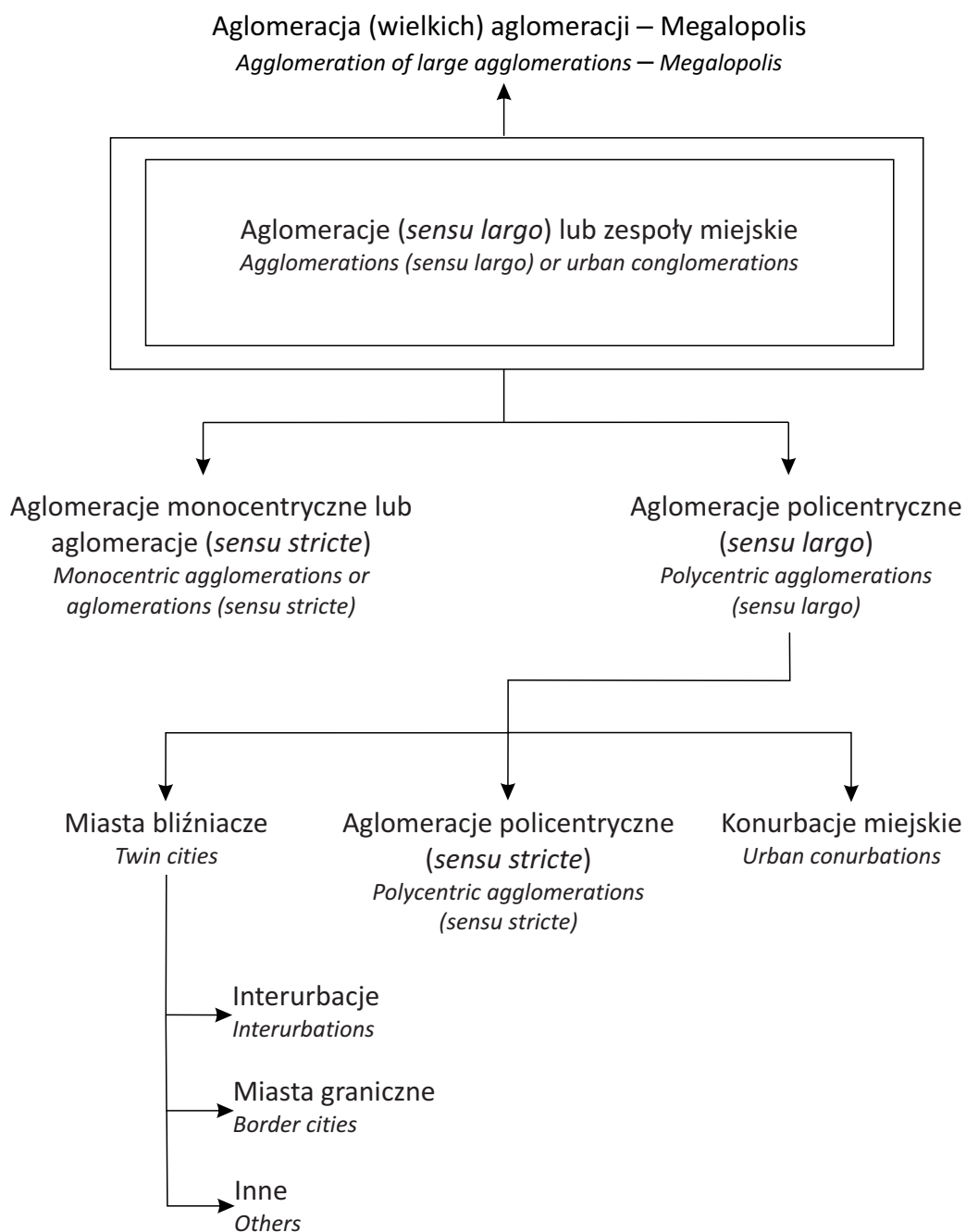
Aglomeracje miejskie a metropolie

Układy zaglomerowane mają – jako formy osadnictwa miejskiego – różne struktury, wynikające w głównej mierze z charakteru sił miastotwórczych, które powołały je do życia, czynników miastotwórczych, które na bieżąco modyfikują ten rozwój, tła geograficznego, historycznego, ekonomicznego i społecznego oraz innych cech (ryc. 1). Zróżnicowanie uwarunkowań determinujących powstawanie układów miast czy regionów miejskich ma swoje konsekwencje, także w definiowaniu poszczególnych form osadniczych. Bogactwo używanych i stosowanych nazw w odniesieniu do skupienia miast w rejonie Katowic, ma swoje uzasadnienie w wielu, wspomnianych powyżej zmiennych. Z innej strony ważny też jest cel, jakiemu ma służyć dana wypowiedź.

Brak konsekwencji w nazewnictwie regionu metropolitalnego osłabia niestety kwestię jego postrzegania, o jakości merytorycznego dyskursu już nie wspominając. W większości przypadków stanowi ono kompromis obwarowany różnym postrzeganiem regionu. Porządkując nieco sformułowanie używane wobec regionu miejskiego zlokalizowanego w środkowej części województwa śląskiego należy stwierdzić, że pojęcie aglomeracja miejska, jest określeniem bardzo szerokim i w takim odniesieniu stanowi synonim skupienia (zespołu, zgrupowania) miejskiego. W tym ujęciu nie definiuje jednak ono, ani struktury formy osadniczej, ani jej morfogenezy czy układu powiązań. Stąd też za celowe uznać należy, wskazanie istoty rozwoju i charakteru każdego skupienia miejskiego poprzez ustalenie jego specyfiki na co najmniej dwóch dalszych poziomach. Jest to o tyle ważne i potrzebne, że różne typy skupień miejskich mają różne trajektorie i modele rozwoju. W związku z tym nie da się też przyjąć jednego sposobu zarządzania takim regionem miejskim. Każdy z nich ma bowiem inny układ funkcjonalny, nie mówiąc już o tak pierwotnym elemencie, jak zróżnicowanie deterministycznych sił miastotwórczych.

Bezwzględnie istotne jest doprecyzowanie czy dana forma osadnicza ma charakter monocentryczny czy policentryczny. Większość różnic w procesie organizowania zespołów (skupień) miast, tym bardziej zarządzania nimi, wynika z rozbieżności w rozłożeniu przestrzennym potencjałów: demograficznego, gospodarczego czy infrastrukturalnego. Kwestie modelu rozwoju aglomeracji monocentrycznej, jak i policentrycznej są dla nich typowe, oryginalne. Z innego punktu widzenia często bardzo trwałe, silne i nieprzezwyciężalne w przypadku, gdy stają się wyjątkowo problemowymi.

Rycina 1. Typologia zaglomerowanych miejskich form osadniczych
 Figure 1. Typology of agglomerated urban forms in geography of settlement

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Układ aglomeracji monocentrycznej oparty jest na współistnieniu jednego miasta dominującego oraz kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu jednostek podrzędnych. Podrzędność ta wynika nie tylko z faktu, iż każdy ośrodek zlokalizowany w tej formie osadniczej jest

wielokrotnie „mniejszy” czy „słabszy” od tego głównego, ale także z faktu, że często wszystkie jednostki peryferyjne razem wzięte nie dorównują potencjałowi miasta centralnego.

W aglomeracji policentrycznej miasta rdzeniowe, są co najmniej dwa, w wielu przypadkach nawet kilka lub kilkanaście. Jakkolwiek różny ich jest potencjał ilościowy i struktura, to tworzą indywidualne elementy rozpraszające potencjalną mono-koncentryczność, która istnieje w przypadku aglomeracji jednoośrodkowych. Oprócz wielu ośrodków rdzeniowych, współistnieją także liczne miejscowości mniejsze lub umocowane niżej w strukturze danej formy osadniczej.

O ile w przypadku aglomeracji monocentrycznych na plan pierwszy wysuwa się interakcja: miasto rdzeniowe – miasta zaplecza, o tyle w przypadku aglomeracji policentrycznej interakcji jest więcej, ale co najmniej trzy. Każdego z miast rdzeniowych wobec wspólnego zaplecza oraz co najmniej dwóch miast rdzeniowych w stosunku do siebie samych. Oczywiście większa liczba miast rdzenia, zwiększa liczbę interakcji, a przez to rośnie prawdopodobieństwo zaistnienia konfliktu międzymiejskiego.

Aglomeracje policentryczne dzielą się na trzy podstawowe typy: konurbacje miejskie, aglomeracje policentryczne dosłowne (*sensu stricte*) i miasta bliźniacze (ryc. 1).

W pierwszym i drugim przypadku występują dwa lub więcej ośrodków rdzeniowych, w trzecim układzie tylko dwa. Układ miast bliźniaczych traktowany jest czasami jako podtyp, dosłownej aglomeracji policentrycznej lub konurbacji. Jednak z uwagi na fakt, że każdy z trzech typów form osadniczych powołały siły miastotwórcze o innym charakterze, zasadne jest traktowanie wszystkich trzech na tym samym poziomie.

Dosłowna aglomeracja policentryczna powstaje w efekcie działania sił dośrodkowych, dynamizujących pole oddziaływań każdego z miast rdzeniowych. Efektem działania tych sił jest kompilacja uzupełniających się i pozytywnie współdziałających funkcji centralnych i wyspecjalizowanych. Funkcje centralne zwiększają atrakcyjność miasta, dzięki temu miasto to staje się ważną niszą lokalizacyjną dla działalności wyspecjalizowanych, generujących często znaczący napływ migracyjny. Wzrost demograficzny, w wielu przypadkach determinuje pojawianie się kolejnych funkcji i dóbr centralnych czy z innego punktu widzenia – kontrolnych w odniesieniu do szeroko pojętego zaplecza. Według tego modelu rozwinęła się policentryczna aglomeracja bydgosko-toruńska, gdzie w pewnym momencie nastąpił styk, a nawet częściowe przeniknięcie się stref oddziaływania dwóch miast rdzeniowych: Bydgoszczy i Torunia. Oba miasta „przybliżyły się” do siebie. Dalszy rozwój obu ośrodków będzie determinował, inne zjawiska, zawsze proporcjonalne do potencjału demograficznego i rangi instytucjonalnej. Przykładem dosłownej aglomeracji policentrycznej jest w Europie region miejski Randstad w Holandii.

Miasta konurbacji miejskiej powstają w większości przypadków w efekcie działania sił ośrodkowych. W konurbacji katowickiej siły te uwidoczniły się poprzez stabilizację bazy

ekonomicznej opartej na górnictwie węgla kamiennego oraz przemyśle ciężkim. Był i jest to zresztą czynnik podstawowy w rozwoju niemal wszystkich większych europejskich układów miast o charakterze konurbacji.

W przeciwieństwie do sił dośrodkowych, siły odśrodkowe mają punkty odniesień w dowolnie zdefiniowanym zapleczu, a nie tak jak w pierwszym przypadku w zapleczu otaczającym miasto rdzeniowe. Miasto górnicze funkcjonuje na poziomie ekonomicznym w oparciu o interakcje z dowolną jednostką w kraju lub na świecie. Tą, w której następuje zbyt dóbr stanowiących podstawę rozwoju miasta, na przykład węgla kamiennego. Nie musi to być najbliższa okolica i często nią nie jest. Podobnie jest w przypadku innych gałęzi przemysłu. Dlatego przez dziesięciolecia mogą „bezkonfliktowo” funkcjonować obok siebie skupienia wielu skrajnie wyspecjalizowanych miast. Wyspecjalizowanych w tym samym profilu gospodarczym. Szczególnie, gdy istnieje nieprzerwany popyt na wyspecjalizowane dobro, określające bazę ekonomiczną tego ośrodka.

Podobieństwo sił miastotwórczych i funkcji miejskich stanowi o specyfice rozwoju konurbacji oraz indywidualnych trajektoriach rozwoju. W pewnych sytuacjach niektóre miasta mogą jednak zyskać pewną przewagę nad pozostałymi. Nie jest ona w żadnym, zwłaszcza demograficzny elemencie znacząco większa od kolejnego miasta rdzenia, tym bardziej od ich zgrupowania. Przewagę tą w sytuacji gwałtownej industrializacji zyskują ośrodki uzupełniające swoje funkcje o przedsięwzięcia i koncentrację dóbr o charakterze centralnym lub miasta o charakterze wrót, szczególnie tam, gdzie różnice potencjałów międzyregionalnych są dość duże. Charakter miasta-wrót (do czasów I wojny światowej) i stopniowe pozyskiwanie funkcji centralnych spowodowało to, że pewną przewagę w górnośląskiej części konurbacji zyskały Katowice („kosztem” najpierw Chorzowa i Mysłowic, a później całej konurbacji, włącznie z Gliwicami i Bytomiem), a w części zagłębiowskiej – Sosnowiec („kosztem” Będzina i Dąbrowy Górniczej). Przykładem konurbacji miejskiej jest w Europie region miejski Ruhry w Niemczech.

Ostatnim typem szeroko rozpatrywanej aglomeracji policentrycznej jest układ miast bliźniaczych. Są to miasta, które powstały w efekcie albo sił odśrodkowych, albo dośrodkowych w bezpośredniej interakcji na sąsiedztwo granicy geograficznej (naturalnej, politycznej lub innej; często obu naraz), która oddziela te miasta od siebie. Niemal zawsze układy te przynajmniej w początkowej fazie rozwoju mają charakter miast-wrót. Obsługują lub oddziałują na swoje indywidualne zaplecza. Jeśli granica podzieliła miasto to z reguły było to miasto o funkcjach centralnych i w mniejszym stopniu są one nadal kontynuowane (np. Cieszyn), jednak by się rozwijać miasto takie musi pozyskać dodatkowe funkcje wyspecjalizowane, które staną się „rekompensatą” za utracone zaplecze o charakterze centralnym.

Częściej jednak jedno z miast powstaje później, jako próba pozyskania impulsów rozwojowych przez punkt osadniczy po drugiej stronie granicy. Rozwój miast bliźniaczych ma z reguły charakter konkurencyjny, rzadziej uzupełniający. W większości przypadków, niemal

zawsze po likwidacji bariery czy granicy, miasta bliźniacze dążą do unifikacji przestrzenno-administracyjnej (np. Bielsko i Biała w woj. śląskim czy Golub i Dobrzyń w woj. kujawsko-pomorskim).

W strukturze wewnętrznej aglomeracji (i konurbacji) miejskich wyróżnia się trzy integralne strefy: rdzeń, strefę wewnętrzną i strefę zewnętrzną. Razem tworzą spójną całość – aglomerację (lub konurbację) miejską. Strefę wewnętrzną i strefę zewnętrzną określa się wspólną nazwą – strefa peryferyjna.

Pojęcie szeroko rozumianej aglomeracji miejskiej i jej typów odwołuje się w głównej mierze do elementów morfologii przestrzeni geograficznej, uwzględniającej także genezę historyczną, potencjał demograficzny oraz charakter sąsiedztwa i bliskości poszczególnych ośrodków miejskich. Ma generalnie charakter ilościowy.

Określeniem odnoszącym się do jakościowego, z innej strony funkcjonalnego wymiaru zespołu miejskiego, ale uwzględniającym także wymiar ilościowy jest pojęcie metropolii. W warunkach polskich przyjmuje się, że obszar metropolitalny powinien mieć co najmniej 500 tys. mieszkańców i posiadać funkcje metropolitalne.

Regiony metropolitalne i metropolie doczekały się wielu interpretacji na świecie i w Polsce (porównaj literatura na końcu opracowania) – ryc. 2. Dotychczasowy dorobek w tej kwestii wnosi wiele nowych spostrzeżeń, skłania jednocześnie do opinii o dewaluacji pojęcia w następujących aspektach:

- a) wielkościowym: rozumienie pod pojęciem metropolii każdego większego miasta, już nawet nie tylko wielkiego;
- b) przestrzennym: zatarcie granicy pomiędzy określeniem miasta metropolitalne a region metropolitalny. Zauważalna jest dążność do prezentowania metropolii jako miasta i otaczającego je regionu w przypadku relatywnie mniejszych ośrodków oraz prezentowania metropolii jako wyłącznie miasta metropolitalnego stanowiącego z reguły rdzeń aglomeracji monocentrycznej. Ten drugi aspekt odnosi się zwłaszcza do miast większych, a w Polsce liczących z reguły więcej niż 500 tys. mieszkańców. W przypadku konurbacji miejskich metropolią określa się skupienie miast głównie rdzenia o charakterze metropolitalnym. Konkludując, w niektórych pracach określenie metropolia jest synonimem miasta (miast) metropolitalnego, w innych – miasta metropolitalnego i jego regionu;
- c) funkcjonalnym, jakościowym: wspomniane, łatwe przechodzenie od pojęcia aglomeracja lub konurbacja do pojęcia metropolia. Takie ujęcie jest nieprawidłowe z dwóch powodów:
 - nie każda metropolia (miasto i jego strefa zewnętrzna) pokrywa się z zasięgiem formy osadniczej jaką jest aglomeracja lub konurbacja miejska,

- nie każda aglomeracja (konurbacja) ma charakter metropolitalny, jakkolwiek należy stwierdzić, że niemal się nie zdarza, aby region metropolitalny, nie był jednocześnie formą szeroko pojętej aglomeracji miast.

Rycina 2. Hierarchia regionów metropolitalnych

Figure 2. Hierarchy of metropolitan regions

Poziomy hierarchiczne <i>Hierarchical levels</i>	Określenie regionu metropolitalnego <i>Name of metropolitan region</i>	Modelowe wewnętrzne poziomy hierarchiczne <i>Inner hierarchical levels (models)</i>		
1	Metropolia światowa <i>World metropolis</i>	A	A	A
	Miasto światowe <i>World city</i>			B
			B	C
	Miasto globalne <i>Global city</i>	A		
2	Metropolia kontynentalna <i>Continental metropolis</i>	A	A	A
	Metropolia sub-kontynentalna <i>Sub-continental metropolis</i>		B	B
	Metropolia europejska (w Europie) <i>European metropolis (in Europe)</i>	B	C	C
3	Metropolia krajowa <i>Country metropolis</i>	A	A	A
			B	B
	Metropolia regionalna <i>Regional metropolis</i>	B	C	C
			C	D
			D	E

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Część powyższych uwag dotyczy także obszaru województwa śląskiego, gdzie obszar metropolitalny, sformalizowany aktualnie do postaci Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” jest znaczącym fragmentem rdzenia konurbacji katowickiej, z drugiej strony w granicach województwa znajdują się 3 tzw. aglomeracje „nie-metropolitalne” – bielska, częstochowska i rybnicka. Pierwsze dwie nie spełniają wymogu kryterium demograficznego i w pewnej części posiadania i kreowania instytucji o charakterze metropolitalnym. Trzecia

z nich spełnia co prawda kryterium demograficzne, ma natomiast bardzo niski wskaźnik dóbr i przedsięwzięć o charakterze metropolitalnym. W żadnym stopniu nie przystających do 600 tysięcznego potencjału demograficznego.

Kryteria demograficzne i funkcjonalne spełnia natomiast region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Instytucyjny poziom współpracy oparty jest tu jednak o argument wyłącznie prawno-administracyjny, w związku z czym członkami Górnośląskiego Związku Metropolitalnego mogą być jak dotąd tylko miasta na prawach powiatu. Z punktu widzenia wielokryterialnej delimitacji i postrzegania regionów metropolitalnych jest to więc sztuczne zawężenie formuły działania. Aktualne granice Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” są niezgodne z ukształtowanymi tu:

- obszarem metropolitalnym;
- formą osadniczą konurbacji miejskiej;
- strefą ciągłości przestrzeni administracyjnej miast.

Granice te są nawet niezgodne z przestrzenią rdzeniową (węzłową) obszaru metropolitalnego i konurbacji miejskiej, do których idea integracji metropolitalnej odwołuje się w głównym stopniu. Istnieje pilna potrzeba korekty obecnego stanu.

Jednocześnie określenie metropolia (katowicka, śląska, górnośląska, górnośląsko-zagłębiowska, górnośląsko-małopolska) pojawia się w odniesieniu do:

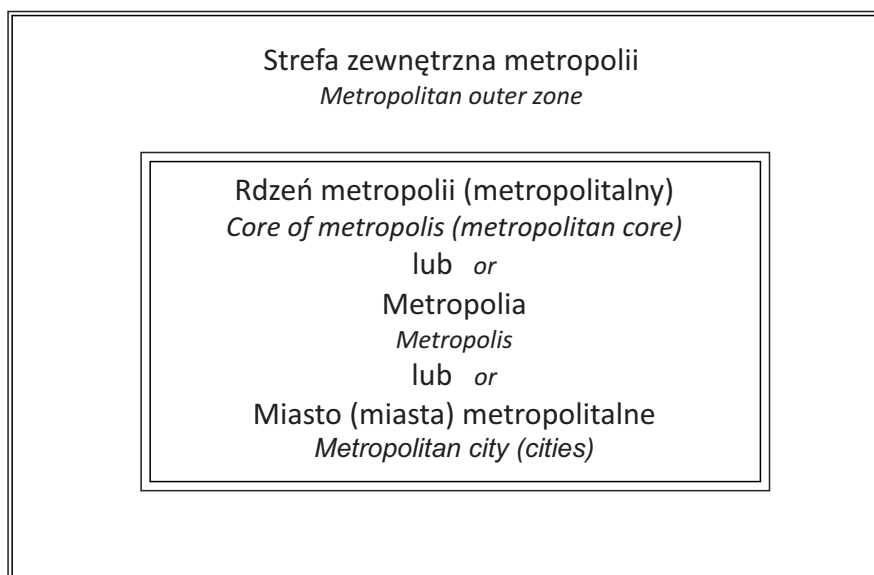
- miasta Katowic;
- Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”;
- rdzenia metropolitalnego obejmującego miasta GZM „Silesia” oraz kilku innych nie zunifikowanych w ramach tej struktury (z reguły: Będzin, Czeladź, Knurów, Mikołów, Pyskowice, Tarnowskie Góry, w innych dodatkowo jeszcze: Łaziska Górne, Radzionków, Sławków, Wojkowice);
- rdzenia metropolitalnego i jego strefy zewnętrznej;
- grupy miast na prawach powiatu i powiatów ziemskich w środkowej części województwa śląskiego wydzielonych do celów statystycznych;
- łącznego obszaru konurbacji katowickiej i policentrycznej aglomeracji rybnickiej i innych.

W związku z prezentowanymi w opracowaniach i dokumentach licznymi ujęciami sformułowania: metropolia, proponuje się aby:

- **metropolią** nazywać wyłącznie rzeczywisty rdzeń metropolitalny wyznaczony granicami administracyjnymi miast w nim zlokalizowanych;

- **strefą zewnętrzną metropolii** nazywać zbiór jednostek gminnych zlokalizowanych wokół **metropolii**. **Strefa** ta powiązana jest z **metropolią** systemowo; nie stanowi jednak jej integralnej części;
- **regionem metropolitalnym** lub **regionem metropolii** nazywać **rdzeń metropolitalny** i jego **strefę zewnętrzną** (ryc. 3). Delimitacji obu jednostek w odniesieniu do Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” podjęto się między innymi w niniejszym opracowaniu;
- **obszarem metropolitalnym** nazywać ten **region metropolitalny**, który został ukonstytuowany w ujęciu prawno-administracyjnym (ustawowo), a określenie to znajduje swoje odzwierciedlenie w dokumentach urzędowych, m.in. planistycznych, strategicznych. **Region metropolitalny** jest pojęciem naukowym, przestrzennym. **Obszar metropolitalny** jest pojęciem urzędowym (ustawowym), planistycznym;
- **funkcjonalno-morfologicznym rdzeniem metropolitalnym** nazywać obszar zlokalizowany w obrębie **metropolii** (**rzeczywistego rdzenia metropolitalnego**) wyznaczony rzeczywistym zasięgiem wieloaspektowych struktur i cech geograficznych, o charakterze wielkomiejskim i metropolitalnym.

Rycina 3. Region metropolitalny – struktura przestrzenno-funkcjonalna
 Figure 3. Metropolitan region – spatial-functional structure

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Kwestią podstawową w opracowaniach naukowych i planistycznych jest zawsze dylemat: jakie funkcje musi pełnić miasto lub region miejski, aby miał charakter metropolitalny? Grupy cech zintegrowane z reguły pod określeniem pewnych zjawisk,

procesów i przedsięwzięć przedstawiano wielokrotnie. Zależne jednak one były od tego czy metropolia miała charakter światowy, kontynentalny czy krajowy. Według B. Jałowieckiego (2002, s. 51) o cechach metropolii międzynarodowej świadczą między innymi:

- import czynników produkcji;
- siedziba międzynarodowych firm i instytucji;
- eksport czynników produkcji;
- powiązania transportowe i telekomunikacyjne;
- intensywna komunikacja z zagranicą;
- rozwinięty sektor usług dla zagranicznej klienteli;
- środki masowego przekazu o zasięgu ponad krajowym;
- spotkania międzynarodowe;
- instytucje utrzymujące relacje z zagranicą;
- stosunki para-dyplomatyczne.

Identyfikacji cech metropolii globalnych i kontynentalnych dokonuje także J.J. Parysek (2003). Autor w swoim opracowaniu dzieli generalnie cechy metropolii na funkcjonalno-instytucyjne i przestrzenno-funkcjonalne. Cechy funkcjonalno-instytucyjne to:

- obecność instytucji reprezentujących struktury kierowania i zarządzania międzynarodowych korporacji gospodarczych;
- obecność struktur kierownictwa światowych instytucji finansowych (banki) i głównych regulatorów rynków kapitałowych (giełdy);
- szybkie i częste połączenia komunikacyjne z głównymi ośrodkami życia gospodarczego kontynentu i świata;
- obecność najwyższego standardu placówek naukowych i technologicznych;
- obecność najwyższej rangi placówek kulturalnych i odbywanie się imprez oraz festiwali artystycznych;
- wyjątkowość *milieu* miasta, wynikające z jego położenia, specyfiki, atmosfery, swoistego piękna, standardu bazy hotelowej i gastronomicznej, różnorodności kuchni, instytucji rozrywki, itp.;
- przewaga powiązań społeczno-gospodarczych i kulturalnych z innymi metropoliami i innymi dużymi miastami nad powiązaniem z własnym regionem i krajem;

Cechy funkcjonalno-przestrzenne:

- centrum administracyjno-gospodarcze z zespołem odpowiednich budynków (wysokich, nowoczesnych biurowców lub zwartej zabudowy zabytkowej);
- centrum kulturalno-artystyczne, którym najczęściej jest stara historyczna część miasta;
- śródmiejskie centrum handlowe, z główną ulicą (ulicami) prestiżowych zakupów i usług;
- śródmiejskie centrum komunikacyjno-komercyjne w rejonie głównego dworca kolejowego;
- centrum władzy politycznej – rozproszone lub zwarte;
- międzynarodowy port lotniczy z odpowiednią strefą zaplecza usługowego.

W. Maik (2003, s. 15) identyfikuje natomiast różne cechy metropolii globalnych i metropolii regionalnych, a co prezentuje tabela 1. Rozróżnienie to ma istotne znaczenie, przyjęcie bowiem kryterium metropolitalności w ujęciu globalnym, a nawet kontynentalnym, postawiłoby bowiem poza nawiasem niemal całą sieć polskich metropolii. Uwagę w tej kwestii zwraca zestawienie J.J. Paryska (2003), który podkreśla, że:

- a) w Polsce nie ma metropolii globalnej;
- b) w Polsce jest tylko jedna metropolia subkontynentalna – Warszawa;
- c) w Polsce są tylko 4 metropolie krajowe – Poznań, Kraków, Wrocław i Trójmiasto. Wszystkie one mają szansę do 2020 r. stać się metropoliami subkontynentalnymi;
- d) szansę na stanie się metropoliami krajowymi mają – Łódź, Szczecin i Katowice wraz z sąsiednimi miastami konurbacji.

Niska ranga Katowic w powyższym zestawieniu wynika z faktu, iż zostały zidentyfikowane jako pojedyncze miasto, a nie fragment rdzenia metropolitalnego. Podobne kryterium, z Katowicami jako miastem metropolitalnym, przyjęto w Raporcie o sytuacji wielkich miast Polski (2010). Założyć należy, że uwzględniając wszystkie miasta rdzenia metropolitalnego ranga górnośląsko-zagłębiowskiej metropolii byłaby wyższa.

Mając na względzie przedstawione powyżej spostrzeżenia badawcze należy stwierdzić, że rozważania na temat metropolii krajowych i regionalnych w Polsce powinny być ukierunkowane na wyodrębnienie regionów miejskich i ich otoczenia, będących kluczowymi ogniwami międzykontynentalnej sieci miast. Istnienie funkcji, instytucji i przedsięwzięć nie tylko wzmacnia rozwój metropolii, ale również silnie go wartościuje.

Z drugiej strony niższa ranga w hierarchii rozwoju funkcji metropolitalnych powinna zwracać większą uwagę na uwzględnienie relacji rdzenia metropolitalnego ze swoim zapleczem – tym bliższym strefą zewnętrzną metropolii, jak i tą dalszą: województwem, Polską, ewentualnie Europą Środkowo-Wschodnią.

Badanie metropolii krajowych i regionalnych powinno stanowić zatem pewien kompromis pomiędzy umocowaniem ich w przestrzeni kraju i dążności do zyskiwania funkcji o charakterze i zasięgu ponad-krajowym.

Tabela 1. Cechy określające stopień rozwoju funkcji metropolitalnych

Table 1. Features that define a level of development of metropolitan functions

Grupy cech	Cechy identyfikujące	
	Metropolie globalne	Metropolie regionalne
Potencjał ludnościowy		- liczba mieszkańców, - liczba mieszkańców aglomeracji lub zespołu miejskiego,
Potencjał gospodarczy		- liczba zatrudnionych w gospodarce, - przychody budżetu metropolii,
Dostępność przestrzeni	- liczba bezpośrednich połączeń lotniczych w międzykontynentalnym ruchu lotniczym, - liczba pasażerów w międzykontynentalnym ruchu lotniczym,	- liczba bezpośrednich krajowych i międzynarodowych połączeń lotniczych, - liczba pasażerów w krajowym i międzynarodowym ruchu lotniczym,
Powiązania gospodarcze	- liczba siedzib zarządczych największych korporacji ponadnarodowych,	- liczba podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego, - liczba podmiotów ogółem zarejestrowanych w metropolii,
Powiązania finansowe	- liczba siedzib zarządczych największych banków świata,	- liczba central oddziałów i filii banków krajowych i zagranicznych,
Usługi służące powiązaniom	- liczba ogólnościatowych imprez gospodarczych, kulturalnych, politycznych i sportowych	- liczba ambasad, konsulatów generalnych, honorowych i agencji konsularnych, - liczba biur podróży i agencji turystycznych, - liczba cudzoziemców korzystających z noclegów w hotelach, - liczba firm konsultingowych,
Potencjał intelektualny		- liczba studentów szkół wyższych, - liczba nauczycieli akademickich, - liczba pracowników naukowo-badawczych poza uczelniami,
Potencjał kulturalny		- liczba instytucji kulturalnych, - liczba zabytków identyfikujących metropolię.

Źródło: W. Maik, 2003, s. 15.

Source: W. Maik, 2003, p. 15.

W przypadku regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” istotnym elementem jest przede wszystkim pozyskiwanie nowych instytucji i przedsięwzięć o charakterze metropolitalnym, które mogłyby stanowić formę łagodzenia negatywnych skutków transformacji społeczno-ekonomicznej oraz monofunkcyjnych ścieżek rozwoju wielu spośród zlokalizowanych tu miast.

Realizacja tego zamierzenia powinna się opierać o zasadę regionalnego współdecydowania i współzarządzania (*regional governance*), z silnym naciskiem na takie elementy jak: kreatywność, uwzględnianie doświadczeń regionów o podobnym policentrycznym charakterze, tzw. myślenie regionalne oraz przedsięwzięcia eksperckie. Bezwzględnie istotnym jest także budowanie nowego *milieu* metropolii, z ekspozycją na zachowanie zróżnicowanej kulturowości regionu oraz nowoczesność.

Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” i jego delimitacja

Wprowadzenie

Delimitacja zaglomerowanych form osadniczych oraz obszarów metropolitalnych ma już swój dorobek naukowy, zarówno w Polsce, jak i na świecie. Próby określenia zasięgu i struktury wewnętrznej podejmowane były także w odniesieniu do regionu miejskiego w dorzeczu Kłodnicy i Przemszy (por. szeroki wybór opracowań w spisie literatury).

Kwestia delimitacji regionów miejskich i porównywalności podejmowanych w tej kwestii przedsięwzięć nie jest łatwa z kilku powodów:

- a) ograniczoności informacji źródłowych;
- b) braku danych dla niektórych jednostek przestrzennych;
- c) braku dostępnych danych dla jednostek niższego rzędu, na przykład dzielnic, rejonów spisowych, itp.;
- d) różnych celów badawczych, czy różnych potrzeb realizowanych badań;
- e) stosowania odmiennej terminologii, co do form osadniczych i ich struktur wewnętrznych;
- f) często swobodnego traktowania synonimicznego pojęć: aglomeracja miejska – metropolia;
- g) stosowania odmiennego nazewnictwa regionu miejskiego, co szczególnie dobrze widoczne jest w przypadku okolic Katowic;
- h) znaczącego stopnia arbitralności zarówno w ilości analizowanych cech, jak również ich zróżnicowaniu typologicznym;
- i) wartościowaniu cech, ich porównywalności ilościowej, tworzeniu klas jakościowych wewnątrz danej cechy;
- j) i inne.

Problemy te nie ominęły również autorów niniejszego opracowania. Kwestią pierwszą było to, co jest przedmiotem delimitacji – forma osadnicza czy region metropolitalny? (ryc. 4). W tym miejscu należy odpowiedzieć, że przede wszystkim region metropolitalny, ale osadzony na próbie wytyczenia zasięgu zaglomerowanej formy osadniczej – konurbacji miejskiej.

Odnosząc się do kategoryczności zasady, że każdy region metropolitalny jest aglomeracją miejską, należy stwierdzić, że nie każda aglomeracja jest regionem metropolitalnym. Z tego też powodu zdecydowano się, że dla centralnej części województwa śląskiego wskazany zostanie zarówno zasięg i struktura wewnętrzna miejskiej formy zaglomerowanej, jak i obszaru metropolitalnego. W obu przypadkach wykorzystano inny zestaw cech analitycznych oraz procedurę określania zasięgu przestrzennego.

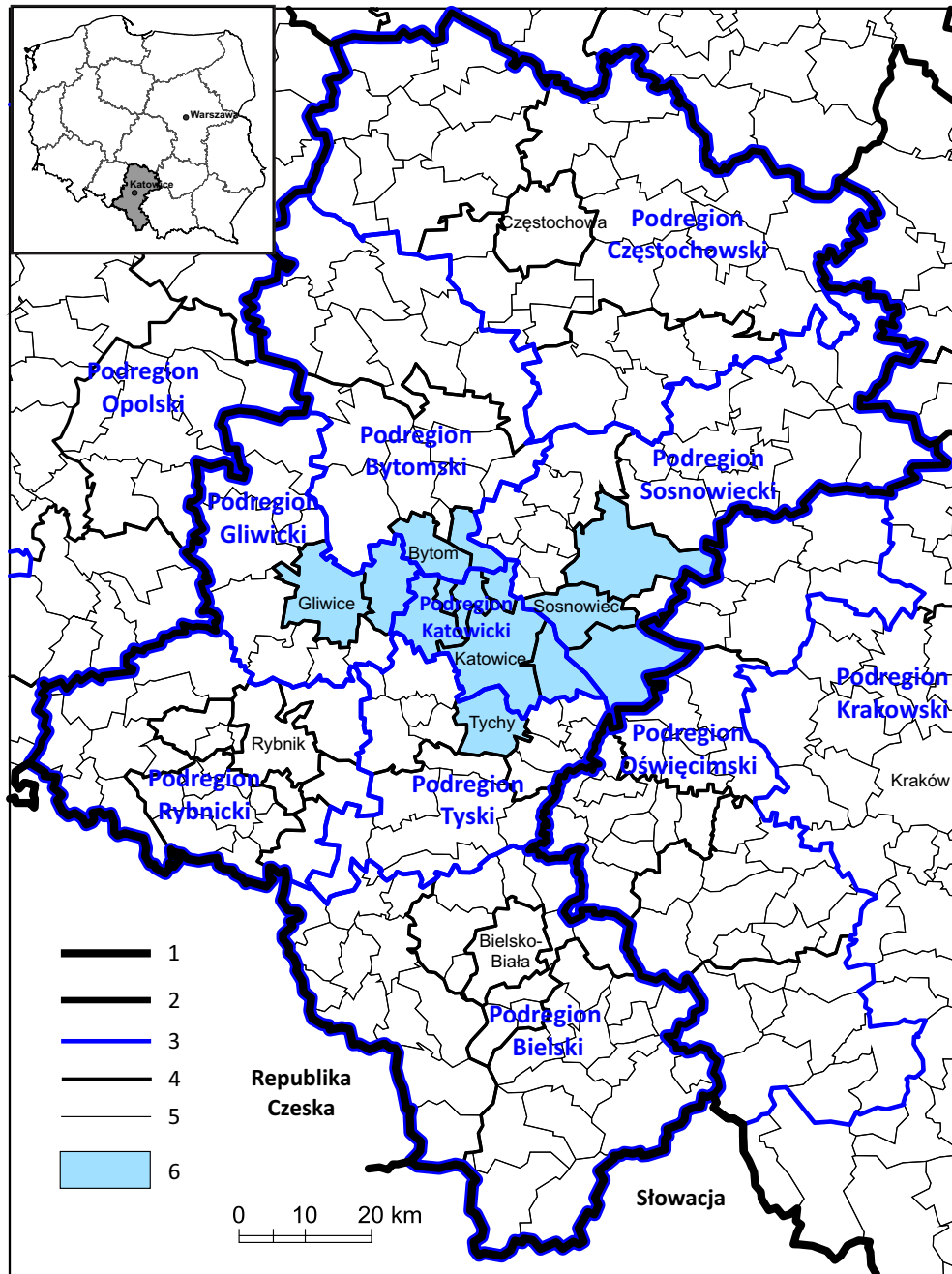
Kwestią sporną, chociaż z punktu widzenia geografii społeczno-ekonomicznej czy geografii miast – dość jednoznaczna, jest nazwa badanego regionu. Mając na względzie naukową poprawność, co do definiowania realnych form osadniczych, analizowany obszar jest bezwzględnie konurbacją miejską (por. ryc. 1). Postać aglomeracji miejskiej region będzie miał tylko w przypadku kiedy istniejące obecnie skupienie miast, zostanie na drodze formalno-prawnej zunifikowane w jeden duży ośrodek miejski lub inną indywidualną i niezależną formę administracyjną. Rozwiązaniem pośrednim, które predysponować by mogło do określenia – aglomeracja miejska, może być też ewentualna integracja kilku miast zlokalizowanych w centralnej części konurbacji z Katowicami. Powiększenie terytorialne, a przede wszystkim wzrost potencjałów: demograficznego, gospodarczego i instytucjonalnego miasta Katowice, bez wątpienia nadało by całemu regionowi charakteru aglomeracji (katowickiej).

Najbardziej poprawne (aktualnie), chociaż nie bezsporne określenie formy osadniczej w środkowej części województwa śląskiego to konurbacja. Jej nazwa własna według autorów opracowania to – konurbacja katowicka. Określenie konurbacja śląska lub górnośląska jest niezgodne z naukowym (koncepcja wieloaspektowego izomorfizmu konurbacji miejskiej, teoria regionu jednorodnego) rozumieniem zaglomerowanego regionu miejskiego, jakim jest konurbacja miejska.

Ponieważ autorzy opracowania mają świadomość obowiązującego również innego (także urzędowego) nazewnictwa analizowanego regionu (konurbacja górnośląska, konurbacja śląska, aglomeracja górnośląska, A[a]glomeracja Ś[ś]ląska, aglomeracja katowicka) przyjmują ten fakt. Jednak jako geografowie miast na potrzeby tego dokumentu używają w dalszej części sformułowania: konurbacja katowicka (aglomeracja górnośląska).

Na koniec należy wspomnieć, że całkowicie nie na miejscu jest używanie w stosunku do regionu miejskiego w środkowej części województwa śląskiego określenia Górnośląski Okręg Przemysłowy lub w skrócie GOP. Nazwa ta jest zastrzeżona do definiowania okręgu przemysłowego, a więc zagadnienia, którym zajmuje się geografia przemysłu, a nie geografia miast.

Rycina 4. Obszar Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” na tle podziału administracyjnego (kraju) oraz podziału na jednostki NUTS-3
 Figure 4. Area of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” on the background of administrative division and the NUTS-3 division

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice podregionów (jednostek NUTS-3); 4 – granice powiatów; 5 – granice gmin; 6 – miasta Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

Signatures: 1 - borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 borders of subregions (The NUTS-3 units); 4 – borders of counties; 5 – borders of administrative units (gminas); 6 – cities of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Podstawową kwestią niniejszego opracowania był jednak przede wszystkim dobór cech analitycznych dla przeprowadzenia delimitacji. Jako cel nadrzędny postawiono sobie w niniejszym działaniu:

- nawiązanie do teoretycznych koncepcji regionu metropolitalnego i konurbacji miejskiej, rozważających między innymi rozbieżności między morfologicznym izomorfizmem formy osadniczej¹, a aspektem funkcji i ich oddziaływań – bezwzględnie istotnych w przypadku układu metropolitalnego;

- przygotowanie delimitacji w oparciu o wiele cech, w tym przypadku – 40. Podkreślony wymiar ilościowy, ma tu na celu odrzucenie możliwości faktu, iż jakaś jednostka uzyska dany wynik na zasadzie losowości, przypadkowości. Tym bardziej, że zawsze przy okazji konstrukcji delimitacji pojawia się wspomniany wcześniej element pewnej arbitralności cech i ich roli w całej procedurze badawczej;

- komplementarność cech, to znaczy wykorzystanie różnych cech, które w sposób w miarę pełny, pokażą zróżnicowanie przestrzenne elementów: urbanistycznych, geograficznych, demograficznych, administracyjnych, gospodarczych czy społecznych;

- uwzględnienie niektórych dotychczasowych przedsięwzięć naukowych lub planistycznych związanych z delimitacją lub określeniem ram przestrzennych regionu metropolitalnego lub zaglomerowanego w okolicach Katowic. Wykorzystano ostatecznie sześć takich ujęć, prezentujących zasięg konurbacji katowickiej lub górnośląsko-zagłębiowskiego obszaru metropolitalnego.

W niniejszym dokumencie wykorzystano zarówno cechy indywidualne zurbanizowanej przestrzeni geograficznej, jak i wskaźniki oparte na wcześniejszych analizach wielu cech (wielokryterialnych). Większość tych zagregowanych wskaźników wykorzystana została po raz pierwszy jako elementy delimitacji regionu metropolitalnego (nie tylko) w województwie śląskim.

W związku z tym, baza źródłowa prezentowanej delimitacji ma częściowo charakter autorski, częściowo kompilacyjny, uwzględniający wcześniejsze projekty i przedsięwzięcia badawcze. Działanie takie było ważnym założeniem niniejszego opracowania.

Układ poszczególnych cech lub zagregowanych grup cech zaprezentowano w ujęciu typologicznym. To znaczy pogrupowano je w grupy tematyczne związane z konkretnym aspektem badań geograficznych. Wyróżniono więc grupy cech związane z zagadnieniami:

- przestrzennymi;
- morfogenetycznymi;
- administracyjnymi;

¹ Jednolitość cech morfologicznych w zaglomerowanej przestrzeni miejskiej

- demograficznymi (2 osobne grupy o różnej skali istotności);
- ekonomiczno-społecznymi (2 osobne grupy o różnej skali istotności);
- transportowymi.

Całość uzupełnia grupa integrująca wcześniejsze, syntetyzujące projekty delimitacyjne, które w niniejszym dokumencie potraktowano jako duży walor, który powinien stanowić ważne uzupełnienie wymienionych wcześniej cech podstawowych.

Największym problemem jaki napotykają autorzy badań nad regionami miejskimi, a ich delimitacją w szczególności jest brak w ogóle lub brak dostępności od lat 80. XX wieku, pełnych i komplementarnych danych związanych z dojazdami do pracy i szkół. Informacje te są szczególnie cennym elementem w badaniach nad powiązaniem wewnątrz metropolii i szeroko rozumianych aglomeracji miejskich. Stanowią tzw. pierwotne źródło badawcze. W kwestii badań dojazdów do pracy lub szkół ponadpodstawowych, zarówno w niniejszym opracowaniu, jak i w niektórych innych od dłuższego czasu stosowane są w związku z tym:

- informacje zagregowane jako proporcja liczby osób przyjeżdżających do pracy do liczby osób wyjeżdżających do pracy (metoda pośrednia);
- badania w ramach studiów przypadków (powiązania między np. tylko dwoma gminami);
- badania uwzględniające jeden rodzaj przedsięwzięć ekonomicznych lub społeczno-ekonomicznych wyzwalających migracje międzygminne (np. dojazdy do szkół wyższych).

Zarys i metodyka postępowania badawczego

1. Jako obszar badań przyjęto środkową część województwa śląskiego oraz fragment zachodniej części województwa małopolskiego i wschodni skrawek województwa opolskiego (ryc. 5.). Wstępny zasięg delimitowanego obszaru wyznaczono opierając się na zasadzie, że:
 - a) pokrywa się on z wcześniejszymi, nawet pojedynczymi projektami planistycznymi czy badawczymi względem formy osadniczej lub obszaru metropolitalnego;
 - b) integruje tzw. obszar ciągłości administracyjnej miast;
 - c) nie ingeruje w przestrzeń zdefiniowanych, innych form osadniczych: aglomeracji bielskiej, aglomeracji częstochowskiej, aglomeracji krakowskiej, aglomeracji opolskiej, policentrycznej aglomeracji rybnickiej;
 - d) jest spójny przestrzennie;

- e) opiera się na podziale na gminy, względnie powiaty.
2. Ostatecznie więc w województwie śląskim obszar delimitowany wyznaczają powiaty: będziński, bieruńsko-lędziński, Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, gliwicki, Jaworzno, Katowice, lubliniecki, mikołowski, Mysłowice, myszkowski, Piekary Śląskie, pszczyński (bez gminy Pawłowice), Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, tarnogórski, Tychy, Zabrze, zawierciański (bez gmin: Irządze i Szczekociny); w województwie małopolskim wyznaczają go gminy: Bolesław, Brzeszcze, Bukowno, Chełmek, Chrzanów, Klucze, Libiąż, Olkusz, Oświęcim, Trzebinia; w województwie opolskim wyznaczają go gminy: Bierawa, Kędzierzyn-Koźle i Ujazd.
 3. Łączny wykaz gmin obejmuje 88 jednostek (bez 3 gmin wstępnie odrzuconych z obszaru badań²), z czego w województwie śląskim znajdzie się 75 jednostek, w województwie małopolskim – 10, a w opolskim – 3. Spośród badanych jednostek na gminy miejskie przypadło 37, na gminy miejsko-wiejskie – 17, a na gminy wiejskie – 34.
 4. Utworzono 6 grup problemowych (kwestie: przestrzenne, morfogenetyczne, administracyjne, demograficzne, ekonomiczno-społeczne i transportowe), uwzględniające łącznie 40 cech lub wskaźników opartych na wcześniej zagregowanych grupach cech. Z uwagi na bardzo zróżnicowaną rangę niektórych cech demograficznych i ekonomiczno-społecznych, zdecydowano się wyróżnić po dwie podgrupy nawiązujące do tych kwestii – pierwszą (skupiającą cechy najistotniejsze) i drugą (skupiającą cechy mniej istotne).

Dla 40 cech i 6 wcześniejszych delimitacji oznaczono wartości bezwzględne oraz przedziały klasyfikacyjne lub typologiczne. Następnie, zgodnie z wielkością danej cechy, każdej jednostce administracyjnej przyznano punkty. W zależności od cechy mogło to być maksymalnie 8-10 punktów, a minimalnie – 0-2 punktów.

Jedynym wyjątkiem była cecha „Węzły sieci komunikacyjnych”, gdzie wyjątkowo miasto Gliwice otrzymało 12 punktów, a co związane było z odmiennym sposobem przyznawania punktów w tej kategorii.

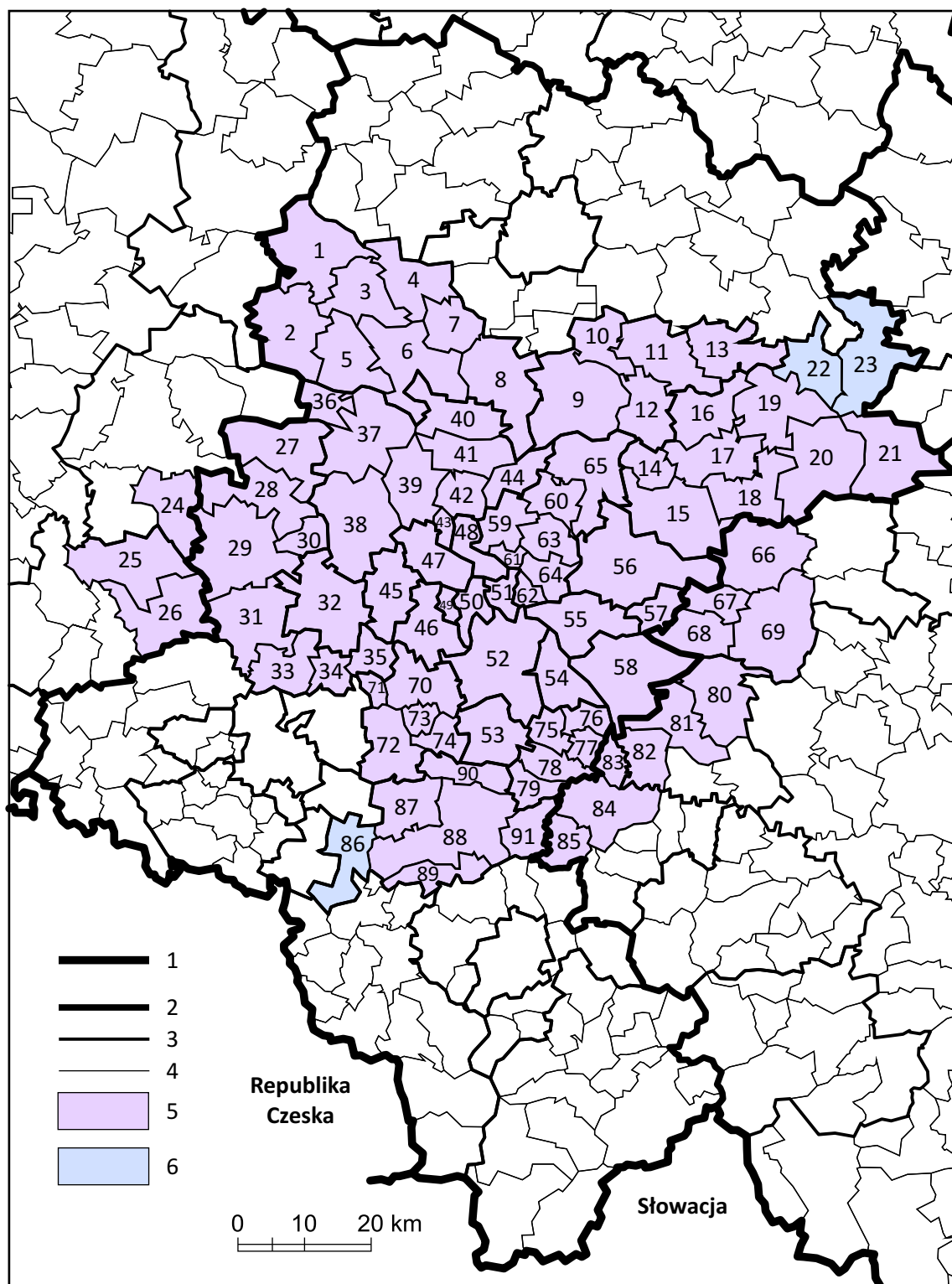
W klasyfikacji cech zastosowano generalnie dwa rodzaje konstrukcji przedziałów klasowych, które określono jako:

- normatywne – uwzględniające fakt przyjęcia wartości granicznych uzasadnionych charakterem funkcjonalnym danego zjawiska oraz

² Gmina: Irządze, Pawłowice, Szczekociny odrzucona w ramach rozłączności powiązań z innymi układami aglomeracyjnymi lub nie wykazująca wstępnych cech lokalizacyjnych obszaru metropolitalnego.

Rycina 5. Wstępny obszar badań delimitacji konurbacji katowickiej oraz Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”

Figure 5. Preliminary study area for delimitation of The Katowice Conurbation and The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice powiatów; 4 – granice gmin; 5 – obszar badań; 6 – gminy wstępnie odrzucone z obszaru badań.

Signatures: 1 - borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 – borders of counties; 4 – borders of administrative units (gminas); 5 – study area; 6 – administrative units excluded from study area.

Oznaczenia gmin (*signatures for administrative units*): 1 – Ciasna, 2 – Pawonków, 3 – Kochanowice, 4 – Herby, 5 – Lubliniec, 6 – Koszęcin, 7 – Boronów, 8 – Woźniki, 9 – Koziegłowy, 10 – Poraj, 11 – Żarki, 12 – Myszków, 13 – Niegowa, 14 – Poręba, 15 – Łazy, 16 – Włodowice, 17 – Zawiercie, 18 – Ogrodzieniec, 19 – Kroczyce, 20 – Pilica, 21 – Żarnowiec, 22 – Irządze, 23 – Szczekociny, 24 – Ujazd, 25 – Kędzierzyn-Koźle, 26 – Bierawa, 27 – Wielowieś, 28 – Toszek, 29 – Rudziniec, 30 – Pyskowice, 31 – Sośnicowice, 32 – Gliwice, 33 – Pilchowice, 34 – Knurów, 35 – Gierałtów, 36 – Krupski Młyn, 37 – Tworóg, 38 – Zbrostawice, 39 – Tarnowskie Góry, 40 – Kalety, 41 – Miasteczko Śląskie, 42 – Świerklaniec, 43 – Radzionków, 44 – Ożarów, 45 – Zabrze, 46 – Ruda Śląska, 47 – Bytom, 48 – Piekary Śląskie, 49 – Świętochłowice, 50 – Chorzów, 51 – Siemianowice Śląskie, 52 – Katowice, 53 – Tychy, 54 – Mysłowice, 55 – Sosnowiec, 56 – Dąbrowa Górnicza, 57 – Sławków, 58 – Jaworzno, 59 – Bobrowniki, 60 – Mierzęcice, 61 – Wojkowice, 62 – Czeladź, 63 – Psary, 64 – Będzin, 65 – Siewierz, 66 – Klucze, 67 – Bolesław, 68 – Bukowno, 69 – Olkusz, 70 – Mikołów, 71 – Ornontowice, 72 – Orzesze, 73 – Łaziska Górne, 74 – Wiry, 75 – Łędziny, 76 – Imielin, 77 – Chełm Śląski, 78 – Bieruń, 79 – Bojszowy, 80 – Trzebinia, 81 – Chrzanów, 82 – Libiąż, 83 – Chełmek, 84 – Oświęcim, 85 – Brzeszcze, 86 – Pawłowice, 87 – Suszec, 88 – Pszczyna, 89 – Goczałkowice Zdrój, 90 – Kobiór, 91 – Bojszowy.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

- analityczne – wyznaczone w wyniku analizy szeregu liczbowego. W tym ostatnim przypadku większość analizowanych cech, z uwagi na nieporównywalność lub duże zróżnicowania, a także bardzo indywidualne cechy rozwoju, była wielokrotnie na różnych etapach modyfikowana. Priorytetem była tu prezentacja zróżnicowań w oparciu o materiał statystyczny i faktograficzny oraz wykonane prezentacje kartograficzne, ale z uwzględnieniem i uwypukleniem wszystkich charakterystycznych elementów sfer: przestrzennej, morfologicznej, demograficznej, ekonomicznej, społecznej, transportowej.
- 5. W każdej grupie (lub podgrupie) cech, dla każdej gminy wyliczono średnią. Łącznie zatem każda miejscowość otrzymała 9 wartości średnich. Jednak dopiero średnia końcowa, jako średnia z wyliczonych wcześniej średnich, stanowiła ostateczną wartość do delimitacji przestrzennej konurbacji katowickiej (aglomeracji górnośląskiej) oraz regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.
- 6. Do wyznaczenia zasięgu regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” oraz jego struktury wewnętrznej wykorzystano wszystkie grupy cech, podczas gdy do wyznaczenia konurbacji katowickiej (aglomeracji górnośląskiej) tylko sześć grup cech (przestrzenne, morfologiczne, administracyjne, demograficzne – I, komunikacyjne i wcześniejsze typologie).
- 7. Część cech dla gmin zlokalizowanych poza obrębem województwa śląskiego, z uwagi na ich niedostępność nie była uwzględniona. W takim przypadku dzielniki dla wyznaczenia średniej końcowej były odpowiednio niższe.

8. Przy delimitacji formy osadniczej konurbacji katowickiej (aglomeracji górnośląskiej) jako pierwszorzędą uwzględniono zasadę izomorficzności i spójności przestrzennej definiowanego regionu.
9. W delimitacji regionu metropolitalnego uwzględniono także fakty obiektywne takie jak bariery przestrzenne (m.in.: podział administracyjny).
10. Z uwagi na agregację dostępnych danych statystycznych wg podziału na gminy, jedyną metodą kartograficzną prezentacji wizualnej dokonanej delimitacji była tzw. mapa (kartogram) koncentracji mozaikowej. Według tej metody przedstawiono prawie wszystkie zasięgi analizowanych skupień miejskich, jak i ich struktur. Odstępstwem było jedynie wskazanie rzeczywistego zasięgu liniowego przestrzeni wielkomiejskiej (metropolitalnej) w obrębie rdzenia konurbacji katowickiej i regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

Cechy i elementy analizy

Cechy przestrzenno-geograficzne

Cechy przestrzenno-geograficzne określają zróżnicowanie elementów geograficznych jednostek administracyjnych, wynikające z różnic w odległości pomiędzy poszczególnymi ośrodkami oraz bliskością przestrzenną względem wybranych miast rdzenia metropolii. Do cech przestrzenno-geograficznych zaliczono: 1) ciągłość miejskich granic administracyjnych i ich strukturę; 2) odległość centrum miasta lub siedziby danej gminy od centrum Katowic; 3) odległość centrum miasta lub siedziby danej gminy od centrum jednego z wybranych miast (z funkcjami metropolitalnymi), a zlokalizowanego w obrębie GZM „Silesia” (Bytomia, Chorzowa, Gliwic, Katowic, Sosnowca, Tychów, Zabrze); 4) lokalizacja jednostek administracyjnych względem miast (gmin), gdzie cechy: 1-3 osiągają najwyższe wartości.

1. Ciągłość miejskich granic administracyjnych i ich struktura:

Podstawowy element identyfikacji skupień miejskich w aspekcie przestrzennym. Istnienie bezpośredniej granicy między dwoma gminami miejskimi (ciągłości miejskich granic administracyjnych) świadczy o wielogniskowym umiastowieniu obszaru i tworzeniu form zaglomerowanych. O randze i typie układu zaglomerowanego świadczą inne cechy: powiązania, funkcje, potencjał demograficzny czy gospodarczy. Mniejsze znaczenie ma granica gminy miejskiej z gminą miejsko-wiejską, względnie dwóch gmin miejsko-wiejskich. Przy założeniu jednak, że obszar gminy miejskiej w stosunku do obszaru miejskiego gminy miejsko-wiejskiej lub obszary miejskie gmin miejsko-wiejskiej względem siebie, oddalone są nie dalej niż 2 km (ryc. 6).

Wartość punktowa: jednostki graniczące wyłącznie z gminami miejskimi – 10; jednostki graniczące tylko z gminami miejskimi i 1 gminą wiejską – 7; jednostki, których udział granic z gminami miejskimi wynosi 50% lub więcej – 5; jednostki, których udział granic z gminami miejskimi wynosi mniej niż 50%, ale graniczą co najmniej z 1 gminą wiejską – 2; jednostki nie mające granic z gminami miejskimi – 1.

2. Odległość centrum miasta lub siedziby danej gminy od centrum Katowic:

Największym miastem województwa śląskiego oraz skupienia miejskiego w jego centralnej części są Katowice. Założono *a priori*, że jest to najważniejszy ośrodek skupienia osadniczego, formy aglomerowanej i metropolii.

Odległość od głównego miasta ma znaczenie kluczowe w wydzieleniu struktur osadniczych i delimitacji regionów miejskich. W przypadku aglomeracji policentrycznych (szczególnie aglomeracji policentrycznych dosłownych), przy założeniu wskazania głównego ośrodka miejskiego, element pomiaru odległości danej gminy w stosunku do centrum zespołu nie może być jedynym uwzględnianym. W opracowaniu wskazano odległość pomiędzy Rondem w Katowicach, a centrami miast (rynkami, dworcami kolejowymi, głównymi placami). W przypadku gmin wiejskich brano pod uwagę odległość z Katowic do siedziby gminy.

Wartość punktowa: do 5 km – 10; do 10 km – 8; do 15 km – 6; do 20 – 4; do 30 – 2; 30 i więcej – 1.

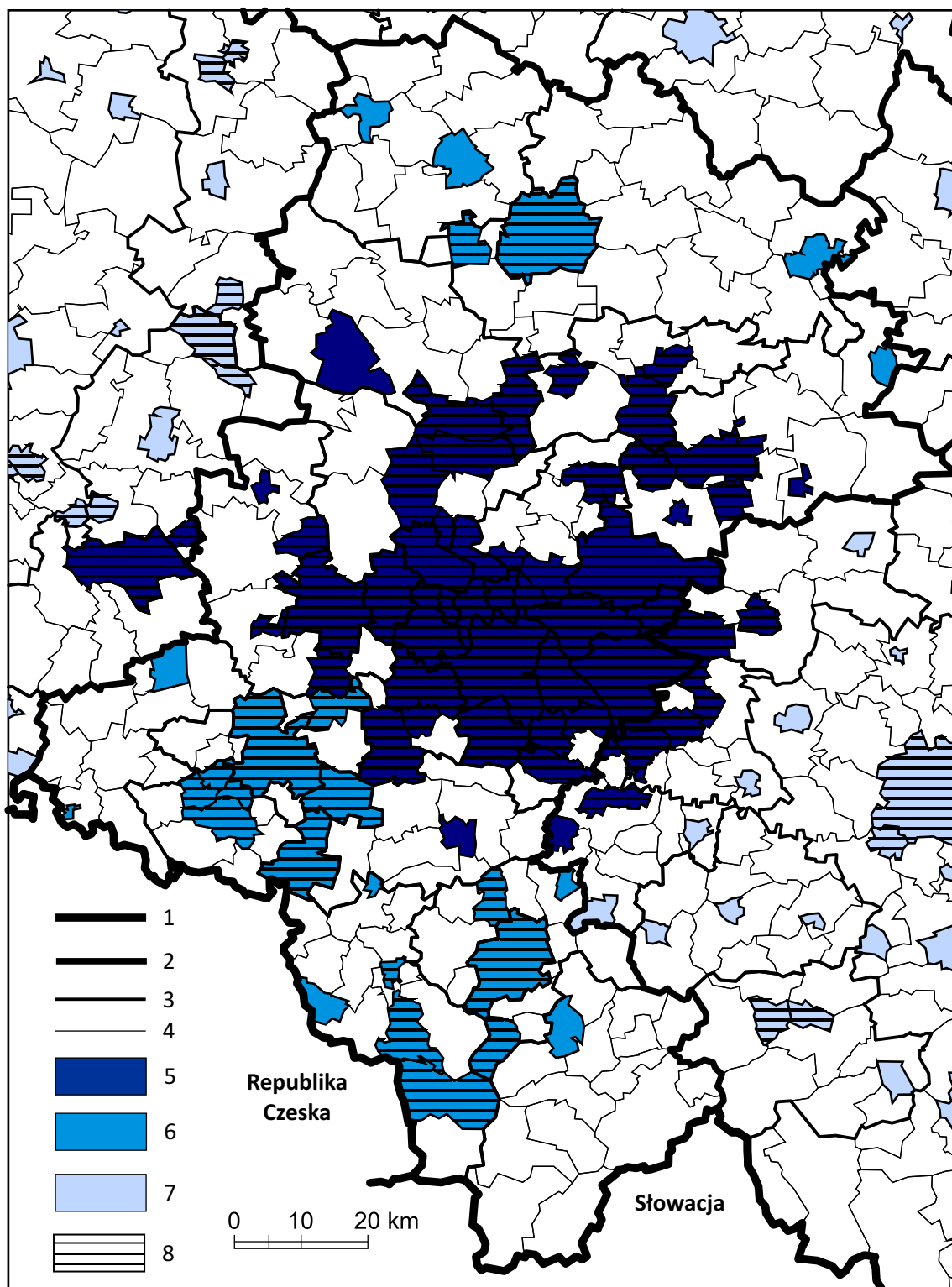
3. Odległość centrum miasta lub siedziby danej gminy od centrum jednego z wybranych miast (z funkcjami metropolitalnymi), a zlokalizowanego w obrębie GZM „Silesia” (Bytom, Chorzów, Gliwice, Katowice, Sosnowiec, Tychy, Zabrze):

Ważnym elementem wskazującym na układ powiązań i relacji geograficznych w układzie policentrycznym, w tym także w konurbacji miejskiej jest odległość peryferyjnie zlokalizowanych jednostek względem rdzenia metropolitalnego. W opracowaniu wstępnie wskazano 7 miast rdzenia osadniczego³, które stanowiły punkt wyjścia do ustalenia odległości pomiędzy rdzeniem a strefą peryferyjną konurbacji z jednej, a metropolii z drugiej strony. Odległości międzygminne ustalono na zasadzie podobnej jak w pkt. 2.

Wartość punktowa: do 5 km – 6; do 10 km – 5; do 15 km – 4; do 20 – 3; do 30 – 2; 30 i więcej 1. (Katowice – 10 pkt.; Bytom, Chorzów, Gliwice, Sosnowiec, Tychy, Zabrze – 8 pkt.).

³ Te miejscowości GZM „Silesia” cechują się największą ilością instytucji i przedsięwzięć o charakterze metropolitalnym.

Rycina 6. Strefa ciągłości administracyjnej miast w województwie śląskim i jego otoczeniu
Figure 6. Zone of (administrative) urban continuity in Silesian Province and its surroundings

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice powiatów; 4 – granice gmin; 5 – obszary miejskie na badanym obszarze; 6 – inne obszary miejskie na obszarze województwa śląskiego; 7 – inne obszary miejskie poza województwem śląskim; 8 – strefy ciągłości administracyjnej miast (uwzględnione także miasta oddalone względem siebie nie więcej niż 1000 m).

Signatures: 1 – borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 – borders of counties; 4 – borders of administrative units (gminas); 5 – administrative area of towns – study area; 6 – administrative area of towns – inside of Silesian Province borders; 7 – administrative area of towns – outside of Silesian Province borders; 8 – zones of (administrative) urban continuity. Interurban distances between two neighboring towns (less than 1000 m) have been considered in case of administrative urban continuity.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

4. Lokalizacja jednostek administracyjnych względem miast (gmin), gdzie cechy: 1-3 osiągają najwyższe wartości (25-30 pkt.):

W delimitacji obszarów metropolitalnych elementem istotnym jest fakt bliskości przestrzennej i sąsiedztwa pomiędzy gminami podobnymi do siebie, a także znacząco się różniącymi. W tym przypadku promowane są jednostki mające najwyższe wskaźniki przestrzennego aspektu aglomeracji leżące na granicach stref o różnym stopniu nasilenia zjawisk związanych z aglomerowaniem się miast oraz ich strukturą przestrzenną lub morfologiczną. Założyć należy bowiem, że szczególnie duże interakcje i przepływy informacji, osobistych doświadczeń, percepcji (często trudno lub w ogóle nie dających się pomierzyć) mają miejsce właśnie w tych strefach. Jest to z pewnością jeden z ważnych elementów warunkujących proces suburbanizacji, a często także rozkładu przestrzennego poziomu renty gruntowej.

Wartość punktowa: miasto lub gmina, która osiągnęła 24-30 pkt. – 8; miasto lub gmina granicząca z jednostką, która osiągnęła 24-30 pkt. – 6; miasto lub gmina zlokalizowana do 15 km od granic najbliższej, która osiągnęła 24-30 pkt. – 4; pozostałe jednostki administracyjne – 2.

Cechy morfogenetyczne

Cechy morfogenetyczne określają funkcje i sposób użytkowania przestrzeni jednostek administracyjnych. W niniejszej delimitacji nawiązują dodatkowo do ich ewentualnego charakteru – wielkomiejskiego i metropolitalnego. Do cech morfogenetycznych zaliczono: 1) wyspecjalizowany genotyp funkcjonalny gminy jako element kreujący rozwój konurbacji miejskiej; 2) funkcje obszaru gminy; 3) stopień urbanizacji; 4) udział terenów antropogenicznych (zantropogenizowanych) w ogólnej powierzchni gminy; 5) udział procentowy użytków rolnych w ogólnej powierzchni gminy; 6) wybrane cechy struktury urbanistyczno-architektonicznej; 7) charakter śródmiejskiego układu urbanistycznego.

1. Wypiecjalizowany genotyp funkcjonalny gminy jako element kreujący rozwój konurbacji miejskiej:

Charakter konurbacji miejskiej bardzo silnie utrwała czynnik wypiecjalizowany w genezie. W przypadku środkowej części województwa śląskiego ma on pośredni wpływ na charakter urbanistyki miasta, funkcji ekonomicznych, układ przestrzenny i społeczno-demograficzne struktury wewnętrzne oraz postrzegania miasta jako fragmentu jednolitego regionu miejskiego.

Wartość punktowa: miasto duże i średnie (powyżej 50 tys. mieszkańców) o genotypie wypiecjalizowanym (XIX-XX w.) – 10; miasto (poniżej 10,0-49,9 tys. mieszkańców) o genotypie wypiecjalizowanym (XIX-XX w.) – 8; miasto małe (poniżej 10 tys. mieszkańców) lub miasto zdegradowane oraz tzw. dawne osiedla miejskie o genotypie wypiecjalizowanym (XIX-XX w.) – 6; miasto duże i średnie (powyżej 50 tys. mieszkańców) powstałe przed 1800 r., o nabytych później (XIX-XX w.) funkcjach wypiecjalizowanych – 8; miasto mniejsze (poniżej 50 tys. mieszkańców) powstałe przed 1800 r., o nabytych później (XIX-XX w.) funkcjach wypiecjalizowanych – 6; mały ośrodek lokalny (centralny) – 3; gmina wiejska – 1.

2. Funkcje obszaru gminy:

Cechą bezwzględnie istotną w delimitacji regionów miejskich i metropolitalnych jest ustalenie funkcji ekonomicznych danej gminy. Dane odnoszące się do struktury zatrudnienia w poszczególnych gminach oraz dostępna literatura nie wskazują by jakiegokolwiek miasto w środkowej części województwa śląskiego miało funkcje rolnicze. To determinowało fakt, że funkcje określono wyłącznie dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, 1993-1997).

Wartość punktowa: miasta wydzielone – 8, gminy wiejskie z funkcją usługową lub mieszkaniową jako pierwszorzędną – 6; gminy wiejskie z funkcją leśnictwa jako pierwszorzędną – 4; gminy wiejskie z funkcją rolnictwa jako pierwszorzędną – 1.

3. Stopień urbanizacji:

W tym punkcie wskazano wielokryterialny stopień urbanizacji danej gminy. Został on zaproponowany w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego w 2004 r., a uwzględnia elementy – przestrzenne i ekonomiczno-społeczne.

Wartość punktowa: syntetyczny stopień urbanizacji określony przedziałem liczbowym: (najwyższy: 26-35) – 10; (wysoki: 16-26) – 8; (średni: 10-16) – 6; (dość niski: 6-10) – 4; (najniższy: 4-6) – 2; (brak cech urbanizacji: 0-4) – 1.

4. Udział terenów antropogenicznych (zantropogenizowanych) w ogólnej powierzchni gminy:

Wskaźnik udziału terenów antropogenicznych, często utożsamianych z terenami zainwestowanymi jest najważniejszym aspektem morfologicznym w badaniach struktur wewnętrznych regionów geograficznych i regionów miejskich.

W ramach terenów określonych mianem antropogenicznych znalazły się: zabudowa mieszkaniowa, zabudowa przemysłowa, infrastruktura techniczna i komunikacyjna, nieużytki i tereny poprzemysłowe, zieleń urządzona, tereny rekreacyjne i sportowe.

Wartość punktowa: powyżej 50,0% – 10; 40,0%-49,9% – 8; 30,0%-39,9% – 6; 20,0%-29,9% – 4; 10,0%-19,9% – 3; 5,0%-9,9% – 2; 4,9% i mniej – 1.

5. Udział procentowy użytków rolnych w ogólnej powierzchni gminy:

Udział użytków rolnych jest jedną z cech, wskazujących nie tyle na funkcje ekonomiczne danej gminy, co jej strukturę użytkowania ziemi (z innej strony charakter zagospodarowania przestrzennego), krajobraz i co niezwykle istotne postrzeżenie jej jako: miejska, wiejska, podmiejska, itp.

Wartość punktowa: poniżej 20,0% – 10; 20,1%-30,0% – 8; 30,1%-40,0% – 6; 40,1%-50,0% – 5; 50,1%-60,0% – 4; 60,1%-70,0% – 3; powyżej 70,1% – 2.

6. Wybrane cechy struktury urbanistyczno-architektonicznej:

Ważnym elementem w krajobrazie urbanistycznym – tym razem – całego miasta jest występowanie w Polsce dużych osiedli mieszkaniowych, a szczególnie tych skupiających budynki 11-kondygnacyjne i wyższe. Ilość takich osiedli, ich wielkość i struktura zabudowy ma tu bardzo istotne znaczenie.

Wartość punktowa: występują liczne budynki mieszkalne i usługowe wyższe niż 11 kondygnacji, występują bardzo liczne osiedla i skupienia budynków 5-11 kondygnacyjnych o funkcjach głównie mieszkalnych – 10; mogą występować budynki mieszkalne i usługowe wyższe niż 11 kondygnacji, występują bardzo liczne osiedla i skupienia budynków 5-11 kondygnacyjnych o funkcjach głównie mieszkalnych – 8; mogą występować budynki wyższe niż 8 kondygnacji, w strukturze urbanistycznej widoczne są bloki 4-5 kondygnacyjne, osiedla mieszkaniowe zabudowy wielokondygnacyjnej rzadsze – 7; dominuje zabudowa niższa niż 4-5 kondygnacji, mogą występować bloki 4-5 kondygnacyjne – 5; pozostałe gminy lub miejscowości – 3.

7. Charakter śródmiejskiego układu urbanistycznego:

W badaniach nad układami osadniczymi, a szczególnie metropoliami jednym z kluczowych elementów analitycznych jest ustalenie charakteru śródmiejskiego układu urbanistycznego. W przypadku układów metropolitalnych szczególnie istotna jest identyfikacja rzeczywistych układów wielkomiejskich, rozumianych jako generalnie zwarte kwartały urbanistyczne zabudowane wielokondygnacyjną, ciągłą zabudową o charakterze mieszkaniowym, usługowym, usługowo-mieszkaniowym, z uzupełnieniami obszarów o charakterze przemysłowym lub infrastrukturalnym. W tym ostatnim przypadku na poziomie co najmniej ogólno-miejskim lub ponadregionalnym (np. rejon katowickiego Ronda). Jako śródmiejską zabudowę wielkomiejską postrzega się szczególnie tą o charakterze historycznym (tu: przed 1945 r.). Zabudowa powojenna, szczególnie 5-kondygnacyjna i niższa oraz przeważnie w postaci odosobnionych budynków mieszkalnych, nie zawsze jest postrzegana jako element wielkomiejskości śródmieścia.

Wartość punktowa: układ wielkomiejski, zwarty – 10; układ wielkomiejski, jedno-osiowy lub słabo rozwinięty – 8; układ miejski zwarty – 7; układ miejski jedno-osiowy, prosty lub słabo rozwinięty – 5-6; układ małomiasteczkowy – 3; układ zurbanizowanej (ewentualnie zurbanizowanej i zindustrializowanej) dużej wsi oraz mniejsze, prawie zdegradowane miasta – 2-1.

Cechy administracyjne

Cechy te wskazują rangę, rolę oraz hierarchię poszczególnych gmin w regionalnym układzie podziału administracyjnego. Podział ten podkreśla m.in. rolę danej jednostki względem najbliższego zaplecza. Do cech administracyjnych zaliczono: 1) status prawno-administracyjny; 2) struktura prawno-administracyjna; 3) wyposażenie instytucjonalne poziomu powiatowego; 4) lokalizacja w obrębie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”; 5) lokalizacja w województwie śląskim i katowickim.

1. Status prawno-administracyjny:

Status prawno-administracyjny miast w odniesieniu do podziału administracyjnego kraju, a rozpatrywany w kontekście delimitacji aglomeracji miejskich i obszarów metropolitalnych ma bardzo istotne znaczenie, jednak nie zawsze przesądzające. Oznacza to, że każde miasto metropolitalne i tworzące rdzeń większej formy aglomerowanej jest miastem na prawach powiatu. Jednak z drugiej strony nie każde miasto na prawach powiatu tworzy aglomerację miejską. Uwaga ta tym bardziej odnosi się do miast – siedzib tzw. powiatów ziemskich. Podkreślić jednak należy, że uzyskanie przez daną jednostkę statusu miasta na prawach powiatu, w mniejszym stopniu ośrodka powiatowego – ziemskiego, świadczy o stosunkowo wysokim rozwoju struktur instytucjonalnych i ekonomiczno-

społecznych oraz w dużej części przypadków znacznego potencjału demograficznego (pow. 100 tys. mieszkańców).

Wartość punktowa: miasto na prawach powiatu – 8; siedziba powiatu ziemskiego – 6; inne miasto – 5; gmina miejsko-wiejska – 3; gmina wiejska – 1.

2. Struktura prawno-administracyjna:

Struktura prawno-administracyjna jest w pewnym stopniu nawiązaniem do poprzedniej cechy podkreśla jednak dwie inne cechy typowe dla układów policentrycznych: bycie samoistnym powiatem miejskim lub gminą miejską bez zaplecza o charakterze rolniczym (tu: gm. wiejska, gmina miejsko-wiejska) oraz dynamikę przekształceń administracyjnych wewnątrz i na zewnątrz rdzeni aglomeracyjnych.

Wartość punktowa: miasto na prawach powiatu lub miasto nie posiadające granic z gminami wiejskimi – 8; gmina miejska wyłączona (1980-2010) z miasta na prawach powiatu – 6; siedziby powiatów ziemskich – 6; usamodzielniona gmina miejska, wyłączona (1980-2010) z miasta – siedziby powiatu ziemskiego – 5; inna gmina miejska – 4; gmina miejsko-wiejska – 3; gmina wiejska wyłączona (1980-2010) z gminy miejskiej oraz dawne tzw. osiedla miejskie – 2; gmina wiejska – 1.

3. Wyposażenie instytucjonalne poziomu powiatowego:

Nawiązaniem do statusu administracyjnego miast na szczeblu powiatowym jest rzeczywiste wyposażenie miejscowości w instytucje typowe dla tego szczebla hierarchicznego. Niedobory, względnie nadwyżki instytucji (instytucji reprezentatywnych dla ośrodków powiatowych – tzw. IROP-ów) pokazuje klasyfikacja zaproponowana przez J. Petryszyna (2005). Opiera się ona na funkcjonowaniu (lub nie) w danej gminie jednej z 9 różnych instytucji: administracyjnych, społecznych, transportowych, czy edukacyjnych.

Wartość punktowa: klasa A (9 IROP) – 10; klasa B (7-8 IROP) – 8; klasa C (5-6 IROP) – 5; klasa D (2-4 IROP) – 3.

4. Lokalizacja w obrębie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”:

W analizie rozwoju układu metropolitalnego bezwzględnie istotnym elementem jest czynnik instytucjonalnego współdziałania poszczególnych jednostek administracyjnych. W rejonie konurbacji katowickiej jest nim Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia „Silesia”, która ogniskuje swoimi działaniami charakter rozwoju rdzenia zespołu miejskiego oraz poprzez instytucję Górnośląskiego Związku Metropolitalnego wyznacza możliwości potencjalne tego rozwoju w przyszłości. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt prawno-administracyjnych ograniczeń jakie wiążą się z przynależnością do GZM „Silesia”, a które rozwiązać ma dopiero przygotowywana tzw. ustawa metropolitalna.

Wartość punktowa: miasto zlokalizowane w obrębie GZM „Silesia” – 10; gmina wskazana w koncepcji Związku Konurbacji Górnośląskiej i później: Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, a jednocześnie gmina, która w trwającym od 2003 r. dyskursie publicznym (doniesienia medialne – wypowiedzi ekspertów, władz miejskich i samorządowych, władz regionalnych, medialny vox populi lub opinie lokalnych, regionalnych NGOs) była traktowana jako jednostka, która powinna być włączona w obręb struktury GZM „Silesia” – 9; gmina, która w trwającym od 2003 r. dyskursie publicznym (doniesienia medialne – wypowiedzi ekspertów, władz miejskich i samorządowych, władz regionalnych, medialny vox populi lub opinie lokalnych, regionalnych NGOs) była traktowana jako jednostka, która powinna być włączona w obręb struktury GZM „Silesia” – 7; inna gmina – 3.

5. Lokalizacja w województwie śląskim i katowickim:

Elementem bezwzględnie istotnym w delimitacji układów metropolitalnych jest przynależność poszczególnych gmin do województw. Jakkolwiek rozwój metropolitalny jest zjawiskiem oddolnym, to uwzględniać należy fakt, iż wiele elementów: planowania, polityki i działań regionalnych prowadzonych jest właśnie na szczeblu wojewódzkim. W tym przypadku granica województwa jest bezwzględnie silną barierą przestrzenną w procesie delimitacji metropolii. W obecnych uwarunkowaniach prawnych wiele kwestii funkcjonowania jednego obszaru metropolitalnego w dwóch różnych województwach jest wręcz niemożliwe. Nie oznacza to, że nie powinny w tym względzie nastąpić zmiany.

Wartość punktowa: miasto zlokalizowane w województwie śląskim, a w latach 1975-1999, w województwie katowickim – 10; miasto zlokalizowane w województwie śląskim, a w latach 1975-1999 – w innym województwie niż katowickie – 8; miasto zlokalizowane w innym województwie, a w latach 1975-1999 – w województwie katowickim – 5; miasto, które po 1999 r. nie było zlokalizowane w województwie śląskim, a w latach 1975-1999 – nie jest zlokalizowane województwie katowickim – 2.

Cechy demograficzno-społeczne. Grupa I

Cechy demograficzno-społeczne podkreślają aspekt zróżnicowań ludnościowych stanowiących jeden z kluczowych elementów regionalizacji i delimitacji przestrzennej. Wyróżniono dwie grupy cech demograficzno-społecznych: pierwsza z nich grupuje cechy najistotniejsze z punktu widzenia badań demograficzno-społecznych oraz najczęściej pojawiające się w innych projektach delimitacyjnych. Druga grupa cech demograficzno-społecznych integruje inne zagadnienia badań demograficzno-społecznych oraz okazjonalnie wykorzystywane w projektach delimitacyjnych.

Do pierwszej grupy zaliczono następujące cechy: 1) liczba mieszkańców w 2010 roku; 2) gęstość zaludnienia w 2010 roku. Do drugiej grupy zaliczono następujące cechy:

3) dynamika zaludnienia gmin w latach 1999-2009; 4) liczba oddanych mieszkań na 10000 mieszkańców w 2010 roku; 5) potencjał sąsiedztwa demograficznego gmin.

1. Liczba mieszkańców w 2010 roku:

Spośród czynników demograficznych rozważanych w kontekście delimitacji układów aglomeracyjnych i metropolitalnych oraz wyznaczania ich struktur wewnętrznych, kluczową rolę ma potencjał ludnościowy gminy. Promowane są gminy duże i średnie.

Wartość punktowa: 200,0 tys. i więcej – 10; 199,9-100,0 tys. – 9; 50,0-99,9 tys. – 7; 20,0-49,9 tys. – 3; 19,9 tys. i mniej – 1.

2. Gęstość zaludnienia w 2010 roku:

Drugą najważniejszą cechą jest gęstość zaludnienia. Pojawia się ona w niemal wszystkich proponowanych delimitacjach form osadniczych i układów metropolitalnych w Polsce i za granicą. Różne wielkości mają natomiast tworzone przedziały klasyfikacyjne.

Wartość punktowa: 1500 osób/km² i więcej – 10; 1000-1499 osób/km² – 8; 500-999 osób/km² – 6; 250-499 osób/km² – 3; 249 osób/km² i mniej – 1.

Cechy demograficzno-społeczne. Grupa II

3. Dynamika zaludnienia gmin w latach 1999-2009:

Cecha związana z dynamiką zaludnienia gmin ma wskazać na rzeczywiste możliwości rozwoju demograficznego miast. Element ten szczególnie ważny jest w kontekście dwóch istotnych zjawisk definiujących rozwój większości polskich metropolii: kurczenia się ich rdzeni oraz wzrostu liczby ludności w strefie peryferyjnej, związanego między innymi ze zjawiskiem suburbanizacji.

Wartość punktowa: 7,0% i więcej – 8; 5,0%-6,9% – 5; 3,0%-4,9% – 3; 1,0%-2,9% – 2; 0,5%-0,9% – 1; poniżej -0,5% – 0.

4. Liczba oddanych mieszkań na 10000 mieszkańców w 2010 roku:

Pośrednio do zjawiska rozwoju ludnościowego jednostek administracyjnych nawiązuje także wskaźnik liczby oddanych mieszkań na 10000 mieszkańców. Szczególnie dobrze widoczne jest w tym ujęciu zjawisko suburbanizacji, w mniejszym – kurczenia się demograficznego dużych miast.

Wartość punktowa: powyżej 4,0 – 10; 3,0-3,9 – 8; 2,0-2,9 – 6; 1,0-1,9 – 4; 0,9 i mniej – 2.

5. Potencjał sąsiedztwa demograficznego gmin:

Cecha ta wskazuje na potencjalne możliwości interakcji i przepływów międzygminnych w odniesieniu do podobieństw lub różnic potencjału demograficznego. Wartość punktowa odnosi się do przedziału wielkościowego rzeczywistej liczby ludności największego, sąsiedniego ośrodka.

Wartość punktowa: powyżej 100,0 tys. – 8; 50,0-99,9 tys. – 6; 20,0-49,9 tys. – 3; 19,9 i mniej – 1.

Cechy ekonomiczno-społeczne. Grupa I

Cechy ekonomiczno-społeczne podkreślają aspekt zróżnicowań gospodarczych i ekonomiczno-społecznych stanowiących ważny element regionalizacji i delimitacji przestrzennej. Wyróżniono dwie grupy cech ekonomiczno-społecznych: pierwsza z nich grupuje cechy najistotniejsze z punktu widzenia badań geograficzno-ekonomicznych oraz wskaźniki wypracowane w innych analizach wielokryterialnych (wskaźniki sumujące kilka innych cech indywidualnych). Druga grupa cech ekonomiczno-społecznych integruje inne zagadnienia związane z badaniami ekonomiczno-społecznymi oraz okazjonalnie wykorzystywane w niektórych projektach delimitacyjnych.

Do pierwszej grupy zaliczono następujące cechy: 1) wskaźnik rozwoju rynku pracy; 2) hierarchia i atrakcyjność rynku pracy; 3) występowanie instytucji metropolitalnych; 4) wskaźnik demograficznych ciężarów ponadlokalnych; 5) skala centralności w hierarchii funkcjonalnej miast Polski; 6) ocena poziomu rozwoju gospodarczego.

Do drugiej grupy zaliczono następujące cechy: 7) lokalizacja dużych obiektów przemysłowych (przemysłu tradycyjnego); 8) lokalizacja skupień znacznie większych, nowych działalności ekonomicznych (głównie: przemysł, usługi i handel wielkopowierzchniowy, logistyka i transport i inne), w tym szczególnie na obszarach typu greenfields i commercial strips oraz brownfields; 9) lokalizacja skupisk nowych zakładów przemysłowych i ich potencjał w ramach Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej; 10) liczba studentów; 11) ocena potencjału usług dla biznesu; 12) potencjał miast w odniesieniu do instytucji transferu technologii; 13) wysokość podatku PIT na 1 statystycznego mieszkańca gminy w 2008 r.

1. Wskaźnik rozwoju rynku pracy:

Wielokryterialna analiza rynku pracy miast województwa śląskiego została przedstawiona przez J. Kurowską-Pysz (Badanie trendów..., 2010). Autorka dokonała analizy rynku pracy zarówno w ujęciu strukturalnym, jak i dynamicznym. Syntetyczny wskaźnik oceny rynku uwzględniający powyższe badania w tym samym opracowaniu przedstawili: A. Sobala-Gwosdz i K. Gwosdz.

Wartość punktowa: A++ – 10; A – 9; B – 8; C – 7; D – 6; E – 5; F – 4; G – 3; jednostki nie objęte badaniem – 2.

2. Hierarchia i atrakcyjność rynku pracy:

Hierarchia i specyfika rynku pracy uwzględniająca również dojazdy do pracy jest jednym z kluczowych elementów badań nad delimitacją obszarów wielkomiejskich i metropolitalnych. Częstkowe dane, którymi dysponowali autorzy opracowania nie pozwoliły w pełni uwzględnić kwestii dojazdów do pracy (kierunki przyjazdów i wyjazdów, liczba przyjeżdżających i wyjeżdżających wg gmin). W związku z tym specyfikę rynku pracy określono metodą pośrednią uwzględniającą proporcję ogólnej liczby przyjeżdżających do ogólnej liczby wyjeżdżających do pracy w poszczególnych gminach. Przedziały wielkościowe wyznaczono w oparciu o wcześniejszą klasyfikację zaproponowaną przez J. Runge (Procesy i struktury..., 2010).

Wartość punktowa: Proporcja liczby przyjeżdżających do pracy do liczby wyjeżdżających do pracy w 2006 r.: 0,75 i mniej – 1; 0,76-1,00 – 2; 1,01-2,50 – 5; 2,51-5,00 – 8; 5,01 i więcej – 10.

3. Występowanie instytucji metropolitalnych:

Funkcje metropolitalne stanowią podstawę rozważań na temat przestrzennych układów metropolitalnych. Metropolią jest jednostka, która posiada funkcje metropolitalne. W aglomeracjach policentrycznych funkcje metropolitalne są rozproszone, w związku z tym przyjęło się w tym przypadku używać często sformułowania region metropolitalny (region miast z funkcjami metropolitalnymi). W tym znaczeniu pojęcie regionu metropolitalnego ma charakter dosłowny. Określenia region metropolitalny używa się także w odniesieniu do miasta metropolitalnego i jego otoczenia, w którym brak jest lokalizacji funkcji metropolitalnych i odnosi się to głównie do aglomeracji monocentrycznych.

Do instytucji metropolitalnych zaliczono te, które mają charakter co najmniej ponadregionalny (Polska południowa, cały kraj, inne kraje), tworzą usługi i dobra rzadkie, wyższego rzędu, ich rozwój i działanie oparte jest na wiedzy i innowacyjności, poprzez unikatowość i rozpoznawalność nadają ponadregionalny wymiar miejsca (miasta), w którym są zlokalizowane. Są to instytucje i dobra związane z: administracją i funkcjami kontrolnymi, biznesem i obsługą biznesu, szkolnictwem wyższym i nauką, kulturą i sztuką, medycyną, turystyką, sportem, usługami społecznymi.

Wartość punktowa: liczne (powyżej 10) i zróżnicowane instytucje metropolitalne – 10; nieliczne (3-10) i mało zróżnicowane instytucje metropolitalne – 6-8; pojedyncze (1-2) instytucje metropolitalne – 1-2.

4. Wskaźnik demograficznych ciężarów ponadlokalnych:

Wskaźnik ponadlokalnych ciężarów demograficznych dla miast województwa śląskiego prezentuje A. Sobala-Gwosdz w pracy: *Badanie trendów...*, (2010). Wskaźnik ten, zdefiniowany jako samodzielność ośrodka, jest ilorazem ogólnej liczby mieszkańców miasta centralnego i jego obszaru obsługi do liczby ludności tegoż obszaru obsługi. Wskazuje siłę oddziaływania danego miasta na swoje najbliższe zaplecze w ujęciu demograficznym (wyłącznie ilościowym).

Wartość punktowa: wskaźnik 2,00 i więcej – 10; 1,75-1,99 – 8; 1,50-1,74 – 6; 1,25-0,49 – 4; 1,00-0,24 – 2; inna gmina – 1.

5. Skala centralności w hierarchii funkcjonalnej miast Polski:

Centralność jako cecha przestrzeni geograficznej, stanowi tło dla wyjaśnień różnicowań funkcjonalnych w sieci osadniczej. Poziom centralności w większości przypadków jest zbieżny ze zjawiskiem metropolizacji, tu rozumianej jako dążenie jednostki miejskiej do pozyskania instytucji o charakterze metropolitalnym. Z drugiej strony większość instytucji metropolitalnych podnosi stopień centralności miasta. W opracowaniu odwołano się do badań stopnia centralności D. Sokołowskiego (2006).

Wartość punktowa: ośrodek regionalny – 10; ośrodek subregionalny – 8; ośrodek mezoregionalny (silnie rozwinięty) – 6; ośrodek mezoregionalny (pozostały) – 5; ośrodek regionalny powiatowy (pozostałe) – 3; ośrodek lokalny – 1.

6. Ocena poziomu rozwoju gospodarczego:

Oceny wartości poziomu rozwoju gospodarczego miast województwa śląskiego dokonali A. Sobala-Gwosdz i K. Gwosdz z zespołem (*Badanie trendów...*, 2010). W oparciu o dokonane analizy wielokryterialne ww. autorzy przedstawili syntetyczną klasyfikację wskazującą na dość znaczne zróżnicowanie miast województwa śląskiego pod względem tej cechy.

Wartość punktowa: A++ – 10; A+ – 9; A – 8; B i B+ – 7; C – 6; D – 5; E – 4; F – 3; G – 2.

Cechy ekonomiczno-społeczne. Grupa II

7. Lokalizacja dużych obiektów przemysłowych (przemysłu tradycyjnego):

Duże obiekty przemysłowe uwzględnione zostały tu jako zworniki lokalnego i regionalnego wieloaspektowego rozwoju oraz percepcji przestrzennej wielkiej metropolii. Jakkolwiek w wielu przypadkach ich oblicze wizualne jest antytezą architektury i urbanistyki

przyjaznej człowiekowi, to stanowią ważny punkt odniesień w postrzeganiu tradycyjnej bazy ekonomicznej, wzmacniającej, czy w niektórych przypadkach stanowiącej, o bycie danego miasta czy gminy. Taką wartość (głównie w wymiarze społecznym), jakkolwiek nieporównywalnie mniejszą i malejącą mają obiekty zlikwidowane po 1995 r.

Wartość punktowa: obiekty istniejące – 7; obiekty zlikwidowane – 3.

8. Lokalizacja skupień znaczniejszych, nowych działalności ekonomicznych (głównie: przemysł, usługi i handel wielkopowierzchniowy, logistyka i transport i inne), w tym szczególnie na obszarach typu *greenfields* i *commercial strips* oraz *brownfields*:

Cecha ta ma wymiar ekonomiczno-przestrzenny. Z jednej strony wskazuje na zatrudnienie w nowych, dużych przedsięwzięciach o różnym charakterze funkcjonalnym, z drugiej zaś – podkreśla transformację przestrzeni poza ścisłym centrum oraz na terenach problemowych (*brownfields*). Przedsięwzięcia uwzględnione w tym punkcie poprawiają tzw. „kompaktowość” miasta, ale też wyznaczają nowe kierunki rozwoju przestrzennego różnych stref w obrębie metropolii.

Wartość punktowa: skupiska duże – 9; skupiska średnie – 5; skupiska ewoluujące – 2.

9. Lokalizacja skupisk nowych zakładów przemysłowych i ich potencjał w ramach Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej:

Skupiska nowych obiektów przemysłowych, w tym także tych zrealizowanych w ramach Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej są ważnym atrybutem rozwoju metropolitalnego. Rolę szczególną mają tu duże koncerny międzynarodowe, firmy reprezentujące szeroko rozumianą branżę IT oraz przedsiębiorstwa wykorzystujące najnowsze osiągnięcia naukowe i technologiczne.

Jakkolwiek Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna jest największym pojedynczym, instytucjonalnym akceleratorem nowych – dużych inwestycji ekonomicznych na obszarze województwa śląskiego, to wiele z nich istnieje poza jej strukturą. Stąd cecha numer 9 ma charakter uzupełniający.

Wartość punktowa: skupiska duże – 9; skupiska pozostałe – 5.

10. Liczba studentów:

Funkcja akademicka miasta jest jednym z elementarnych aspektów badań nad rozwojem metropolitalnym. Punktem wyjścia jest tu zarówno liczba studentów, jak i siedziby szkół wyższych uwzględnione w punkcie 2 odnoszącym się do instytucji o charakterze metropolitalnym.

Wartość punktowa: 50 tys. i więcej – 10; 20,0-49,9 tys. – 8; 10,0-19,9 tys. – 6; 5,0-9,9 tys. – 4; 2,0-4,9 tys. – 3; 1,9 i mniej – 2.

11. Ocena potencjału usług dla biznesu:

Ocenę poszczególnych miast województwa śląskiego w odniesieniu do potencjału usług dla biznesu zaprezentowali P. Trzepacz i S. Saneta-Półgrabi (Badanie trendów..., 2010). Autorzy wykorzystali w wykonanej przez siebie klasyfikacji miast informacje o kilkunastu rodzajach instytucji wspierających lub ułatwiających prowadzenie działalności biznesowej.

Wartość punktowa: A++ – 10; A+ – 9; A – 8; B i B+ – 7; C – 6; D – 5; E – 4; F – 3; G – 2.

12. Potencjał miast w odniesieniu do instytucji transferu technologii:

Jednym z ważniejszych elementów definicyjnych obszarów metropolitalnych jest kwestia lokalizacji i roli instytucji transferu technologii, jako przedsięwzięć wmacniających konkurencyjność i kreatywność miast.

Opracowania potencjału miast województwa śląskiego w odniesieniu do instytucji transferu technologii, w oparciu o analizę wieloczynnikową podjęli się P. Trzepacz i S. Saneta-Półgrabi (Badanie trendów..., 2010). W niniejszym opracowaniu wykorzystano syntetyczną typologię opartą o powyższe badania, a zaproponowaną przez A. Sobalę-Gwosdz i K. Gwosdza (Badanie trendów..., 2010).

Wartość punktowa: A++ – 10; A+ – 9; A – 8; B i B+ – 7; C – 6; D – 5; E – 4; F – 3; G – 2.

13. Wysokość podatku PIT na 1 statystycznego mieszkańca gminy w 2008 r.:

Wskaźnik ten informuje o relatywnym poziomie i różnicach w przychodach mieszkańców. Zakłada się, że wraz z rozwojem stopnia metropolitalności danej jednostki przestrzennej, także w ujęciu wewnętrznej struktury układu metropolitalnego, przeciętne wynagrodzenie powinno być wyższe. Wyższe, przeciętne uposażenie ludności wpływa istotnie na popyt i podaż tzw. usług oraz dóbr wyższego rzędu („metropolitalnych”).

Wartość punktowa: 700-976 zł – 10; 600-699 zł – 8; 500-599 zł – 6; 400-499 zł – 4; 399 i mniej zł – 2.

Cechy komunikacyjne

Cechy te podkreślają aspekt powiązań w ujęciu międzygminnym i regionalnym stanowiąc jeden z punktów wyjścia do badań nad spójnością przestrzenną formy osadniczej i regionu metropolitalnego. Do cech komunikacyjnych zaliczono: 1) izochrona dojazdu

do centrum Katowic; 2) izochrona dojazdu do centrum najbliższego miasta zlokalizowanego w obrębie GZM „Silesia”; 3) natężenie linii miejskiej komunikacji autobusowej; 4) gęstość sieci komunikacji miejskiej opartej o trakcje elektryczną (komunikacja: tramwajowa, trolejbusowa); 5) węzły sieci komunikacyjnych; 6) struktura przystanków kolejowych.

1. Izochrona dojazdu do centrum Katowic:

Izochrona dojazdu autem do Katowic – największego miasta w górnośląsko-zagłębiowskim regionie metropolitalnym ma istotne znaczenie w modelowej interakcji: centrum – peryferie. W przypadku plazmowego charakteru policentrycznej konurbacji miejskiej, podkreśla także specyfikę (nie zawsze korzystną) rozłożenia przestrzennego potencjału demograficznego zarówno w rdzeniu analizowanej formy osadniczej, jak i w jej szeroko rozumianej strefie podmiejskiej.

Wartość punktowa: miasto Katowice – 9; do 10 minut – 8; 11-15 minut – 7; 16-20 minut – 6; 21-30 minut – 5; 31-40 minut – 4; 41-50 minut – 3; 51-60 minut – 2; 60 minut lub więcej – 1.

2. Izochrona dojazdu do centrum najbliższego miasta zlokalizowanego w obrębie GZM „Silesia”:

Izochrona dojazdu do największego ośrodka, w przypadku policentrycznego rozkładu potencjału metropolitalnego i centro-twórczego, nie jest wystarczającym elementem analitycznym w badaniu i delimitacji relacji wewnętrznych struktur metropolitalnych. Uznano, że znaczenie istotne mają tu izochrony definiujące relacje pomiędzy poszczególnymi miejscowościami w otoczeniu GZM „Silesia” a najbliższym miastem, które zlokalizowane jest w obrębie tejże struktury prawno-administracyjnej.

Wartość punktowa: miasto Katowice – 9; pozostałe miasta GZM „Silesia” – 8; do 10 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 7; 11-15 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 6; 16-20 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 5; 21-30 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 4; 31-40 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 3; 41-50 minut od centrum najbliższego miasta GZM „Silesia” – 2; 51 minut lub więcej – 1.

3. Natężenie linii miejskiej komunikacji autobusowej:

Najbardziej powszechnym środkiem komunikacji miejskiej w środkowej części województwa śląskiego jest transport autobusowy. Układ sieci tego rodzaju transportu z jednej strony oddaje rzeczywistość spójności międzygminnej w konurbacji, z drugiej natomiast – podkreśla przestrzenne rozłożenie popytu na usługi przewozowe jako jednego

z elementów regionalnego potencjału demograficznego i ekonomicznego. W pracy wykorzystano niepublikowane jeszcze materiały A. Soczówki.

Wartość punktowa: zagęszczenie – 2,01 km lub więcej linii/1km² – 10; 1,51-2,00 km linii/1km² – 9; 1,25-1,50 km linii/1km² – 8; 1,01-1,25 km linii/1km² – 7; 0,76-1,00 km linii/1km² – 6; 0,51-0,75 km linii/1km² – 4; 0,50 km i mniej linii/1km² – 2.

4. Gęstość sieci komunikacji miejskiej opartej o trakcje elektryczną (komunikacja: tramwajowa, trolejbusowa):

Sieci transportu opartego o trakcje elektryczną, szczególnie sieć komunikacji tramwajowej jest silnie skorelowana z rozwojem dużych i wielkich miast. Funkcjonowanie sieci tramwajowych integruje trzy rodzaje przestrzeni większych miast, w tym miast metropolitalnych: wielofunkcyjnych, zwartych przestrzennie centrów miejskich, duże wielkomiejskie osiedla mieszkaniowe oraz strefy intensywnej działalności gospodarczej, głównie przemysłowej i przemysłowo-składowej.

Sieć tramwajowa jest dodatkowo jednym z „transportowych symboli” w percepcji dużego czy wielkiego miasta. W odniesieniu do komunikacji autobusowej jej rola w regionie GZM „Silesia”, a tym bardziej jej otoczeniu jest jednak drugorzędna.

Wartość punktowa: zagęszczenie – 1,01 km lub więcej toru lub trakcji/1km² – 10; 0,81-1,00 toru lub trakcji/1km² – 9; 0,41-0,80 km toru lub trakcji/1km² – 7; 0,40 km lub mniej toru lub trakcji/1km² – 5; gminy, gdzie zlikwidowano sieć w ciągu ostatnich 50 lat – 2; gminy, gdzie sieć nie istnieje i nigdy nie istniała przed 1960 r. – 0.

5. Węzły sieci komunikacyjnych

Węzłowość komunikacyjna jest jedną z typowych cech rozwoju układów metropolitalnych. W analizie geograficznej podkreślono szczególną rolę autostrad, dróg ekspresowych i portu lotniczego, jako kluczowych elementów sieci infrastruktury transportowej na początku XXI w.

Wartość punktowa: 1 wlot autostrady lub drogi ekspresowej w granice administracyjne gminy – 2; 1 wlot drogi krajowej lub DTŚ w granice administracyjne gminy – 1; lokalizacja portu lotniczego – 10; lokalizacja lotniska lokalnego – 5; lokalizacja portu żeglugi śródlądowej – 4; lokalizacja linii kolejowej szerokotorowej – 7.

6. Struktura przystanków kolejowych:

Żałowano, że lokalizacja przystanków kolejowych obsługujących ruch ponadlokalny w istotny sposób formułuje relacje obszaru metropolitalnego z krajem i innymi państwami.

Wartość punktowa: zatrzymują się wszystkie pociągi EC i IC – 10; zatrzymują się wybrane pociągi EC i IC – 9; zatrzymują się pociągi pociągów pociągów – 7; dostępność do linii kolejowych z ruchem pasażerskim – 3.

Zrealizowane klasyfikacje i typologie jednostek administracyjnych regionu GZM „Silesia”

W niniejszym opracowaniu uwzględniono dotychczas wykonane, wybrane klasyfikacje i typologie jednostek administracyjnych zlokalizowanych w regionie GZM „Silesia”. Celem tego działania było nawiązanie do innych istotnych przedsięwzięć naukowych lub projektowych, których efekty końcowe stanowią jeden z elementów badawczych prezentowanej delimitacji. Wykorzystane ujęcia badawcze podkreślają różne spojrzenia na strukturę i delimitację omawianego regionu. Uwzględniono następujące klasyfikacje i typologie: 1) metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego; 2) metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego; 3) metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w projekcie A. Klasika i F. Kuźnika; 4) delimitacja Aglomeracji Górnośląskiej (Katowickiego Zespołu Metropolitalnego) wg M. Dołhuna z zespołem; 5) ogólna delimitacja konurbacji katowickiej Z. Rykla; 6) przestrzenno-administracyjna delimitacja konurbacji katowickiej R. Krzysztofika.

1. Metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego:

Ujęcie wielokryterialne z zaznaczającym się akcentem planistycznym i przestrzenno-administracyjnym.

Wartość punktowa: obszary śródmiejskie aglomeracji – 10; obszar zurbanizowany w otoczeniu strefy śródmiejskiej – 8; pozostałe gminy – 5.

2. Metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego:

Ujęcie wielokryterialne z zaznaczającym się akcentem planistycznym i przestrzenno-administracyjnym.

Wartość punktowa: Aglomeracja Górnośląska (GZM) – 10; Aglomeracja Górnośląska (GZM) – docelowe granice – 9; Europejski Metropolitalny Obszar Wzrostu – 6; pozostałe gminy.

3. Metropolia górnośląsko-zagłębiowska i jej region w projekcie A. Klasika i F. Kuźnika (2008b):

Wartość punktowa: strefa węzłowa – 10; strefa węzłowa – ujęcie prospektywne – 9; strefa zewnętrzna – 6.

4. Delimitacja Aglomeracji Górnośląskiej (Katowickiego Zespołu Metropolitalnego) wg M. Dołhuna z zespołem:

Procedura delimitacji uwzględnia obok tradycyjnych elementów: przestrzennych, demograficznych i ekonomicznych, także kwestie przyrodnicze i kulturowe.

Wartość punktowa: strefa węzłowa – Katowicki zespół Metropolitalny – 10; strefa zurbanizowana – 7; wewnętrzna strefa ochronna – 5; zewnętrzna strefa ochronna – 3.

5. Ogólna delimitacja konurbacji katowickiej Z. Rykła:

Opracowanie (Z. Rykiel, w: Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, 1993-1997) odnosi się do trójelementowej analizy opartej o kwestie: przestrzenne, demograficzne i infrastrukturalne.

Wartość punktowa: strefa rdzeniowa – 10; strefa wewnętrzna – 7; strefa zewnętrzna – 5.

6. Przestrzenno-administracyjna delimitacja konurbacji katowickiej R. Krzysztofika:

Opracowanie (Krzysztofik, 2007a) odnosi się do formy osadniczej konurbacji katowickiej, a uwzględniono w nim wyłącznie kryterium przestrzenno-administracyjne.

Wartość punktowa: strefa rdzeniowa – 10; strefa wewnętrzna – 8; strefa zewnętrzna – 5.

Wnioski

Przeprowadzona delimitacja pozwala postawić szereg wniosków oraz konkluzji. Jest też punktem wyjścia do działań planistycznych, organizacyjnych czy prowadzenia polityki regionalnej. Wszystkie wnioski i wynikające z nich kwestie merytoryczne podzielono na dwie grupy – wnioski ogólne i szczegółowe. W obu przypadkach wnioski podzielono na te odnoszące się do konurbacji katowickiej oraz te odnoszące się do regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

a) Wnioski ogólne

1. Analiza struktur przestrzennych, administracyjnych, prawno-administracyjnych, gospodarczych, demograficznych, społecznych i infrastrukturalnych w środkowej części województwa śląskiego wskazuje na istnienie na tym obszarze:

- a) Górnośląsko-małopolskiej strefy ciągłości administracyjnej miast – układu, w którym każdy z ośrodków miejskich tworzy sieć nieprzerwanej przestrzeni miejskiej z prawno-administracyjnego punktu widzenia;
- b) Formy osadniczej o charakterze konurbacji miejskiej z możliwymi do wyróżnienia w jej obrębie trzema strefami: rdzeniem konurbacji, strefą wewnętrzną oraz strefą zewnętrzną. Te dwie ostatnie tworzą definicyjną strefę peryferyjną konurbacji miejskiej;
- c) Regionu metropolitalnego o charakterze krajowym i regionalnym w wymiarze funkcjonalnym, a regionu metropolitalnego o skali europejskiej w wymiarze ilościowym (demograficznym). Region metropolitalny ma dwie główne strefy funkcjonalne, wyznaczone w oparciu o kryterium podziału administracyjnego (gminy): rdzeń metropolitalny oraz strefę zewnętrzną metropolii, a także dwie podstrefy odnoszące się do stadium zaawansowania rozwoju, poprzednich dwóch przestrzeni. W przeciwieństwie do strefy wewnętrznej i zewnętrznej konurbacji (aglomeracji miejskiej) rdzeń metropolitalny i jego strefę zewnętrzną należy traktować rozłącznie.

Dla regionu metropolitalnego wyznaczono także dodatkowo – zwarty, funkcjonalno-morfologiczny rdzeń metropolitalny. Jego delimitacja nie była związana z przebiegiem granic administracyjnych miast, a rzeczywistym występowaniem przestrzeni i przedsięwzięć o charakterze wielkomiejskim i metropolitalnym.

2. Dla formy osadniczej w postaci, w której funkcjonuje w I połowie 2011 r. proponuje się naukową nazwę: konurbacja katowicka.
3. Obowiązująca, proponowana nazwa przeważającej części obszaru metropolitalnego brzmi: Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia „Silesia”. Ponieważ GZM „Silesia” obejmuje tylko część rdzenia obszaru metropolitalnego i ani jednej gminy zlokalizowanej w jego strefie zewnętrznej, proponuje się, aby do czasu uzupełnienia związku o przynajmniej wszystkie miasta rdzenia, w stosunku do delimitowanego obszaru używać nazwy: region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.
4. Obszar i zasięg formy osadniczej (konurbacji katowickiej) oraz układu metropolitalnego (Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”) w przypadku większości gmin składowych pokrywa się. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim rdzenia obu analizowanych typów skupień miejskich.
5. W pracy wyznaczono rzeczywisty zasięg regionu metropolitalnego. Jednostką podstawową była tu gmina. Niezależnie od tej (i innych) delimitacji, w wielu opracowaniach i dokumentach, definiuje się również region (obszar) metropolitalny o charakterze statystycznym. Kryterium delimitacji w tym przypadku są powiaty w ramach podziału: NUTS-3. Rzeczywisty region metropolitalny jest więc zbiorem gmin, statystyczny region metropolitalny jest natomiast zbiorem powiatów.
6. Kryterium statystyczne traktuje województwo śląskie jako w pełni metropolitalne, to znaczy, że każdy powiat przynależy, do któregoś z 4 obszarów metropolitalnych: bielskiego, częstochowskiego, rybnickiego lub katowickiego (górnos Śląskiego). Teza ta jest nieprawdziwa, gdyż:
 - a) Wiele gmin nie spełnia nawet kryterium obszaru zewnętrznego metropolii, także („w mniej rygorystycznym”) ujęciu regionalnym czy krajowym;
 - b) Tylko jeden z 3 wymienionych obszarów metropolitalnych zlokalizowanych na obszarze województwa śląskiego – katowicki (górnos Śląski), spełnia oba bazowe kryteria definicji polskich metropolii (regionów metropolitalnych): demograficzne i funkcjonalno-instytucjonalne. Pozostałe 3 osadnicze układy są aglomeracjami „niemetropolitalnymi”.
7. Strefa zasięgu lub bezpośredniego oddziaływania konurbacji katowickiej oraz Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”:
 - a) Pokrywa się z: monocentryczną aglomeracją bielską, monocentryczną aglomeracją częstochowską oraz policentryczną aglomeracją rybnicką;
 - b) Styka się z monocentryczną aglomeracją krakowską oraz prawdopodobnie z monocentryczną aglomeracją opolską. Kwestie stykowości wymienionych zespołów miejskich wymagają dalszych badań.

8. Obszar oddziaływania oraz zasięg, zarówno konurbacji katowickiej, jak i niezinstytucjonalizowanego (GZM „Silesia”), całego układu metropolitalnego (konkretnie strefy zewnętrznej) ma charakter ponadwojewódzki lub z innego punktu widzenia transgraniczny (regionalnie), to znaczy, że obejmuje także niektóre jednostki poziomu gminnego zlokalizowane poza województwem śląskim. Jest to niezwykle istotny problem związany z organizacją obszaru metropolitalnego, jego planowaniem, zarządzaniem nim oraz budowaniem strategii rozwoju.

b) Wnioski szczegółowe. Konurbacja katowicka (aglomeracja górnośląska)

1. Ostatecznie zdelimitowana konurbacja katowicka (aglomeracja górnośląska) zajmuje obszar 3775 km² z liczbą 2 669,2 tys. mieszkańców w 2010 roku. Z tego na rdzeń przypadało 1354 km² oraz 2 105,8 tys. mieszkańców. W strefie peryferyjnej o powierzchni 2421 km² zamieszkiwało natomiast łącznie 563,4 tys. mieszkańców (por. tab. 2). W rdzeniu miejskim zlokalizowanych było 17 gmin miejskich, w strefie peryferyjnej 37, z tego w wewnętrznej – 10 gmin miejskich, a w strefie zewnętrznej – 27 gmin.

Tabela 2. Obszar i liczba ludności konurbacji katowickiej w 2010 roku

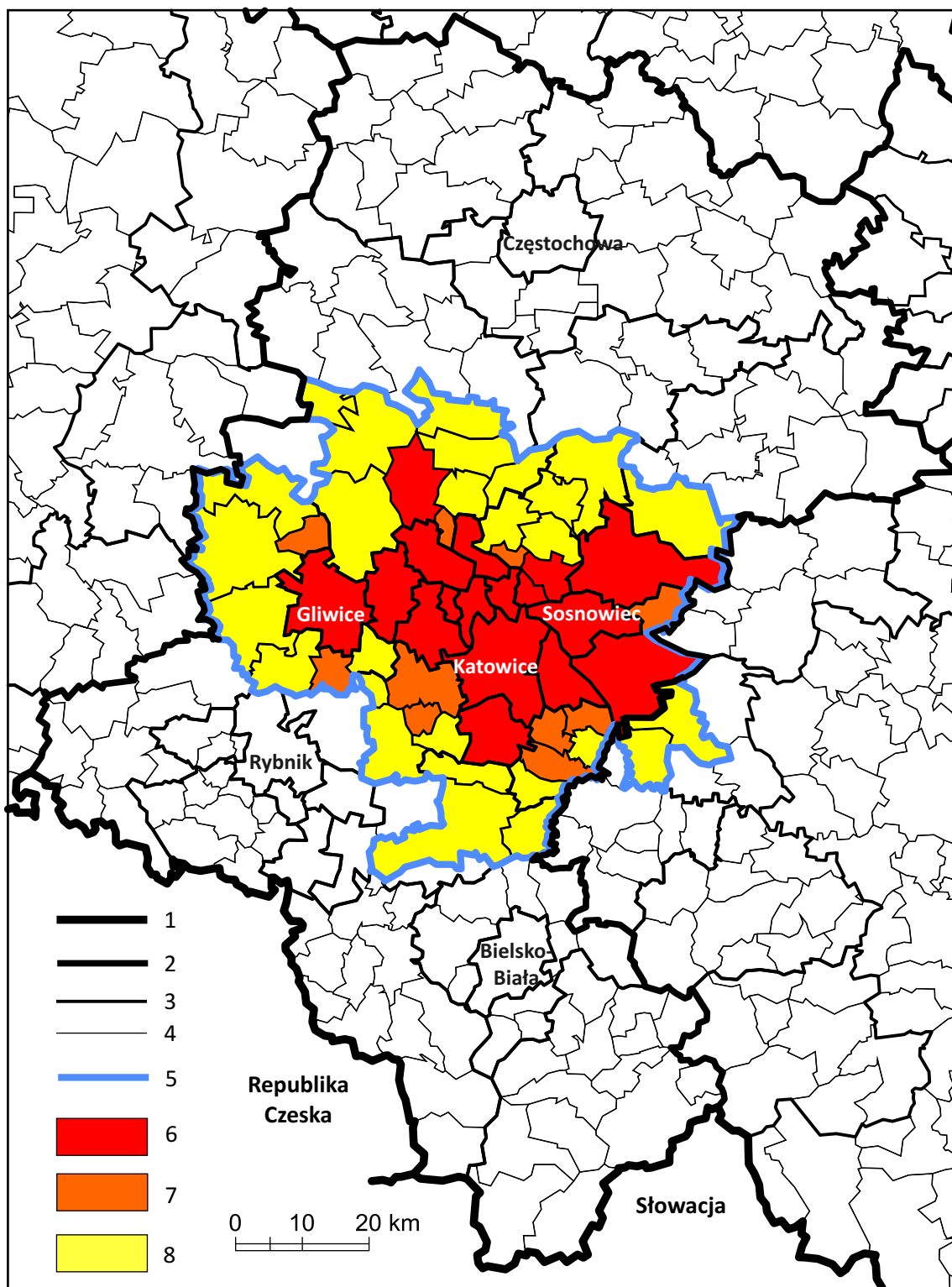
Table 2. Area and population in The Katowice Conurbation, 2010

STREFA <i>ZONE</i>	OBSZAR (w km ²) <i>AREA (in km²)</i>	LICZBA LUDNOŚCI <i>POPULATION</i>	LICZBA GMIN <i>NUMBER OF ADM. UNITS</i>
A. RDZEŃ KONURBACJI <i>A. CORE OF CONURBATION</i>	1 354	2 105 776	17
B. STREFA PERYFERYJNA – OGÓŁEM (C+D) <i>B. PERIPHERAL ZONE – TOTAL (C+D)</i>	2 421	563 375	37
C. STREFA WEWNĘTRZNA KONURBACJI <i>C. INNER ZONE OF CONURBATION</i>	326	196 953	10
D. STREFA ZEWNĘTRZNA KONURBACJI <i>D. OUTER ZONE OF CONURBATION</i>	2 095	366 422	27
E. KONURBACJA KATOWICKA – OGÓŁEM (A+B) <i>E. THE KATOWICE CONURBATION – TOTAL (A+B)</i>	3 775	2 669 151	54

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Rycina 7. Konurbacja katowicka – struktura przestrzenno-funkcjonalna
 Figure 7. The Katowice Conurbation – spatial-functional structure

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice powiatów; 4 – granice gmin; 5 – granica konurbacji katowickiej; 6 – rdzeń konurbacji katowickiej; 7 – strefa wewnętrzna konurbacji katowickiej; 8 – strefa zewnętrzna konurbacji katowickiej.

Signatures: 1 – borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 – borders of counties; 4 – borders of administrative units (gminas); 5 – borders of The Katowice Conurbation; 6 – the core of The Katowice Conurbation; 7 – the inner zone of The Katowice Conurbation; 8 – the outer zone of The Katowice Conurbation.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

2. Umieszczone tło zarówno konurbacji katowickiej, jak i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” stanowi górnośląsko-małopolska strefa ciągłości administracyjnej miast. Obejmuje ona w środkowej części województwa śląskiego i w województwie małopolskim następujące miasta:

Będzin – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Wojkowice);

Bieruń – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Łędziny, Tychy);

Bukowno – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Jaworzno, Olkusz*, Sławków);

Bytom – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Chorzów, Piekary Śląskie, Radzionków, Ruda Śląska, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Zabrze);

Chełmek – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Imielin, Libiąż);

Chorzów – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Katowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice);

Chrzanów – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Jaworzno, Libiąż, Trzebinia);

Czeladź – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Będzin, Katowice, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec);

Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Będzin, Siewierz, Sławków, Sosnowiec);

Gliwice – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Knurów, Pyskowice, Sońców, Zabrze);

Imielin – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Chełmek, Jaworzno, Łędziny, Mysłowice);

Jaworzno – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bukowno, Chrzanów, Imielin, Libiąż, Mysłowice, Sławków, Sosnowiec, Trzebinia);

Kalety – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Miasteczko Śląskie, Woźniki);

Katowice – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Chorzów, Czeladź, Łędziny, Mikołów, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Tychy);

Knurów – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: *Czerwionka-Leszczyny*, Gliwice);

Koziegłowy – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminą: Woźniki*);

Lędziny – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Bieruń, Imielin, Katowice, Mysłowice, Tychy);

Libiąż – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Chełmek, Chrzanów, Jaworzno, Oświęcim*);

Łaziska Górne – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Mikołów, Orzesze);

Miasteczko Śląskie – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Kalety, Tarnowskie Góry, Woźniki);

Mikołów – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Katowice, Łaziska Górne, Orzesze, Ruda Śląska, Tychy);

Mysłowice – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Imielin, Jaworzno, Katowice, Lędziny, Sosnowiec);

Myszków – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Poręba, Zawiercie, Żarki);

Ogrodzieniec – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Zawiercie);

Olkusz – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminą: Bukowno*);

Orzesze – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: *Czerwionka-Leszczyny*, Łaziska Górne, Mikołów, Żory);

Oświęcim – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminą: Libiąż*);

Piekary Śląskie – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Chorzów, Radzionków, Siemianowice Śląskie, Wojkowice);

Poręba – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Myszków, Siewierz, Zawiercie);

Pyskowice – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminą: Gliwice);

Radzionków – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Piekary Śląskie, Tarnowskie Góry);

Ruda Śląska – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Katowice, Mikołów, Ruda Śląska, Świętochłowice, Zabrze);

Siemianowice Śląskie – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Będzin, Chorzów, Czeladź, Katowice, Piekary Śląskie, Wojkowice);

Siewierz – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Dąbrowa Górnicza, Poręba);

Sławków – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Bukowno, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Sosnowiec);

Sosnowiec – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Będzin, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Sławków);

Sośnicowice – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminą: Gliwice);

Świętochłowice – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Chorzów, Ruda Śląska);

Tarnowskie Góry – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Miasteczko Śląskie, Radzionków);

Trzebinia – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Chrzanów, Jaworzno);

Tychy – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bieruń, Katowice, Łędziny, Mikołów);

Woźniki – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminami: Kalety, Koziegłowy*, Miasteczko Śląskie);

Zabrze – miasto na prawach powiatu (graniczy bezpośrednio z gminami: Bytom, Gliwice, Ruda Śląska);

Zawiercie – gmina miejska (graniczy bezpośrednio z gminami: Myszków, Ogrodzieniec, Poręba);

Żarki – miasto, bez części wiejskiej gminy (graniczy bezpośrednio z gminą: Myszków);

Objaśnienia: * – gwiazdką zaznaczono miasta, gdzie odległość między ośrodkami miejskimi jest mniejsza niż 1 km i są to jedyne połączenia międzymiejskie danej miejscowości z układem ciągłości administracyjnej miast; kursywą zaznaczono miasta zlokalizowane w policentrycznej aglomeracji rybnickiej.

3. Rdzeń konurbacji katowickiej obejmuje następujące miasta:

Będzin – gmina miejska;

Bytom – miasto na prawach powiatu;

Chorzów – miasto na prawach powiatu;

Czeladź – gmina miejska;

Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu;

Gliwice – miasto na prawach powiatu;

Jaworzno – miasto na prawach powiatu;

Katowice – miasto na prawach powiatu;

Mysłowice – miasto na prawach powiatu;

Piekary Śląskie – miasto na prawach powiatu;

Ruda Śląska – miasto na prawach powiatu;

Siemianowice Śląskie – miasto na prawach powiatu;

Sosnowiec – miasto na prawach powiatu;

Świętochłowice – miasto na prawach powiatu;

Tarnowskie Góry – gmina miejska;

Tychy – miasto na prawach powiatu;

Zabrze – miasto na prawach powiatu;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się gminy miejskie, które uzyskały średnią końcową wartość nie mniejszą niż 6,0.

4. Strefa wewnętrzna konurbacji katowickiej obejmuje następujące miasta:

Bieruń – gmina miejska;

Imielin – gmina miejska;

Knurów – gmina miejska;

Lędziny – gminy miejska;

Łaziska Górne – gmina miejska;

Mikołów – gmina miejska;

Pyskowice – gmina miejska;

Radzionków – gmina miejska;

Sławków – gmina miejska;

Wojkowice – gmina miejska;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się wyłącznie gminy miejskie, które uzyskały średnią końcową wartość w przedziale 4,0-5,99.

5. Strefa zewnętrzna konurbacji katowickiej obejmuje następujące gminy:

Bobrowniki – gmina wiejska;

Bojszowy – gmina wiejska;

Chełm Śląski – gmina wiejska;
Chrzanów – gmina miejsko-wiejska;
Gierałtowiec – gmina wiejska;
Kalety – gmina miejska;
Kobiór – gmina wiejska;
Krupski Młyn – gmina wiejska;
Libiąż – gmina miejsko-wiejska;
Łazy – gmina miejsko-wiejska;
Miasteczko Śląskie – gmina miejska;
Miedzna – gmina wiejska;
Mierzęcice – gmina wiejska;
Ornontowice – gmina wiejska;
Orzesze – gmina miejska;
Ożarówce – gmina wiejska;
Pilchowice – gmina wiejska;
Psary – gmina wiejska;
Pszczyna – gmina miejsko-wiejska;
Rudziniec – gmina wiejska;
Siewierz – gmina miejsko-wiejska;
Sońcowice – gmina miejsko-wiejska;
Świerklaniec – gmina wiejska;
Toszek – gmina miejsko-wiejska;
Tworóg – gmina wiejska;
Wyry – gmina wiejska;
Zbrostawice – gmina wiejska;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się wyłącznie gminy miejskie, które uzyskały średnią końcową wartość w przedziale 2,50-3,99.

C) Wnioski szczegółowe. Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”

1. Ostatecznie delimitowany region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” zajmuje 6835 km² z liczbą 3 057,6 tys. mieszkańców w 2010 roku. Z tego na rdzeń przypadało 1680 km² oraz 2 302,7 tys. mieszkańców (por. tab. 3). Region ten obejmuje łącznie 73 gminy, z czego w rdzeniu metropolitalnym zlokalizowane było 27 gmin, a w strefie zewnętrznej metropolii 46 gmin. Wszystkie gminy zlokalizowane w rdzeniu mają charakter miejski, z czego 14 ma status miasta na prawach powiatu. Te 14 miast tworzy aktualnie Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię „Silesia”.

Tabela 3. Obszar i liczba ludności regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” w 2010 roku

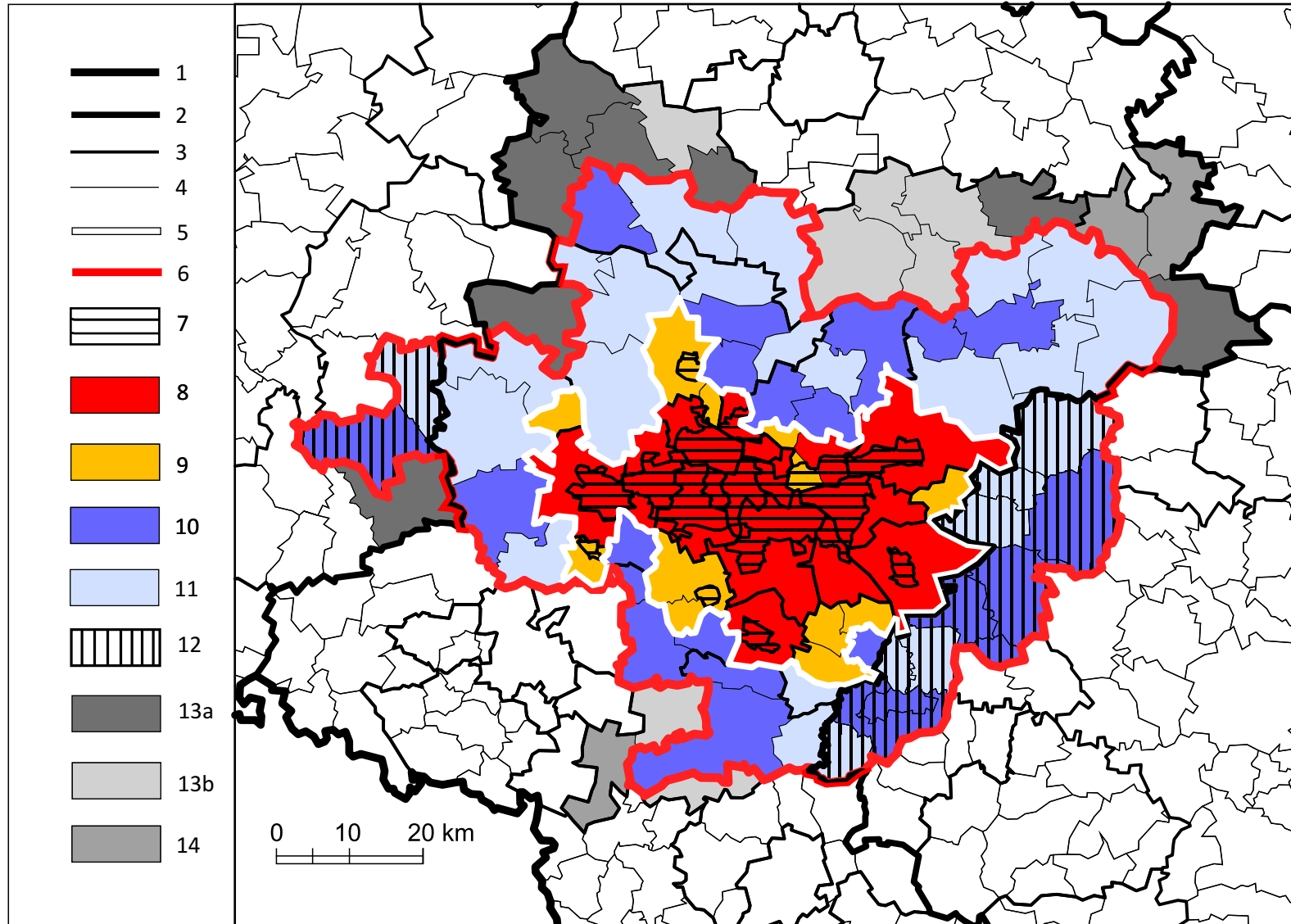
Table 3. Area and population of region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”, 2010

STREFA ZONE	OBSZAR (w km ²) AREA (in km ²)	LICZBA LUDNOŚCI POPULATION	LICZBA GMIN NUMBER OF ADM. UNITS
A. GZM „SILESIA” (2010 r.) <i>A. THE GZM „SILESIA”, 2010</i>	1 217	1 952 959	14
B. REGION GZM „SILESIA” (C+F) <i>B. REGION OF THE GZM „SILESIA” (C+F)</i>	6 835	3 057 609	73
C. RDZEŃ – OGÓŁEM (D+E) <i>C. CORE – TOTAL (D+E)</i>	1 680	2 302 729	27
D. RDZEŃ – CZĘŚĆ BARDZO DOBRZE ROZWINIĘTA <i>D. CORE – WELL DEVELOPED PART</i>	1 254	2 011 543	15
E. RDZEŃ – CZĘŚĆ ROZWINIĘTA <i>E. CORE – DEVELOPED PART</i>	426	291 186	12
F. STREFA ZEWNĘTRZNA – OGÓŁEM (G+H) <i>F. OUTER ZONE – TOTAL (G+H)</i>	5 155	754 880	46
G. STREFA ZEWNĘTRZNA – CZĘŚĆ BARDZO DOBRZE I DOBRZE ROZWINIĘTA <i>G. OUTER ZONE – VERY WELL AND WELL DEVELOPED PART</i>	1 634	488 698	21
H. STREFA ZEWNĘTRZNA – CZĘŚĆ ROZWINIĘTA <i>H. OUTER ZONE – WELL DEVELOPED PART</i>	3 521	266 182	25

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Rycina 8. Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” – delimitacja struktury przestrzenno-funkcjonalnej
Figure 8. Region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” – delimitation of spatial-functional structure

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice powiatów; 4 – granice gmin; 5 – granica rdzenia metropolitalnego; 6 – granica obszaru metropolitalnego; 7 – zwarty oraz izolowane przestrzennie obszary funkcjonalno-morfologiczne rdzenia metropolitalnego; 8 – prawno-administracyjny rdzeń metropolitalny (część bardzo dobrze rozwinięta); 9 – prawno-administracyjny rdzeń metropolitalny (część rozwinięta i rozwijająca się); 10 – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii (część bardzo dobrze i dobrze rozwinięta); 11 – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii (część rozwinięta); 12 – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii – jednostki zlokalizowane poza obszarem województwa śląskiego; 13a – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii – jednostki odrzucone po delimitacji regionu (niski wskaźnik badanych cech); 13b – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii – jednostki odrzucone po delimitacji regionu (powiązania z innymi aglomeracjami miejskimi); 14 – prawno-administracyjna (rzeczywista) przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii – jednostki odrzucone przed delimitacją regionu.

Signatures: 1 – borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 – borders of counties; 4 – borders of administrative units (gminas); 5 – border of the metropolitan core; 6 – border of the metropolitan area; 7 – both compact and spatially isolated areas of the functional-morphogenetic metropolitan core; 8 – the administrative-legal metropolitan core (very well-developed part); 9 – the administrative-legal metropolitan core (well-developed and developing part); 10 – the administrative-legal (real) metropolitan outer zone (very well-developed and well developed part); 11 – the administrative-legal (real) metropolitan outer zone (developed part); 12 – the administrative-legal (real) metropolitan outer zone (units localized outside of Silesian Province); 13a – administrative units excluded from the administrative-legal (real) metropolitan outer zone after the final project of delimitation (low range of analyzed features); 13b – administrative units excluded from the administrative-legal (real) metropolitan outer zone after the final project of delimitation (strong links with other agglomeration); 14 – administrative units excluded from the administrative-legal (real) metropolitan outer zone before the final project of delimitation.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

2. Zwarty funkcjonalno-morfologiczny rdzeń metropolitalny obejmuje następujące części miast województwa śląskiego:

Będzin (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Bory, Glinice, Grodziec, Łagisza, Podłósie, Stara Huta;

Bytom (metropolitalny poziom hierarchiczny 3) – z wyjątkiem: Górniki, Stolarzowice, Sucha Góra;

Chorzów (metropolitalny poziom hierarchiczny 3) – z wyjątkiem: tereny leśne na południe od autostrady A4;

Czeladź (metropolitalny poziom hierarchiczny 5) – z wyjątkiem: Madera;

Dąbrowa Górnicza (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Błędów, Dziewiąty, Korzeniec, Łęka, Łosień, Marianki, Okradzionów, Ratanice, Sikorka, Strzemieszyce Małe, Strzemieszyce Wielkie, Trzebiesławice, Tucznawa, Ujejsce, Ząbkowice, Zielona;

Gliwice (metropolitalny poziom hierarchiczny 2) – z wyjątkiem: Bojków, Brzezinka, Czechowice, Ostropa, Wilcze Gardło, Żerniki;

Katowice (metropolitalny poziom hierarchiczny 1) – z wyjątkiem: Boże Dary, Kopaniny, Kostuchna, Murcki, Podlesie, Stare Panewniki, Wymysłów, Zarzecze;

Mysłowice (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Brzezinka, Dzieńkowice, Kosztowy, Krasowy, Larysz, Ławki, Morgi, Stara Wesoła, Wesoła;

Piekary Śląskie (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Brzeziny Śląskie, Dąbrówka Wielka, Kozłowa Góra

Ruda Śląska (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Kłodnica, Stara Kuźnica;

Siemianowice Śląskie (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – z wyjątkiem: Bańgów, Przełajka;

Sosnowiec (metropolitalny poziom hierarchiczny 3) – z wyjątkiem: Bory, Bór, Cieśle, Juliusz, Kazimierz Górniczy, Maczki, Ostrowy Górnicze, Porąbka, Rabka;

Świętochłowice (metropolitalny poziom hierarchiczny 4) – obszar całego miasta;

Zabrze (metropolitalny poziom hierarchiczny 3) – z wyjątkiem: Grzybowice, Kończyce, Makoszowy, Rokitnica, Helenka.

Obszar ten wyznaczono na podstawie wewnętrzniejskich cech: morfologicznych, ludnościowych, instytucjonalnych i częściowo gospodarczych. Opracowano go na podstawie analizy danych statystycznych, tzw. faktów jednostkowych, materiałów kartograficznych oraz w dużej części – prac terenowych.

Cechuje się on: dużą zwartością przestrzeni zabudowanej, głównie o charakterze mieszkaniowym i mieszkaniowo-usługowym, względnie usługowym. We wszystkich

przypadkach o charakterze wielkomiejskim; dużą gęstością zaludnienia, w niemal wszystkich przypadkach nie mniejszą niż 2000 osób/km²; koncentracją instytucji o charakterze metropolitalnym, regionalnym lub ogólnomiejskim; lokalizacją i koncentracją węzłowych układów transportowych; dużym zagęszczeniem układów infrastruktury komunalnej i technicznej; lokalizacją tzw. centrów miast; lokalizacją nowych silnie egzogenicznych przedsięwzięć gospodarczych; występowaniem terenów i obiektów industrialnych związanych z tzw. przemysłami tradycyjnymi.

Rolę szczególną w kreowaniu morfologiczno-instytucjonalnych rdzeni mają centra dużych miast, z wyjątkową pozycją śródmieścia Katowic. Znacznie mniejszą rangę mają śródmieścia: Gliwic oraz Bytomia, Chorzowa, Sosnowca i Zabrze.

3. Izolowane przestrzenie funkcjonalno-morfologiczne części rdzenia metropolitalnego obejmują następujące części miast województwa śląskiego:

Jaworzno (metropolitalny poziom 4) – z wyjątkiem: Byczyna, Chropaczówka, Ciężkowice, Dąbrowa Narodowa, Długoszyn, Jeleń, Jeziorki, Łęg, Łubowiec, Pieczyska, Szczakowa;

Knurów (metropolitalny poziom 5) – z wyjątkiem: Krywałd, Szczygłowice;

Mikołów (metropolitalny poziom 4) – z wyjątkiem: Borowa Wieś, Bujaków, Gniotek, Gronie, Jamna, Kałuże, Kamionki, Mokre, Nowy Świat, Paniowy, Reta, Sośnia Góra, Śmiłowice;

Tarnowskie Góry (metropolitalny poziom 4) – z wyjątkiem: Bobrowniki, Lasowice, Paruszowiec, Repecko, Repty Śląskie, Stare Tarnowce, Strzybnica;

Tychy (metropolitalny poziom 3) – z wyjątkiem: Cielmice, Czułów, Jaroszowice, Promnice, Urbanowice, Wilkowyje, Wygorzele.

Obszar ten wyznaczono na podstawie wewnętrzniejskich cech: morfologicznych, ludnościowych, instytucjonalnych i częściowo gospodarczych. Opracowano go na podstawie analizy danych statystycznych, tzw. faktów jednostkowych, materiałów kartograficznych oraz w dużej części – prac terenowych.

Cechuje się on: dużą zwartością przestrzeni zabudowanej, głównie o charakterze mieszkaniowym i mieszkaniowo-usługowym, względnie usługowym. We wszystkich przypadkach o charakterze wielkomiejskim; dużą gęstością zaludnienia, w niemal wszystkich przypadkach nie mniejszą niż 2000 osób/km²; koncentracją instytucji o charakterze metropolitalnym, regionalnym lub ogólnomiejskim; lokalizacją i koncentracją węzłowych układów transportowych; dużym zagęszczeniem układów infrastruktury komunalnej i technicznej; lokalizacją tzw. centrów miast; lokalizacją nowych silnie egzogenicznych

przedsięwzięć gospodarczych; występowaniem terenów i obiektów industrialnych związanych z tzw. przemysłami tradycyjnymi.

W tej grupie miast znalazły się wyizolowane (nie mające ciągłości przestrzennej) części rdzenia morfologiczno-instytucjonalnego regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Ich ranga i poziom hierarchiczny w porównaniu z obszarem zwartym jest niższy. Wyjątek stanowią Tychy. Szczególnie niski poziom rozwoju morfologiczno-instytucjonalnego cechuje w tej grupie śródmieście Knuruwa.

4. Prawno-administracyjny rdzeń metropolitalny (część bardzo dobrze rozwinięta) obejmuje następujące miasta województwa śląskiego:

Będzin – gmina miejska;

Bytom – miasto na prawach powiatu;

Chorzów – miasto na prawach powiatu;

Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu;

Gliwice – miasto na prawach powiatu;

Jaworzno – miasto na prawach powiatu;

Katowice – miasto na prawach powiatu;

Mysłowice – miasto na prawach powiatu;

Piekary Śląskie – miasto na prawach powiatu;

Ruda Śląska – miasto na prawach powiatu;

Siemianowice Śląskie – miasto na prawach powiatu;

Sosnowiec – miasto na prawach powiatu;

Świętochłowice – miasto na prawach powiatu;

Tychy – miasto na prawach powiatu;

Zabrze – miasto na prawach powiatu;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się gminy miejskie, które uzyskały średnią końcową wartość nie mniejszą niż 6,0. Do grupy tej zaliczono także Piekary Śląskie, które uzyskały średnią – 5,92.

Miasta, które znalazły się w tej grupie to 14 miast tworzących aktualnie strukturę Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” oraz miasto powiatowe Będzin. W każdej z badanych grup cech, miasta te indywidualnie uzyskiwały ponadprzeciętne wartości, świadczące o ich wielokryterialnym rozwoju spełniającym wymogi współtworzenia rdzenia metropolitalnego o charakterze krajowym. Przy założeniu metropolitalności funkcjonalnej obszar ten jest metropolią klasy B, wraz z: Krakowem, Wrocławiem, Poznaniem, rdzeniem policentrycznej aglomeracji trójmiejskiej i Łodzią. Warszawa w ujęciu krajowym pod względem metropolitalności funkcjonalnej jest metropolią klasy A.

Biorąc pod uwagę wyłącznie kryterium demograficzne, wydzielony obszar górnośląsko-zagłębiowski jest – podobnie jak metropolia warszawska – jednostką klasy A.

Znaczące funkcje metropolitalne skupiają także same Katowice. Jednak samoistnie jest to ośrodek metropolitalny klasy C – podobnie jak Lublin i Szczecin. Miasto nie spełnia także wymogów demograficznych (500 tys. mieszkańców) definicji miasta-metropolii.

5. Prawno-administracyjny rdzeń metropolitalny (część rozwinięta lub rozwijająca się*) obejmuje następujące miasta województwa śląskiego:

Bieruń – gmina miejska;

Czeladź – gmina miejska;

Imielin – gmina miejska;

Knurów – gmina miejska;

Lędziny – gminy miejska;

Łaziska Górne – gmina miejska;

Mikołów – gmina miejska;

Pyskowice – gmina miejska;

Radzionków – gmina miejska;

Sławków – gmina miejska;

Tarnowskie Góry – gmina miejska;

Wojkowice – gmina miejska;

* – kursywą zaznaczono jednostki miejskie rozwijające się w ramach rdzenia metropolitalnego.

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się gminy miejskie, które uzyskały średnią końcową wartość zawierającą się w przedziale: 4,0-5,99. Wyjątek stanowi miasto Pyskowice, które osiągnęło jedynie wartość 3,93, a więc zbliżoną do minimalnej, granicznej. Jako jednostki rozwinięte zdefiniowano te, które osiągnęły końcowe wartości w przedziale: 5,0-5,99, podczas gdy jako rozwijające się te, które osiągnęły końcowe wartości mieszczące się w przedziale: 4,0-4,99.

Poziom rozwoju miejskiego, częściowo także szeroko pojętego metropolitalnego jest więc w nich znaczący i bezwzględnie, wraz z Będzinem powinny zostać zintegrowane w ramach Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Istotne jest to, że w większości badanych grup cech, miasta te miały wskaźniki średnie dla badanego zbioru lub przekraczające średnie – często znacząco. Podkreślić jednak należy, że uzyskane niższe wartości niektórych cech demograficznych, poziomu rozwoju ekonomiczno-społecznego czy infrastrukturalnego, uzupełniają silną spójnością przestrzenną i funkcjonalną ze skupieniem GZM „Silesia”. Ich nieobecność w strukturze instytucjonalnego obszaru metropolitalnego ma podłoże jedynie prawno-administracyjne. Kwestia ta wymaga pilnych uregulowań legislacyjnych na drodze pełnej integracji rdzenia metropolitalnego.

6. Prawno-administracyjna rzeczywista przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii (część bardzo dobrze* i dobrze rozwinięta) obejmuje następujące gminy:

Bobrowniki – gmina wiejska;

Chełm Śląski – gmina wiejska;

Chrzanów – gmina miejsko-wiejska;

Gierałtowice – gmina wiejska;

Kędzierzyn-Koźle – gmina miejska;

Kobiór – gmina wiejska;

Lubliniec – gmina miejska;

Miasteczko Śląskie – gmina miejska;

Olkusz – gmina miejsko-wiejska;

Ornontowice – gmina wiejska;

Orzesze – gmina miejska;

Oświęcim – gmina miejsko-wiejska;

Poręba – gmina miejska;

Psary – gmina wiejska;

Pszczyna – *gmina miejsko-wiejska*;

Siewierz – gmina miejsko-wiejska;

Sośnicowice – gmina miejsko-wiejska;

Świerklaniec – gmina wiejska;

Trzebinia – gmina miejsko-wiejska;

Wyry – gmina wiejska;

Zawiercie – *gmina miejska*;

* – kursywą zaznaczono jednostki miejskie rozwijające się bardzo dobrze w ramach strefy zewnętrznej regionu GZM „Silesia”

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się:

- wszystkie gminy w obrębie badanego obszaru, które uzyskały średnią końcową wartość zawierającą się w przedziale: 3,0-3,99;

- inne gminy, które uzyskały średnią końcową wartość 4,0 i więcej, jednak nie wykazują cechy spójności przestrzennej ze zdefiniowanym powyżej rdzeniem metropolitalnym. W obu przypadkach – miasto Pszczyna i miasto Zawiercie, oddzielone są jednostkami o niższym statusie rozwoju stopnia metropolitalności, a częściowo także gminami wiejskimi. Problemem Pszczyny w odniesieniu do układu powiązań z miastami GZM „Silesia” jest także dobry układ powiązań z aglomeracją bielską i policentryczną aglomeracją rybnicką.

Do rdzenia metropolitalnego powinny być włączone wyłącznie, w sytuacji zerwania z zasadą jego bezwzględnej spójności terytorialnej. Stąd też (w 2011 r.) pogląd autorów opracowania należy określić jako sceptyczny. Ponieważ ostateczne działania w tej sprawie mają jednak charakter decyzji politycznych, autorzy zostawiają tę kwestię otwartą. Stwierdzają jedynie fakt, że istnieje potencjalna możliwość współtworzenia rdzenia przez te dwie jednostki w przyszłości.

Oba wspomniane powyżej miasta wraz z pozostałymi gminami współtworzą na pewno najlepiej rozwiniętą pod kątem szeroko pojętego stopnia metropolitalności, część strefy zewnętrznej regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

W strefie tej znalazły się zarówno gminy miejskie, miejsko-wiejskie, jak i wiejskie. Cechą charakterystyczną jest fakt, że w grupie tej dominują raczej średnie miasta

zlokalizowane w pewnym oddaleniu od granic GZM „Silesii” oraz silnie zurbanizowane gminy wiejskie usytuowane w bezpośredniej strefie podmiejskiej rdzenia. Z analitycznego punktu widzenia jest to zjawisko potwierdzone także w badaniach innych metropolitalnych stref zewnętrznych w Polsce.

W obszarach wiejskich lepiej rozwiniętej części strefy zewnętrznej znajduje się wiele miejscowości pozbawionych statusu miejskiego, z których jednak część uzyska go najprawdopodobniej w najbliższych 20 latach. Wszystkie (Chełm Śląski, Gierałtówice, Kobiór, Nakło, Ornontowice, Świerklaniec) uzyskać go powinny.

7. Prawno-administracyjna, rzeczywista przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii (część rozwinięta) obejmuje następujące gminy:

Bojszowy – gmina wiejska;

Bolesław – gmina wiejska;

Brzeszcze – gmina miejsko-wiejska;

Bukowno – gmina wiejska;

Chełmek – gmina miejsko-wiejska;

Kalety – gmina wiejska;

Klucze – gmina wiejska;

Koszęcin – gmina wiejska;

Kroczyce – gmina wiejska;

Krupski Młyn – gmina wiejska;

Libiąż – gmina miejsko-wiejska;

Łazy – gmina miejsko-wiejska;

Miedzna – gmina wiejska;

Mierzęcice – gmina wiejska;

Ogrodzieniec – gmina miejsko-wiejska;

Ożarówice – gmina wiejska;

Pilchowice – gmina wiejska;

Pilica – gmina miejsko-wiejska;

Rudziniec – gmina wiejska;

Toszek – gmina miejsko-wiejska;

Tworóg – gmina wiejska;

Ujazd – gmina miejsko-wiejska;

Włodowice – gmina wiejska;

Woźniki – gmina miejsko-wiejska;

Zbrostawice – gmina wiejska;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się wszystkie gminy w obrębie badanego obszaru, które uzyskały średnią końcową wartość zawierającą się w przedziale: 2,0-2,99.

Wszystkie te gminy wykazują pewne cechy związku z rdzeniem metropolitalnym i jego specyfiką. Istotnym elementem jest na pewno bliskość geograficzna i czasowa do rdzenia, co sprawia, że stanowią one jego czytelne zaplecze funkcjonalne. Część z nich uzyskałaby zapewne wyższą punktację, gdyby osobno rozpatrywać obszar miejski i obszar wiejski gminy.

Zauważalny jest także fakt, że tą podstrefę tworzą małe miasta wraz z otaczającymi je gminami wiejskimi oraz gminy wiejskie zlokalizowane w pewnym oddaleniu od rdzenia metropolitalnego. Także w tej grupie jednostek znalazło się kilka miejscowości, które w przyszłości mogą aspirować do roli miast z prawn-administracyjnego punktu widzenia (Koszęcin, Krupski Młyn).

8. Prawno-administracyjna, rzeczywista przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii. Jednostki odrzucone w ramach przeprowadzonej delimitacji:

Bierawa – gmina wiejska;

Boronów – gmina wiejska;

Ciasna – gmina wiejska;

Kochanowice – gmina wiejska;

Niegowa – gmina wiejska;

Pawonków – gmina wiejska;

Wielowieś – gmina wiejska;

Żarnowiec – gmina wiejska;

Obszar wyznaczono na podstawie przeprowadzonej w opracowaniu delimitacji. W powyższej grupie miast znalazły się wszystkie gminy w obrębie badanego obszaru, które uzyskały średnią końcową wartość 1,99 lub mniejszą. W przekonaniu autorów opracowania osiągnięte wskaźniki końcowe oraz niemal wszystkie cząstkowe nie uzasadniają traktowania ich jako części strefy zewnętrznej regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

9. Prawno-administracyjna, rzeczywista przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii. Jednostki odrzucone w ramach rozłączności powiązań z innymi układami aglomeracyjnymi lub nie wykazujące wstępnych cech lokalizacyjnych obszaru metropolitalnego.

a) Przed dokonaniem delimitacji:

Irządze – gmina wiejska (nie wykazuje wstępnie cech lokalizacyjnych obszaru metropolitalnego, potwierdzają to wskaźniki uzyskane dla sąsiednich, zbadanych gmin);

Pawłowice – gmina wiejska (stanowi integralną część policentrycznej aglomeracji rybnickiej);

Szczekociny – gmina miejsko-wiejska (nie wykazuje wstępnie cech lokalizacyjnych obszaru metropolitalnego, potwierdzają to wskaźniki uzyskane dla sąsiednich, zbadanych gmin).

b) Po dokonaniu delimitacji:

Goczałkowice-Zdrój – gmina wiejska (powiązania z aglomeracją bielską);

Herby – gmina wiejska (powiązania z aglomeracją częstochowską);

Koziegłowy – gmina miejsko-wiejska (powiązania z aglomeracją częstochowską);

Myszków – gmina miejska (powiązania z aglomeracją częstochowską);

Poraj – gmina wiejska (powiązania z aglomeracją częstochowską);

Suszec – gmina wiejska (powiązania z policentryczną aglomeracją rybnicką);

Żarki – gmina miejsko-wiejska (powiązania z aglomeracją częstochowską).

W przekonaniu autorów wszystkie wymienione w punktach 9 a) i 9 b) gminy nie stanowią integralnej części strefy zewnętrznej regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Jakkolwiek niemal wszystkie wykazują pewne powiązania z rdzeniem metropolitalnym, to w jeszcze większym stopniu powiązane są z innymi rdzeniami aglomeracyjnymi. Ponieważ nie było to przedmiotem badań w niniejszym dokumencie tylko na podstawie wstępnych i ogólnych obliczeń, należy stwierdzić, że wszystkie one osiągają „korzystniejsze” wskaźniki w relacji z innymi rdzeniami miejskimi, niż rdzeń regionu GZM „Silesia”. Przypadki gmin: Irządze i Szczekociny zostały wyjaśnione powyżej.

10. Prawno-administracyjna, rzeczywista przestrzeń strefy zewnętrznej metropolii. Jednostki zlokalizowane poza obszarem województwa śląskiego:

Bolesław – gmina wiejska;

Brzeszcze – gmina miejsko-wiejska;

Bukowno – gmina wiejska;

Chełmek – gmina miejsko-wiejska;

Chrzanów – gmina miejsko-wiejska;

Kędzierzyn-Koźle – gmina miejska;

Klucze – gmina wiejska;

Libiąż – gmina miejsko-wiejska;

Olkusz – gmina miejsko-wiejska;

Oświęcim – gmina miejsko-wiejska;

Trzebinia – gmina miejsko-wiejska;

Ujazd – gmina miejsko-wiejska.

Strefa zewnętrzna regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” obejmuje także niektóre gminy z zachodniej części województwa małopolskiego oraz miasto Kędzierzyn-Koźle z obszaru województwa opolskiego. Ponieważ funkcjonowanie obszarów metropolitalnych w Polsce jest silnie ukonstytuowane z prawnego-formalnego punktu widzenia, to przypadek rozdzielenia go granicą administracyjną nadaje tej relacji znacznego stopnia problemowości.

Spośród wymienionych jednostek administracyjnych zlokalizowanych poza granicami województwa śląskiego szczególną pozycję zajmują Chrzanów (3,64 pkt.) i Oświęcim (3,71 pkt.). Jednostki te, gdyby uwzględnić jedynie obszar miejski gminy w analizie każdej cechy, zyskałyby prawdopodobnie wartości przekraczające 4 pkt. Przypomnieć należy także, że dla gmin z obszaru województwa małopolskiego i opolskiego wykorzystano mniejszą liczbę cech, co również mogło mieć wpływ na nieco niższe wskaźniki.

Wartości przekraczające 4,0 klasyfikują w niniejszym opracowaniu taką gminę jako potencjalny fragment rdzenia obszaru metropolitalnego, ale przy założeniu, że jednostka taka graniczy z inną gminą współtworzącą tenże rdzeń (zasada spójności terytorialnej). W związku z tym na pewno Chrzanów, a być może także Oświęcim należy rozważać jako miasta, sugerowane do potencjalnego powiększenia strefy rdzenia metropolitalnego.

Pozostałe gminy (z wyjątkiem gminy wiejskiej Bierawa), a znajdujące się w powyższym wykazie, stanowią rzeczywistą zdelimitowaną strefę zewnętrzną regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”.

Kluczowym pytaniem jest jednak fakt, czy obszary znajdujące się w dwóch różnych województwach mogą stanowić jednolity organizm metropolitalny. Doświadczenia wielu krajów wskazują, że tak, chociaż niemal zawsze rodzi to potencjalne konflikty i utrudnienia – nieznane w obszarach, gdzie podział administracyjny na poziomie regionalnym nie ingeruje w zasięgi układów metropolitalnych.

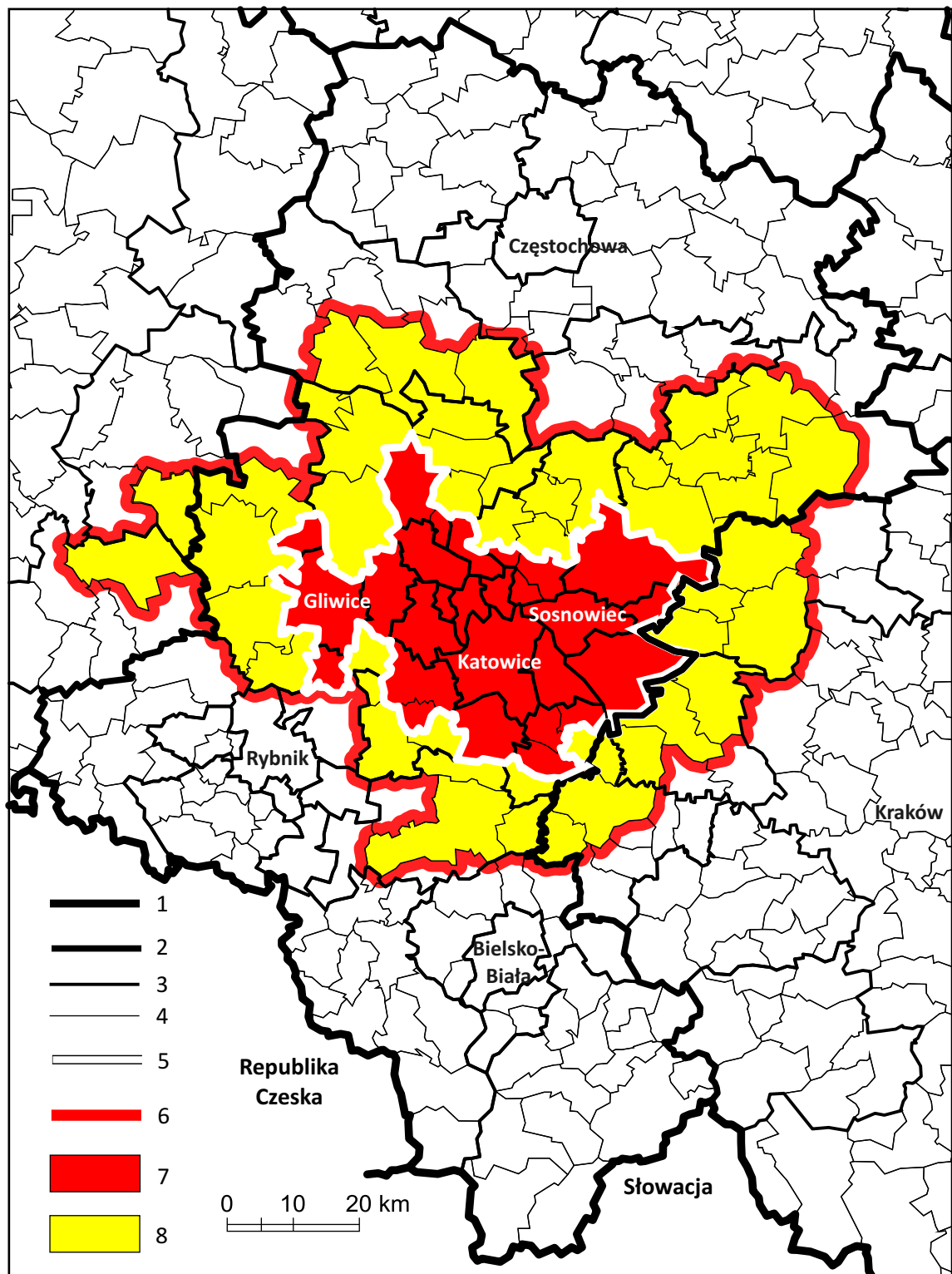
Możliwości takie zwiększają następujące okoliczności:

- a) Aglomeracja krakowska planistycznie nie nakłada się na obszar powiatów: chrzanowskiego, olkuskiego i oświęcimskiego w województwie małopolskim. Aglomeracja opolska nie nakłada się planistycznie na obszar powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego;
- b) Rozwijana jest koncepcja tzw. aglomeracji bipolarnych, w których dwie sąsiednie aglomeracje lub układy metropolitalne ściśle ze sobą współdziałają. Jednym z takich układów jest zespół konurbacji katowickiej (Aglomeracji Górnośląskiej) i aglomeracji krakowskiej;
- c) W planach, strategiach regionalnych i innych opracowaniach odnoszących się do województwa opolskiego, a przede wszystkim małopolskiego wskazuje się stykowy charakter wymienionych powyżej powiatów, akcentując ich łączność z województwem śląskim;
- d) Istnieją oficjalne, dobre relacje oraz chęć zacieśniania wieloaspektowej współpracy pomiędzy przedstawicielami samorządu województwa śląskiego i województwa małopolskiego oraz Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią „Silesia”, a władzami Krakowa;
- e) Istnieje wiele powiązań ekonomicznych i społecznych pomiędzy miastami rdzenia metropolitalnego GZM „Silesia” a Krakowem, które mają przestrzenny „punkt wsparcia” w okolicach Chrzanowa. Już kilka lat temu zostały one dostrzeżone m.in. przez prywatnych inwestorów (m.in. koncepcja budowy dużego, nowego miasta Balin na terenie gm. Chrzanów jako łącznika dwóch obszarów metropolitalnych: górnośląsko-zagłębiowskiego i krakowskiego).

Z formalnego punktu widzenia w 2011 r. gminy z zachodnich obrzeży województwa małopolskiego zlokalizowane są poza obrębem strefy zewnętrznej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Są w niej natomiast w ujęciu rzeczywistym, które potwierdza nie tylko prezentowana delimitacja (ryc. 9).

Rycina 9. Region Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” – struktura przestrzenno-funkcjonalna

Figure 9. Region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” – spatial-functional structure

Oznaczenia: 1 – granice państw; 2 – granice województw; 3 – granice powiatów; 4 – granice gmin; 5 – granice rdzenia metropolitalnego; 6 – granice regionu metropolitalnego; 7 – obszar rdzenia metropolitalnego; 8 – obszar regionu metropolitalnego.

Signatures: 1 – borders of country; 2 – borders of provinces (voivodships); 3 – borders of counties; 4 – borders of administrative units (gminas); 5 – borders of the metropolitan core; 6 – borders of metropolitan region; 6 – borders of the metropolitan region; 7 – area of the metropolitan core; 8 – area of the metropolitan region.

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

W związku z tym proponuje się by w ramach strefy zewnętrznej regionu GZM „Silesia” uwzględnić także istnienie dziewięciu gmin z obszaru województwa małopolskiego, dla których w przyszłości powinno się stworzyć prawno-administracyjne i organizacyjne uregulowania do funkcjonowania z jednej strony w województwie małopolskim, z drugiej w strefie zewnętrznej metropolii górnośląsko-zagłębiowskiej.

Z uwagi na fakt, iż strefa zewnętrzna obszaru metropolitalnego funkcjonuje w relacji do rdzenia na nieco innych (upraszczając – „luźniejszych”) zasadach niż miasta w nim zlokalizowane w stosunku do samych siebie, zabiegi o uprawomocnienie ponadregionalnego zasięgu oddziaływań Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” są jak najbardziej możliwe i wskazane.

W przypadku województwa opolskiego, pozostaje kwestia miasta Kędzierzyn-Koźle i ewentualnie gminy miejsko-wiejskiej Ujazd. Niski wskaźnik, który osiągnął Kędzierzyn-Koźle przy jednocześnie dość dużym potencjale demograficznym, wskazuje na pewną rozłączność, a co za tym idzie jedynie hipotetyczność formalno-prawnego istnienia tego miasta w przyszłości w ramach struktur metropolitalnych. Jest tu pewna analogia do przypadku Pszczyny, chociaż skala problemów do pokonania jest na pewno większa. Na pewno miasto klasyfikuje się w rzeczywistej strefie zewnętrznej regionu GZM „Silesia”. Do obszaru tego proponuje włączyć się także obszar gminy miejsko-wiejskiej Ujazd, której potencjał i związek z rdzeniem analizowanego obszaru wzmacniają także możliwości lokalizacyjne dla dużych inwestycji przemysłowych, także w ramach Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

11. Kwestie problemowe rozwoju regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”:

- a) Niski poziom „metropolitalności funkcjonalnej” w odniesieniu do „metropolitalności demograficznej” regionu. Biorąc pod uwagę pierwszy typ metropolitalności, Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia „Silesia” w skali kraju jest w klasie B, w skali europejskiej w klasie D lub E. W odniesieniu do typologii wyłącznie demograficznej, odpowiednio w klasie A i B;
- b) Rozproszenie instytucji i przedsięwzięć o charakterze metropolitalnym w wielu bardzo oddalonych od siebie punktach rdzenia metropolitalnego. W niektórych sytuacjach może to być cecha niekorzystna dla rozwoju;

- c) Duża liczba podmiotów miejskich współtworząca rdzeń metropolii. Rośnie liczba różnych, potencjalnych interakcji (również negatywnych);
- d) Duża rozciągłość terytorialna, zarówno rdzenia, jak i strefy zewnętrznej. W naturalny sposób tak duży obszar oddziaływania musi utrudniać zarządzanie regionem;
- e) Duża rozciągłość terytorialna metropolii niekorzystnie wpływa także na zjawisko percepcji regionu w jednostkach województwa śląskiego zlokalizowanych poza jej obrębem. Pojawiają się problemy związane z tożsamością mieszkańców województwa z jednej, a spójnością terytorialną z drugiej strony;
- f) Transgraniczność układu metropolitalnego. Zagadnienie to nawet przy dobrych uregulowaniach prawno-administracyjnych może rodzić pewne problemy;
- g) Zróżnicowanie wielkościowe miast w rdzeniu metropolitalnym, przy jednocześnie roli jaką pełnią Katowice i wielokryterialnym potencjale tego miasta, stopniowo ewoluują siły dośrodkowe, których efektem może być w przyszłości integracja prawno-administracyjna stolicy województwa, z niektórymi ośrodkami sąsiednimi. Ten scenariusz należy zakładać w sytuacji niepowodzenia „wprowadzenia w życie” przygotowywanej tzw. ustawy metropolitalnej, względnie słabych, rzeczywistych efektach w procesie integracji rdzenia metropolitalnego;
- h) Istnienie w sieci miast rdzeniowych ośrodków, które dopiero niedawno odzyskały samodzielność prawno-administracyjną może być dla niektórych spośród nich, w sytuacji powstania tzw. super-miasta, kwestią trudną do zaakceptowania;
- i) Szybkie kurczenie się miast rdzenia metropolitalnego oraz jeszcze powolna suburbanizacja w strefie zewnętrznej, w najbliższym czasie będą coraz bardziej przewartościowywać potencjał poszczególnych miast z jednej strony, jak i poszczególnych stref rozwojowych z drugiej strony;
- j) Niejednoznaczność rozumienia przestrzeni metropolii i regionu metropolitalnego w środkowej części województwa śląskiego. Część tworzonych dokumentów odnosi się w kontekście rdzenia metropolitalnego wyłącznie do miast zintegrowanych w ramach Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Jeszcze częstszym zjawiskiem jest utożsamianie regionu metropolitalnego (rdzeń i strefa zewnętrzna metropolii) z pięcioma podregionami wyróżnionymi w ramach NUTS 3 (bytomski, gliwicki, katowicki, sosnowiecki, tyski). Część gmin zlokalizowanych w obrębie tych jednostek zlokalizowana jest poza strefą bezpośredniego i dominującego wpływu metropolii górnośląsko-zagłębiowskiej. Inne nie są w strefie zasięgu żadnego obszaru metropolitalnego czy nawet aglomeracji miejskiej. W strefie oddziaływania analizowanej w opracowaniu metropolii jest natomiast grupa gmin z jednostki oświęcimskiej wg podziału na NUTS 3;

- k) Nazwa metropolii zwłaszcza w sytuacji rozciągnięcia granic rdzenia o kolejne 4 miasta (Będzin, Czeladź, Sławków, Wojkowice), a być może kolejne 1-2 (Chrzanów, Oświęcim) nie związanych historycznie z nazwą Śląsk (*Silesia*);
- l) Dualność nazw i odniesień w stosunku do: regionu, nazw instytucji metropolitalnych czy nazw przedsiębiorstw o charakterze metropolitalnym. W części określają je nazwy własne lub przymioty: Silesia, Górny Śląsk, górnośląsko-zagłębiowski, w części zaś: Katowice, katowicki.

Aneks

Tabela I. Powierzchnia i ludność gmin w regionie wyznaczonym wstępnie do delimitacji w 2010 roku
 Table I. Area and population of administrative units in the preliminary outlined region of delimitation, 2010

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Typ gminy <i>Type of administrative unit</i>	Województwo <i>Province (Voivodship)</i>	Powiat <i>County</i>	Powierzchnia gminy (obszaru miejskiego) <i>Area of adm. unit (urban area)</i>	Udział obszaru miejskiego w pow. gminy ogółem <i>Share of urban area in total</i>	Ludność gminy <i>Population</i>
Bolesław	W	M	Olkuski	41	0,0	7 861
Brzeszcze	MW	M	Oświęcimski	46(19)	41,3	21 423
Bukowno	M	M	Olkuski	63	100,0	10 565
Chelmek	MW	M	Oświęcimski	27 (8)	29,6	12 864
Chrzanów	MW	M	Chrzanowski	79 (38)	48,1	48 993
Klucze	W	M	Olkuski	119	0,0	15 069
Libiąż	MW	M	Chrzanowski	57(36)	63,1	22 685
Olkusz	MW	M	Olkuski	151(26)	17,2	49 869
Oświęcim	M	M	Oświęcimski	104(30)	28,8	39 885
Trzebinia	MW	M	Chrzanowski	105(31)	29,5	34 210
Bierawa	W	O	Kędzierzyńsko-kozielski	120	0,0	7 976
Kędzierzyn-Koźle	M	O	Kędzierzyńsko-kozielski	123	100,0	64 322
Ujazd	MW	O	Strzelecki	84(15)	17,9	6 219
Będzin	M	S	Będziński	37	100,0	58 584
Bieruń	M	S	Bieruńsko-Lędziński	40	100,0	19 519
Bobrowniki	W	S	Będziński	52	0,0	11 482
Bojszowy	W	S	Bieruńsko-Lędziński	34	0,0	7 028
Boronów	W	S	Lubliniecki	57	0,0	3 353
Bytom	M	S	Bytom	69	100,0	181 617
Chelm Śląski	W	S	Bieruńsko-Lędziński	23	0,0	5 933
Chorzów	M	S	Chorzów	34	100,0	112 697
Ciasna	W	S	Lubliniecki	134	0,0	7 839
Czeladź	M	S	Będziński	17	100,0	33 415
Dąbrowa Górnicza	M	S	Dąbrowa Górnicza	188	100,0	127 431
Gierałtowice	W	S	Gliwicki	39	0,0	10 887
Gliwice	M	S	Gliwice	134	100,0	195 472
Goczałkowice-Zdrój	W	S	Pszczynski	49	0,0	6 529
Herby	W	S	Lubliniecki	86	0,0	7 030
Imielin	M	S	Bieruńsko-Lędziński	28	100,0	8 258
Jaworzno	M	S	Jaworzno	152	100,0	94 807
Kalety	M	S	Tarnogórski	76	100,0	8 681
Katowice	M	S	Katowice	165	100,0	306 826
Knurów	M	S	Gliwicki	34	100,0	39 154
Kobiór	W	S	Pszczynski	49	0,0	4 779
Kochanowice	W	S	Lubliniecki	80	0,0	6 683
Koszęcin	W	S	Lubliniecki	129	0,0	11 661
Koziegłowy	MW	S	Myszkowski	159(27)	17,2	14 216
Kroczyce	W	S	Zawierciański	111	0,0	6 301
Krupski Młyn	W	S	Tarnogórski	39	0,0	3 382
Lędziny	M	S	Bieruńsko-Lędziński	31	100,0	16 396
Lubliniec	M	S	Lubliniecki	89	100,0	24 125
Łaziska Górne	M	S	Mikołowski	20	100,0	22 113
Łazy	MW	S	Zawierciański	133(29)	21,8	16 092

cd. Tabela I.
cont. Table I.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Typ gminy <i>Type of administrative unit</i>	Województwo <i>Province (Voivodship)</i>	Powiat <i>County</i>	Powierzchnia gminy (obszaru miejskiego) <i>Area of adm. unit (urban area)</i>	Udział obszaru miejskiego w pow. gminy ogółem <i>Share of urban area in total</i>	Ludność gminy <i>Population</i>
Miasteczko Śląskie	M	S	Tarnogórski	68	100,0	7 355
Miedźna	W	S	Pszczczyński	50	0,0	15 700
Mierzęcice	W	S	Będziński	51	0,0	7 571
Mikołów	M	S	Mikołowski	79	100,0	39 196
Mysłowice	M	S	Mysłowice	66	100,0	74 865
Myszków	M	S	Myszkowski	74	100,0	32 721
Niegowa	W	S	Myszkowski	88	0,0	5 639
Ogrodzieniec	MW	S	Zawierciański	86(29)	33,7	9 437
Ormontowice	W	S	Mikołowski	15	0,0	5 789
Orzesze	M	S	Mikołowski	83	100,0	19 304
Ożarówice	W	S	Tarnogórski	46	0,0	5 496
Pawonków	W	S	Lubliniecki	119	0,0	6 527
Piekary Śląskie	M	S	Piekary Śląskie	40	100,0	58 268
Pilchowice	W	S	Gliwicki	81	0,0	10 696
Pilica	MW	S	Zawierciański	139(8)	5,7	8 879
Poraj	W	S	Myszkowski	57	0,0	10 580
Poręba	M	S	Zawierciański	40	100,0	8 765
Psary	W	S	Będziński	46	0,0	11 517
Pszczyna	MW	S	Pszczczyński	174(71)	40,8	50 673
Pyskowice	M	S	Gliwicki	31	100,0	19 067
Radzionków	M	S	Tarnogórski	13	100,0	17 169
Ruda Śląska	M	S	Ruda Śląska	78	100,0	142 950
Rudziniec	W	S	Gliwicki	160	0,0	10 690
Siemianowice Śląskie	M	S	Siemianowice Śląskie	25	100,0	70 291
Siewierz	MW	S	Będziński	115(39)	33,9	12 262
Sławków	M	S	Będziński	37	100,0	6 945
Sosnowiec	M	S	Sosnowiec	91	100,0	217 638
Sośnicowice	MW	S	Gliwicki	116(12)	10,3	8 516
Suszec	W	S	Pszczczyński	76	0,0	11 385
Świerklaniec	W	S	Tarnogórski	44	0,0	11 386
Świętochłowice	M	S	Świętochłowice	13	100,0	53 798
Tarnowskie Góry	M	S	Tarnogórski	83	100,0	60 818
Toszek	MW	S	Gliwicki	100(10)	10,0	9 404
Tworóg	W	S	Tarnogórski	125	0,0	7 970
Tychy	M	S	Tychy	82	100,0	129 386
Wielowieś	W	S	Gliwicki	117	0,0	5 992
Włodowice	W	S	Zawierciański	76	0,0	5 308
Wojkowice	M	S	Będziński	13	100,0	9 136
Wóźniki	MW	S	Lubliniecki	57(29)	50,9	9 540
Wyry	W	S	Mikołowski	34	0,0	6 951
Zabrze	M	S	Zabrze	80	100,0	186 913
Zawiercie	M	S	Zawierciański	85	100,0	51 695
Zbrosławice	W	S	Tarnogórski	149	0,0	15 660
Żarki	MW	S	Myszkowski	101(25)	24,7	8 318
Żarnowiec	W	S	Zawierciański	125	0,0	4 897

Źródło: Opracowanie własne.
Source: By authors.

Tabela II. Delimitacja konurbacji katowickiej (Aglomeracji Górnośląskiej). Średnie wartości badanych grup cech
 Table II. Delimitation of The Katowice Conurbation (The Uppersilesian Agglomeration). Average values of analyzed features

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Bolesław	2,50	4,75	1,60	1,00	1,83	2,00	13,68	2,28
Brzeszcze	2,50	6,00	1,80	3,00	1,00	0,50	14,80	2,47
Bukowno	1,50	6,00	2,80	1,00	1,17	2,00	14,47	2,41
Chelmek	1,75	5,00	1,40	2,00	1,50	1,33	12,98	2,16
Chrzanów	1,75	6,50	5,40	4,50	2,67	2,00	22,82	3,80
Klucze	2,50	3,25	1,40	3,00	1,17	1,33	12,65	2,11
Libiąż	1,75	6,50	2,00	3,00	1,33	1,33	15,92	2,65
Olkusz	2,00	4,50	5,40	3,00	1,50	2,00	18,40	3,07
Oświęcim	2,75	6,25	4,80	5,50	1,33	2,00	22,63	3,77
Trzebinia	3,00	5,50	2,60	3,00	1,67	1,50	17,27	2,88
Bierawa	1,50	2,25	0,80	1,00	0,83	0,50	6,88	1,15
Kędzierzyn-Koźle	1,75	7,75	4,80	6,50	1,50	1,17	23,47	3,91
Ujazd	1,75	4,25	1,40	1,00	1,50	0,50	10,40	1,73
Będzin	6,25	7,29	8,20	8,50	6,33	9,67	46,24	7,71
Bieruń	3,25	5,43	5,60	2,00	3,17	7,00	26,45	4,41
Bobrowniki	4,25	3,43	3,00	1,00	3,50	5,83	21,01	3,50
Bojszowy	2,50	2,71	3,20	1,00	2,17	4,50	16,08	2,68
Boronów	1,25	3,00	2,60	1,00	0,50	2,83	11,18	1,86
Bytom	6,75	9,14	9,20	9,50	7,50	10,00	52,09	8,68
Chelm Śląski	3,75	3,29	5,20	2,00	2,17	6,50	22,90	3,82
Chorzów	8,50	9,43	9,20	9,50	7,33	10,00	53,96	8,99
Ciasna	1,25	1,86	2,60	1,00	1,17	3,17	11,04	1,84
Czeladź	7,25	7,86	7,00	6,50	4,50	9,67	42,77	7,13
Dąbrowa Górnicza	5,50	8,14	8,60	7,50	6,17	9,50	45,41	7,57
Gierałtowiec	4,50	3,00	3,00	2,00	3,17	5,83	21,50	3,58
Gliwice	3,50	8,57	9,20	8,50	7,00	10,00	46,77	7,80

cd. Tabela II.
cont. Table II.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Goczałkowice-Zdrój	1,75	4,57	5,20	1,00	1,67	3,67	17,85	2,98
Herby	1,50	4,29	3,60	1,00	1,17	2,83	14,39	2,40
Imielin	4,75	4,86	4,80	2,00	2,17	7,50	26,07	4,35
Jaworzno	5,25	7,71	9,20	6,50	5,33	9,50	43,50	7,25
Kalety	2,50	5,43	4,00	1,00	1,00	5,33	19,26	3,21
Katowice	9,50	9,43	9,60	10,00	8,67	10,00	57,20	9,53
Knurów	2,75	7,86	5,60	5,50	3,17	8,83	33,71	5,62
Kobiór	2,75	4,14	3,20	1,00	3,00	4,50	18,59	3,10
Kochanowice	1,50	2,57	2,60	1,00	1,17	3,33	12,17	2,03
Koszęcin	1,50	3,29	2,80	1,00	1,00	3,33	12,92	2,15
Koziegłowy	1,25	3,29	3,20	1,00	1,33	1,83	11,90	1,98
Kroczyce	1,50	2,29	2,60	1,00	0,83	3,67	11,89	1,98
Krupski Młyn	1,75	4,57	3,20	1,00	0,83	4,50	15,85	2,64
Lędziny	5,50	5,57	4,80	3,50	3,00	6,67	29,04	4,84
Lubliniec	1,25	6,57	6,60	3,00	2,17	3,33	22,92	3,82
Łaziska Górne	4,50	7,14	4,40	5,50	3,50	8,83	33,88	5,65
Łazy	1,50	4,86	3,60	1,00	2,00	3,67	16,62	2,77
Miasteczko Śląskie	3,00	5,43	4,60	1,00	2,00	4,83	20,86	3,48
Miedzna	2,00	3,29	3,00	2,00	1,50	3,67	15,45	2,58
Mierzęcice	2,25	3,29	3,00	1,00	3,50	4,50	17,54	2,92
Mikołów	5,50	6,29	6,80	3,00	4,67	8,83	35,09	5,85
Mysłowice	7,50	7,43	8,20	7,50	7,50	10,00	48,13	8,02
Myszków	1,50	6,57	6,20	3,00	2,17	1,83	21,27	3,55
Niegowa	1,50	1,43	2,60	1,00	0,33	1,83	8,70	1,45
Ogrodzieniec	1,50	4,14	3,60	1,00	1,17	3,33	14,74	2,46
Ormontowice	4,25	4,00	3,00	2,00	2,33	6,17	21,75	3,63

cd. Tabela II.
cont. Table II.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Orzesze	2,50	5,71	4,40	1,00	3,50	5,33	22,45	3,74
Ożarówice	2,25	3,00	3,00	1,00	3,50	4,50	17,25	2,88
Pawonków	1,50	2,29	2,60	1,00	1,17	3,33	11,89	1,98
Piekary Śląskie	5,75	8,00	7,80	7,50	4,67	9,50	43,22	7,20
Pilchowice	3,00	2,86	3,00	1,00	2,17	5,00	17,02	2,84
Pilica	1,25	3,14	3,60	1,00	0,83	3,33	13,16	2,19
Poraj	1,50	4,57	2,80	1,00	0,83	1,83	12,54	2,09
Poręba	2,50	5,86	4,40	1,00	1,67	3,67	19,09	3,18
Psary	4,75	2,14	3,00	1,00	3,17	5,83	19,89	3,32
Pszczyna	1,75	5,71	6,60	5,00	2,83	3,67	25,56	4,26
Pyskowice	2,25	6,00	5,80	3,50	2,17	8,83	28,55	4,76
Radzionków	5,00	6,14	5,60	4,50	3,33	9,33	33,91	5,65
Ruda Śląska	6,00	9,00	9,20	9,50	5,83	10,00	49,53	8,26
Rudziniec	2,00	2,43	3,00	1,00	2,50	4,50	15,43	2,57
Siemianowice Śląskie	8,50	8,86	7,80	8,50	4,83	10,00	48,49	8,08
Siewierz	2,00	4,00	3,60	1,00	3,33	4,50	18,43	3,07
Sławków	4,50	5,86	5,20	1,00	3,00	8,00	27,56	4,59
Sosnowiec	8,50	9,43	9,20	10,00	7,83	10,00	54,96	9,16
Sońnicowice	3,25	3,57	3,60	1,00	1,50	5,50	18,42	3,07
Suszec	2,25	3,43	3,00	1,00	1,33	3,67	14,68	2,45
Świerklaniec	4,00	4,57	3,20	2,00	2,67	5,83	22,27	3,71
Świętochłowice	8,00	8,57	7,80	8,50	6,33	10,00	49,20	8,20
Tarnowskie Góry	3,75	7,29	8,20	6,50	3,67	8,83	38,24	6,37
Toszek	1,75	3,00	3,60	1,00	2,00	4,50	15,85	2,64
Tworóg	2,50	3,14	3,00	1,00	1,83	4,50	15,98	2,66
Tychy	6,25	8,43	9,20	9,50	6,67	9,50	49,55	8,26

cd. Tabela II.
cont. Table II.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Wielowieś	1,75	1,86	3,00	1,00	1,00	4,50	13,11	2,18
Włodowice	2,25	2,57	2,60	1,00	1,17	3,33	12,92	2,15
Wojkowice	5,50	5,71	5,40	3,50	3,50	8,83	32,45	5,41
Woźniki	1,75	3,57	3,20	1,00	1,67	3,33	14,52	2,42
Wyry	4,50	3,29	3,20	1,00	2,00	5,00	18,99	3,16
Zabrze	5,25	9,00	9,20	9,50	7,33	10,00	50,28	8,38
Zawiercie	1,50	7,00	6,60	6,50	3,00	4,00	28,60	4,77
Zbrosławice	3,25	2,86	3,20	1,00	2,50	5,00	17,81	2,97
Żarki	1,50	3,71	3,20	1,00	0,67	1,33	11,41	1,90
Żarnowiec	1,25	1,57	3,00	1,00	0,33	3,33	10,49	1,75

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Tabela III. Delimitacja regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”. Średnie wartości badanych grup cech

Table III. Delimitation of region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia”. Average values of analyzed features

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy demograficzne. Grupa II <i>Demographic features. The 2'nd group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa I <i>Economic - social features. The 1'st group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa II <i>Economic - social features. The 2'nd group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Bolesław	2,50	4,75	1,60	1,00	4,33	-	-	1,83	2,00	18,02	2,57
Brzeszcze	2,50	6,00	1,80	3,00	2,33	-	-	1,00	0,50	17,13	2,45
Bukowno	1,50	6,00	2,80	1,00	3,00	-	-	1,17	2,00	17,47	2,50
Chełmek	1,75	5,00	1,40	2,00	3,33	-	-	1,50	1,33	16,32	2,33
Chrzanów	1,75	6,50	5,40	4,50	2,67	-	-	2,67	2,00	25,48	3,64
Klucze	2,50	3,25	1,40	3,00	4,67	-	-	1,17	1,33	17,32	2,47
Libiąż	1,75	6,50	2,00	3,00	3,33	-	-	1,33	1,33	19,25	2,75
Olkusz	2,00	4,50	5,40	3,00	2,33	-	-	1,50	2,00	20,73	2,96
Oświęcim	2,75	6,25	4,80	5,50	3,33	-	-	1,33	2,00	25,97	3,71
Trzebinia	3,00	5,50	2,60	3,00	4,00	-	-	1,67	1,50	21,27	3,04
Bierawa	1,50	2,25	0,80	1,00	2,67	-	-	0,83	0,50	9,55	1,36
Kędzierzyn-Koźle	1,75	7,75	4,80	6,50	1,00	-	-	1,50	1,17	24,47	3,50
Ujazd	1,75	4,25	1,40	1,00	3,33	-	-	1,50	0,50	13,73	1,96
Będzin	6,25	7,29	8,20	8,50	5,33	3,50	3,71	6,33	9,67	58,78	6,53
Bieruń	3,25	5,43	5,60	2,00	4,00	2,00	4,00	3,17	7,00	36,45	4,05
Bobrowniki	4,25	3,43	3,00	1,00	6,00	0,67	1,43	3,50	5,83	29,11	3,23
Bojszowy	2,50	2,71	3,20	1,00	8,00	0,67	1,43	2,17	4,50	26,18	2,91
Boronów	1,25	3,00	2,60	1,00	4,00	0,67	0,29	0,50	2,83	16,14	1,79
Bytom	6,75	9,14	9,20	9,50	3,33	4,17	4,14	7,50	10,00	63,74	7,08
Chełm Śląski	3,75	3,29	5,20	2,00	4,00	0,67	1,14	2,17	6,50	28,71	3,19
Chorzów	8,50	9,43	9,20	9,50	3,33	6,33	5,14	7,33	10,00	68,77	7,64
Ciasna	1,25	1,86	2,60	1,00	1,67	0,67	0,29	1,17	3,17	13,66	1,52
Czeladź	7,25	7,86	7,00	6,50	3,33	2,33	3,43	4,50	9,67	51,87	5,76
Dąbrowa Górnicza	5,50	8,14	8,60	7,50	3,33	4,33	6,57	6,17	9,50	59,65	6,63

cd. Tabela III.
cont. Table III.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy demograficzne. Grupa II <i>Demographic features. The 2'nd group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa I <i>Economic - social features. The 1'st group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa II <i>Economic - social features. The 2'nd group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Gierałtówce	4,50	3,00	3,00	2,00	5,67	0,67	1,43	3,17	5,83	29,26	3,25
Gliwice	3,50	8,57	9,20	8,50	4,00	7,67	8,43	7,00	10,00	66,87	7,43
Goczałkowice-Zdrój	1,75	4,57	5,20	1,00	3,67	0,83	0,86	1,67	3,67	23,21	2,58
Herby	1,50	4,29	3,60	1,00	2,33	0,67	0,86	1,17	2,83	18,24	2,03
Imielin	4,75	4,86	4,80	2,00	8,00	2,33	2,43	2,17	7,50	38,84	4,32
Jaworzno	5,25	7,71	9,20	6,50	4,00	2,67	4,43	5,33	9,50	54,59	6,07
Kalety	2,50	5,43	4,00	1,00	2,33	1,17	1,71	1,00	5,33	24,48	2,72
Katowice	9,50	9,43	9,60	10,00	6,00	9,67	7,86	8,67	10,00	80,72	8,97
Knurów	2,75	7,86	5,60	5,50	4,67	2,17	4,00	3,17	8,83	44,54	4,95
Kobiór	2,75	4,14	3,20	1,00	8,00	0,67	1,14	3,00	4,50	28,40	3,16
Kochanowice	1,50	2,57	2,60	1,00	4,00	0,67	0,29	1,17	3,33	17,12	1,90
Koszęcin	1,50	3,29	2,80	1,00	4,33	0,83	0,29	1,00	3,33	18,37	2,04
Koziegłowy	1,25	3,29	3,20	1,00	3,67	2,17	1,14	1,33	1,83	18,88	2,10
Kroczyce	1,50	2,29	2,60	1,00	5,00	0,67	0,57	0,83	3,67	18,12	2,01
Krupski Młyn	1,75	4,57	3,20	1,00	3,67	0,67	1,86	0,83	4,50	22,05	2,45
Lędziny	5,50	5,57	4,80	3,50	4,00	2,00	3,29	3,00	6,67	38,32	4,26
Lubliniec	1,25	6,57	6,60	3,00	3,00	5,67	2,14	2,17	3,33	33,73	3,75
Łaziska Górne	4,50	7,14	4,40	5,50	2,33	2,33	3,14	3,50	8,83	41,69	4,63
Łazy	1,50	4,86	3,60	1,00	4,67	1,17	1,71	2,00	3,67	24,17	2,69
Miasteczko Śląskie	3,00	5,43	4,60	1,00	3,33	1,50	2,43	2,00	4,83	28,12	3,12
Miedzna	2,00	3,29	3,00	2,00	2,67	0,67	0,86	1,50	3,67	19,64	2,18
Mierzęcice	2,25	3,29	3,00	1,00	4,00	0,67	1,14	3,50	4,50	23,35	2,59
Mikołów	5,50	6,29	6,80	3,00	5,67	5,17	3,14	4,67	8,83	49,06	5,45
Mysłowice	7,50	7,43	8,20	7,50	4,00	5,00	5,14	7,50	10,00	62,27	6,92

cd. Tabela III.
cont. Table III.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy demograficzne. Grupa II <i>Demographic features. The 2'nd group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa I <i>Economic - social features. The 1'st group</i>	Cechy ekonomiczne - społeczne. Grupa II <i>Economic - social features. The 2'nd group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Myszków	1,50	6,57	6,20	3,00	4,00	2,17	2,14	2,17	1,83	29,58	3,29
Niegowa	1,50	1,43	2,60	1,00	2,33	0,67	0,29	0,33	1,83	11,98	1,33
Ogrodzieniec	1,50	4,14	3,60	1,00	3,33	1,67	2,00	1,17	3,33	21,74	2,42
Ornontowice	4,25	4,00	3,00	2,00	5,00	1,83	2,14	2,33	6,17	30,73	3,41
Orzesze	2,50	5,71	4,40	1,00	3,67	2,17	2,14	3,50	5,33	30,42	3,38
Ożarówice	2,25	3,00	3,00	1,00	4,00	1,00	1,43	3,50	4,50	23,68	2,63
Pawonków	1,50	2,29	2,60	1,00	3,67	0,67	0,29	1,17	3,33	16,50	1,83
Piekary Śląskie	5,75	8,00	7,80	7,50	4,00	2,67	3,43	4,67	9,50	53,31	5,92
Pilchowice	3,00	2,86	3,00	1,00	5,33	0,67	1,14	2,17	5,00	24,17	2,69
Pilica	1,25	3,14	3,60	1,00	2,33	1,83	1,14	0,83	3,33	18,47	2,05
Poraj	1,50	4,57	2,80	1,00	4,00	0,67	1,14	0,83	1,83	18,35	2,04
Poręba	2,50	5,86	4,40	1,00	3,33	1,17	2,29	1,67	3,67	25,88	2,88
Psary	4,75	2,14	3,00	1,00	6,33	0,67	1,14	3,17	5,83	28,04	3,12
Pszczyna	1,75	5,71	6,60	5,00	3,33	5,67	3,14	2,83	3,67	37,71	4,19
Pyskowice	2,25	6,00	5,80	3,50	3,33	1,67	1,86	2,17	8,83	35,41	3,93
Radzionków	5,00	6,14	5,60	4,50	4,00	2,33	2,86	3,33	9,33	43,10	4,79
Ruda Śląska	6,00	9,00	9,20	9,50	4,00	3,17	4,14	5,83	10,00	60,84	6,76
Rudziniec	2,00	2,43	3,00	1,00	4,00	0,67	0,57	2,50	4,50	20,67	2,30
Siemianowice Śląskie	8,50	8,86	7,80	8,50	4,00	3,00	3,86	4,83	10,00	59,35	6,59
Siewierz	2,00	4,00	3,60	1,00	7,33	3,17	2,57	3,33	4,50	31,50	3,50
Sławków	4,50	5,86	5,20	1,00	5,33	2,00	3,43	3,00	8,00	38,32	4,26
Sosnowiec	8,50	9,43	9,20	10,00	4,00	4,67	7,86	7,83	10,00	71,49	7,94
Sośnicowice	3,25	3,57	3,60	1,00	6,33	2,67	1,86	1,50	5,50	29,28	3,25
Suszec	2,25	3,43	3,00	1,00	7,00	0,67	2,14	1,33	3,67	24,49	2,72

cd. Tabela III.
cont. Table III.

Gmina <i>Administrative unit (gmina)</i>	Cechy przestrzenne <i>Spatial features</i>	Cechy morfogenetyczne <i>Morphogenetic features</i>	Cechy administracyjne <i>Administrative features</i>	Cechy demograficzne. Grupa I <i>Demographic features. The 1'st group</i>	Cechy demograficzne. Grupa II <i>Demographic features. The 2'nd group</i>	Cechy ekonomiczno - społeczne. Grupa I <i>Economic - social features. The 1'st group</i>	Cechy ekonomiczno - społeczne. Grupa II <i>Economic - social features. The 2'nd group</i>	Cechy transportowe <i>Transport features</i>	Wcześniejsze klasyfikacje <i>Previous classifications</i>	Suma średnich <i>Sum total of averages</i>	Średnia końcowa <i>Final average</i>
Świerklaniec	4,00	4,57	3,20	2,00	8,00	0,67	1,43	2,67	5,83	32,37	3,60
Świętochłowice	8,00	8,57	7,80	8,50	3,33	2,17	2,43	6,33	10,00	57,13	6,35
Tarnowskie Góry	3,75	7,29	8,20	6,50	4,67	5,83	3,71	3,67	8,83	52,45	5,83
Toszek	1,75	3,00	3,60	1,00	1,00	1,83	1,14	2,00	4,50	19,83	2,20
Tworóg	2,50	3,14	3,00	1,00	4,00	0,67	0,57	1,83	4,50	21,21	2,36
Tychy	6,25	8,43	9,20	9,50	6,00	5,00	6,14	6,67	9,50	66,69	7,41
Wielowieś	1,75	1,86	3,00	1,00	1,67	0,67	0,29	1,00	4,50	15,73	1,75
Włodowice	2,25	2,57	2,60	1,00	5,33	0,67	0,29	1,17	3,33	19,21	2,13
Wojkowice	5,50	5,71	5,40	3,50	3,33	1,67	2,57	3,50	8,83	40,02	4,45
Woźniki	1,75	3,57	3,20	1,00	2,33	1,33	1,14	1,67	3,33	19,33	2,15
Wry	4,50	3,29	3,20	1,00	8,00	0,67	1,43	2,00	5,00	29,08	3,23
Zabrze	5,25	9,00	9,20	9,50	3,33	4,17	5,71	7,33	10,00	63,50	7,06
Zawiercie	1,50	7,00	6,60	6,50	2,33	4,67	4,29	3,00	4,00	39,89	4,43
Zbrosławice	3,25	2,86	3,20	1,00	4,67	0,67	0,86	2,50	5,00	24,00	2,67
Żarki	1,50	3,71	3,20	1,00	5,00	1,33	1,14	0,67	1,33	18,89	2,10
Żarnowiec	1,25	1,57	3,00	1,00	1,67	0,67	0,29	0,33	3,33	13,11	1,46

Źródło: Opracowanie własne.

Source: By authors.

Literatura

- Adamczyk R., 2008, Rozwój obszarów wiejskich w strefie zewnętrznej Aglomeracji Górnośląskiej, w: Obszary urbanizacji i semiurbanizacji wsi polskiej a możliwości ich rozwoju w ramach PROW 2007-2013, red. T. Markowski, Z. Strzelecki, Studia KPZK PAN, T. CXIX, KPZK PAN, Warszawa, s. 31-42.
- Aglomeracja miejska jako środowisko lokalizacji firmy, 1993, red. K. Kuciński, Wydział Ekonomiki Produkcji SGH w Warszawie, Warszawa.
- Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, 2009, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, 1973, Biuletyn KPZK PAN, z. 79, PWN, Warszawa.
- Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich, 2008, red. A. Klasik, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice.
- Angel S., Hyman G.M., 1976, Urban fields: a geometry of movement for regional planning, Pion, London.
- Angotti T., 1993, Metropolis 2000: Planning, Poverty and Politics, Routledge, London.
- Asadi I., 2007, Models of Metropolitan Regionalism: a Comprehensive View, w: Cities and City Regions. Governing the Diversity, red. J. Erling Klausen, P. Swianiewicz, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, s. 89-109.
- Atlas ESPON. Struktura terytorium Europy, 2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, 1993-1997, red. M. Najgrakowski, Główny Geodeta Kraju, Warszawa.
- Atlas województwa katowickiego, 1971, S. Żmuda, K. Królikowski, Śląski Instytut Naukowy – Katowice, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa.
- Baburin W.L., Gorlov W.N., Shuvalov W.E., 1998, Issues of Moscow City Region's Spatial Structure, w: Urban and Suburban Landscapes as the Subject of Geographical Research, red. W. Kusiński, WGiSR Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 83-89.
- Badanie trendów rozwojowych w województwie śląskim poprzez wyznaczenie ośrodków wzrostu i stagnacji, 2010, red. A. Sobala-Gwosdz, STRADA CONSULTING Piotr Kurowski, Bielsko-Biała.
http://osrodkiwzrostu.eu/images/stories/raport_slaskie_druk.pdf [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Bald K., 2005a, Planowanie obszarów metropolitalnych, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 59-73.

- Bald K., 2005b, Wybrane zagadnienia planowania łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, w: *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 150-168.
- Baldwin R.E., 1999, Agglomeration and endogenous capital, w: *European Economic Review*, vol. 43, s. 253-280.
- Baldwin R.E., 2001, Core-periphery model with forward-looking expectations, w: *Regional Science and Urban Economics*, vol. 31, s. 21-49.
- Bański J., 2008, Strefa podmiejska – już nie miasto, jeszcze nie wieś, w: *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, red. A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 29-43.
- Barbier B., 1980, Strefa podmiejska i przestrzeń podmiejska w geografii francuskiej, w: *Pojęcia i metody badań strefy podmiejskiej [Materiały XIII dorocznej łódzkiej konferencji naukowej]*, ZGEiOP Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 1-12.
- Barteczek A., 1977, Integracyjna funkcja infrastruktury gospodarczej w świetle badań nad Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym, *Studia KPZK PAN*, T. LIX, KPZK PAN, Warszawa.
- Barteczek A., Mecha E., 1980, Infrastruktura gospodarcza aglomeracji górnośląskiej: funkcjonowanie i bariery, *Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa*, Katowice.
- Barton B., 1978, The Creation of Centrality, w: *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 68, 1978, 1, s. 34-44.
- Batten D. F., 1995, Network cities: creative urban agglomerations for 21st century, w: *Urban Studies*, vol. 32, s. 361-378.
- Batty M., 2001, Polynucleated Urban Landscapes, w: *Urban Studies*, 2001, vol. 38, z. 4, s. 635-645.
- Batty M., Longley P., 1994, *Fractal cities*, Academic Press, London.
- Beaujeau-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, PWE, Warszawa.
- Beaverstock J. V., Smith R. G., Taylor P.J., 2000, World city network: a new metageography?, w: *The Annals of the Association of American Geographers*, vol. 90, s. 123-134.
- Berezowski S., 1980, Wielki okręg czy aglomeracja okręgów? Górnośląski Okręg Przemysłowy i jego obrzeże, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, t. 10, 1980, s. 33-71.
- Berry B.J.L., 1961, City Size Distributions and Economic Development, w: *Economic Development and Cultural Change*, 1961, 6, s. 573-587.
- Berry B.J.L., 1964, Cities as systems within systems of cities, w: *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, vol. 13, s. 147-163.
- Berry B.J.L., 1968, *Theories of Urban Location*, Association of American Geographers, Washington.
- Berry B.J.L., Garrison W., 1958, Alternate Explanations of Urban Rank – Size Relationships, w: *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 48, 1958, 1, s. 83-91.
- Berry B.J.L., Neils E., 1969, Location, size and shape of cities as influenced by environmental factors: the urban environment writ large, w: *The Quality of the Urban Environment Essays on „New Resources” in an Urban Age*, red. H. S. Perloff, The John Hopkins Press, Baltimore, s. 257-274.
- Bird J.H., 1977, *Centrality and Cities*, Routledge Direct Editions, London, Henley, Boston.
- Bertolini L., 2005, The Multi-modal Region: A Concept to Combine Environmental and Economic Goals, w: *Future Forms and Design for Sustainable Cities*, red. M. Jenks, N. Dempsey, Architectural Press, Elsevier, Oxford, Burlington, s. 73-93.

- Bielecki C., 1977, Zagadnienia ekonomicznej efektywności rozwoju aglomeracji miejsko-przemysłowych, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 9, s. 51-69.
- Biegański Z., 1994, Dzieje rywalizacji bydgosko-toruńskiej o lokalizację siedziby władz wojewódzkich w okresie międzywojennym, w: *650 lat praw miejskich Bydgoszczy*, red. M. Grzegorz, Z. Biegański, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 182-201.
- Bitner A., 2010, Nowa metoda określania poziomu zurbanizowania obszaru na podstawie morfologii struktury podziału gruntu na działki, w: *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich*, z. 3 (2010), s. 165-179.
- Bogart W.T., 1997, *The Economics of Cities and Suburbs*, Prentice Hall, New Jersey.
- Borchert J.R., 1978, *American Metropolitan Evolution*, w: *Systems of Cities. Readings on structure, growth and policy*, red. L.S. Bourne, J.W. Simmons, Oxford University Press, New York, s. 101-125.
- Borcz Z. Niedźwiecka-Filipiak I., 2000, Zmienność hierarchii sieci osadniczej na przykładzie okolic Wrocławia, w: *Sobótka*, 2000, z. 4, s. 579-589.
- Bromek K., 1975, Struktura przestrzenna aglomeracji Krakowa, w: *Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica*, vol. VIII, s. 151-154.
- Broszkiewicz R., Korenik S., Szółek K., 2003, Integracja rozwoju aglomeracji miejskiej na przykładzie wrocławskiego układu metropolitalnego, w: *Zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym w kontekście integracji europejskiej*, red. A. Klasik, Biuletyn KPZK PAN, z. 208, KPZK PAN, Warszawa, s. 67-82.
- Bruegmann R., 2005, *Sprawł, a compact history*, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Budzynowska O., 2000, Obszary metropolitalne, ich struktura i funkcje w układach terytorialnych, w: *Samorząd Terytorialny*, z. 10, s. 37-45.
- Burghardt A.F., 1971, A Hypothesis about Gateway Cities, w: *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 61, z. 2, s. 269-285.
- Burton I., 1963, A Restatement of the Dispersed City Hypothesis, w: *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 53, z. 3, s. 285-289.
- Cann Mc P., 1995, Rethinking the economics of location and agglomeration, w: *Urban Studies*, vol. 32, s. 563-577.
- Chinitz B., 1961, Contrasts in agglomeration: New York and Pittsburgh, w: *American Economic Review*, vol. 51, s. 279-289.
- Chmielewska M., Szajnowska-Wysocka A., 2010, Metropolia „Silesia” – aspiracje konurbacji górnośląskiej, *Acta Geographica Silesiana*, 7, WNoZ UŚ, Sosnowiec, s. 5-10.
- Chojnicki Z., Czyż T., 2008, Gospodarka oparta na wiedzy w regionach metropolitalnych i aglomeracjach miejskich w Polsce, w: *Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej*, red. T. Marszał, *Studia KPZK PAN*, T. CXX, KPZK PAN, Warszawa, s. 74-95.
- Chramiec A., 1966, Dynamika rozwoju i przemiany strukturalne ludności w kształtowaniu aglomeracji miejskiej w Polsce, z. 109, IUiA, Warszawa.
- Cichy L., 1983, Tendencje rozwojowe przemysłu w aglomeracji katowickiej, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 13, s. 108-119.
- Ciok S., 1992, Urbanizacja wsi w strefie podmiejskiej Wrocławia, w: *Miasta polskie w procesie przemian. Studia nad Wrocławiem i Oleśnicą*, red. W. Misiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 131-150.

- Colby C.C., 1959, Centrifugal and Centripetal Forces in Urban Geography, w: Readings in Urban Geography, red. H.M. Mayer, C.F. Kohn, The Chicago University Press, Chicago, s. 287-298.
- Czarnecki W., 1964, Planowanie miast i osiedli, T. 6 – Region miasta, PWN, Warszawa-Poznań.
- Czarnecki W., 1964, Planowanie miast i osiedli, T. I. Wiadomości ogólne. Planowanie przestrzenne, PWN, Warszawa.
- Czarnecki W., 1995, Problemy rozwoju strefy podmiejskiej Białegostoku, w: Urbanizacja wsi w obrzeżach miejsko-wiejskich, red. Z.J. Kamiński, Politechnika Śląska w Gliwicach, Gliwice, Uniwersytet Śląski, Katowice, s. 89-94.
- Czyż T., 1978, Metody generalizacji układów przestrzennych, PWN, Warszawa-Poznań.
- Czyż T., 2009, Koncepcja aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w polskiej geografii miast, w: Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 15-30.
- Danielewicz J., Markowski T., 2008, Zarządzanie w obszarze metropolitalnym – podejście instytucjonalne, w: O nowy kształt badań regionalnych w geografii i gospodarce przestrzennej, red. T. Strykiewicz, T. Czyż, Biuletyn KPZK PAN, z. 237KPZK PAN, Warszawa, s. 73-103.
- Delimitacje obszarów zurbanizowanych, Biuletyn KPZK PAN, z. 57, PWN, Warszawa.
- Dembowska Z., 1990, Koncepcja metody opracowywania założeń do planu zagospodarowania przestrzennego aglomeracji (zagadnienia struktury funkcjonalno-przestrzennej), IGPIK, Warszawa.
- Dębski J., 1972, Oddziaływanie przestrzenne aglomeracji gdańskiej, w: Przegląd Geograficzny, T. XLIV, z. 3, s. 509–527.
- Dębski J., 1974, Aglomeracje miejskie jako problem badawczy, w: Miasto, 1974, z. 5.
- Długoborski W., 1960, Geneza industrializacji Górnego Śląska, w: Zaranie Śląskie, 1960, z. 2, s. 163-173.
- Dołhun M., 1983, Podstawowe uwarunkowania i założenia perspektywicznego rozwoju aglomeracji katowickiej, w: Studia nad Ekonomiką Regionu, T. 13, s. 176-194.
- Dołhun M., 2000, Koncepcja funkcjonowania aglomeracji górnośląskiej jako obszaru metropolitalnego, ekspertyza wykonana w ramach projektu PHARE-INRED PL 9706 "Wsparcie procesu budowy w dziewięciu województwach" zarejestrowanego w Urzędzie Komitetu Integracji Europejskiej w dniu 31.03.2000 pod nr 2000/1/354 i obejmującą zadanie grupy III projektu w Województwie Śląskim zgłoszone przez Wydział Strategii i Zagospodarowania Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego, Katowice, maszynopis.
- Domański R., 1971, Ogólna teoria systemów a integracja badań nad miastem, w: Górnos Śląskie Studia Socjologiczne, T. 9, s. 9-22.
- Domański R., 1976, Zarys teorii procesów w systemie osadniczym, w: Przegląd Geograficzny, T. XLVIII, z. 2, s. 211-233.
- Domański R., 1980a, Naczelne twierdzenie teorii rozwoju systemu osadniczego, w: Przegląd Geograficzny, T. LIII, z. 4, s. 658-693.
- Domański R., 1980b, Procesy i sterowanie w systemach przestrzennych, w: Studia nad Ekonomiką Regionu, T. 10, s. 7-32.
- Domański R., 1987, Hierarchiczne systemy przestrzenno-gospodarcze, w: Przegląd Geograficzny, vol. LIX, z. 3, s. 199-217.

- Domański R., 1996, Przemiany gospodarki w aglomeracji Poznania w pierwszej fazie transformacji, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji, T. II, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 42, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-26.
- Domański R., 2008a, Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne, w: Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej, red. T. Marszał, Studia KPZK PAN, T. CXX, KPZK PAN, Warszawa, s. 135-143.
- Domański R., 2008b, Teoretyczne podstawy ewolucyjnych modeli aglomeracji miejskich, w: Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej, red. T. Marszał, Studia KPZK PAN, T. CXX, KPZK PAN, Warszawa, s. 47-73.
- Dominiak J., 2006, Struktura i organizacja przestrzenna otoczenia biznesu w aglomeracji poznańskiej, IGS-EiGP UAM, Wydawnictwo Naukowe „Bogucki”, Poznań.
- Drzazga D., 2005, Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych – próba konkluzji (raport z konferencji), w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 40-58.
- Duranton G., Puga D., 2000, Diversity and specialization in cities: why, where, and when does it matter?, w: Urban Studies, vol. 37, s. 533-555.
- Dutkowski M., 1996, Transformacja gospodarki i zmiany struktury przestrzennej aglomeracji Gdańska-Gdyni w latach 1990-1994, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: I, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 41, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 13-37.
- Dutkowski M., 2004, Problemy diagnozowania obszarów rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Dzieciuchowicz J.Z., 1995, Determinanty demograficzne i społeczno-ekonomiczne redystrybucji przestrzennej ludności aglomeracji miejskich. Przykład aglomeracji łódzkiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Dziemianowicz W., Jałowiecki B., 2004, Polityka miejska a inwestycje zagraniczne w polskich metropoliach, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Dziewoński K., 1973, W sprawie podstawowych pojęć i terminów używanych w analizie i planowaniu wielkich aglomeracji miejskich, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 91-100.
- Dziewoński K., 1975, The Place of Urban Agglomerations in the Settlement System of Poland, w: Geographia Polonica, T. 30, s. 9-19.
- Dziewoński K., 1987, Strefa podmiejska – próba ujęcia teoretycznego, w: Przegląd Geograficzny, T. LXIX, z. 1, s. 55-63.
- Dziewoński K., Grabowiecki R., Karłowicz R., Zarzycki J., 1973, Pojęcie i terminologia dotycząca aglomeracji miejskich. Próba podsumowania dyskusji, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 181-185.
- Eberhardt P., 1978a, Aglomeracje miejskie w Republice Federalnej Niemiec, w: Czasopismo Geograficzne, T. XLIX, z. 4, s. 478-481.
- Eberhardt P., 1978b, Rozwój demograficzny aglomeracji miejskich w ostatnim stuleciu, Przegląd Geograficzny, T. L, z. 2, s. 236-256.
- Eberhardt P., 2002, Studia nad problematyką delimitacji aglomeracji miejskich w Polsce, w: Warszawa jako przedmiot badań w geografii społeczno-ekonomicznej, red. G. Węclawowicz, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 184, s. 55-65.
- Eberhardt P., Gontarski Z., Siemiński J., 1973, Koncepcje delimitacji aglomeracji miejskich w Polsce, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 187-217.

- Eberhardt P., Heřman S., 1973, Podstawowe pojęcia dotyczące zagadnień aglomeracji miejskich, w: *Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia*, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 29-41.
- Eberhardt P., Heřman S., 1975, Znaczenie aglomeracji miejsko-przemysłowych na tle procesów demograficznych oraz terytorialnego rozmieszczenia nakładów inwestycyjnych w Polsce w latach 1960-1970, w; *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 6, s. 95-122.
- ESPON Project no. 1.1.1, The role specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development. The final report, 2004, The ESPON Programme.
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Fache J., 2002, Competition and Specialization in the Metropolitan Region of Nantes, w: *Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences*, red. T. Markowski, T. Marszał, *Studia Regionalia*, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 89-100.
- Fan C.C., Scott A. J., 2003, Industrial Agglomeration and Development: A Survey of Spatial Economic Issues in East Asia and a Statistical Analysis of Chinese Region, w: *Economic Geography*, vol. 79, z. 3, s. 295-319.
- Fedan R., 2007, Uwarunkowania rozwoju Rzeszowskiego Okręgu Przemysłowego, w: *Procesy metropolizacji e regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, red. Z. Makiela, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 118-128.
- Filion P., 2000, Balancing Concentration and dispersion? Public policy and urban structure in Toronto, w: *Environment and Planning*, vol. C, 18, s. 163-189.
- Fischer C.S., 1977, *Networks and places. Social relations in an urban setting*, Free Press, New York.
- Frąckiewicz L., 1980, *Przeobrażenia demograficzno-społeczne w aglomeracji śląskiej*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Katowice.
- Freeman T.W., 1959, *The conurbations of The Great Britain*, Manchester University Press, Manchester.
- Frysztański K., 1997, *Miasta metropolitalne i ich przedmieścia. Z problematyki socjologii miasta oraz badań nad rzeczywistością krakowską*, Wydawnictwo „Universitatis”, Kraków.
- Fujita M., 1989, *Urban economic theory – land use and city size*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Fujita M., Mori T., 1996, The role of ports in the making of major cities: self agglomeration and hub-effect, w: *Journal of Development Economics*, vol. 49, s. 93-120.
- Fujita M., Krugman P., Mori T., 1999, On the evolution of hierarchical urban systems, w: *European Economic Review*, vol. 43, s. 209-251.
- Fujita M. Thisse J.-F., 1996, Economics of agglomeration, w: *Journal of the Japan and International Economies*, vol. 10, s. 339-378.
- Funkcje metropolitalne Warszawy*, 1998, red. A. Gawryszewski, P. Korcelli, E. Nowosielska, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 53, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Gasidło K., 2004, Kierunki przemian struktury aglomeracji górnośląskiej, w: *Przemiany struktury przestrzennej miast w sferze funkcjonalnej i społecznej*, red. J. Słodczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 63-77.
- Gasidło K., 2006, O organizacji przestrzennej centralnego obszaru Aglomeracji Górnośląskiej, w: *Problemy Ekologii*, 3, s. 143-150.

- Gasidło K., 2007, "Wielkie Katowice". Koncepcja organizacji przestrzennej centralnego obszaru aglomeracji górnośląskiej, w: Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria: Architektura, z. 46, s. 5-22.
- Gasidło K., Daczyńska M., Wiatr A., 2008, Wpływ rozwoju szkolnictwa wyższego na strukturę i zagospodarowanie przestrzenne miast konurbacji górnośląskiej, Studia KPZK PAN, t. CXXI, s. 285-296.
- Gasiński M., 1968, Z problemów delimitacji obszarów metropolitalnych (na przykładzie m. Krakowa), w: Wiadomości Statystyczne, 1968, z. 7.
- Gatrell A.C., 1983, Distance and Space. A Geographical Perspective, Oxford University Press, Clarendon Press, Oxford.
- Geografia urbanistyczna, 2008, red. S. Liszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Ginsbert A., 1967, O zespołach miast i ich modelu administracyjnym, w: Gospodarka i Administracja Terenowa, 1967, z. 6.
- Ginsbert-Gebert A., 1970, O zespołach miast i ich modelu organizacyjnym, w: Miasto, 1970, z. 10-11, s. 28-32.
- Global Cities-City Links, 2001, red. S. Sassen, Routledge, New York, London.
- Globalizacja polskich metropolii, 2000, red. A. Kukliński, J. Kołodziejski, T. Markowski, W. Ziemiałowicz, EIRRI, „Rewasz”, Warszawa.
- Globalizacja Warszawy, 2004, red. A. Kukliński, Wydawnictwo „Rewasz”, Warszawa.
- Gługiewicz E., 1988, Korzyści koncentracji przestrzennej w planowaniu rozwoju aglomeracji przemysłowej, PWN, Warszawa.
- Goldzamt E., Jargina Z., 1980, Prognozy rozwoju systemów osadniczych: doświadczenia historyczne i metodologiczne, MIA, IUiPP Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Gontarski Z., 1973a, W sprawie delimitacji i typologii wielkomiejskich układów osadniczych /obszarów metropolitalnych/, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 11-27.
- Gontarski Z., 1973b, Z problematyki delimitacji wielkomiejskich układów osadniczych, w: Gospodarka Planowa, 1973, z. 4, s. 254-262.
- Gontarski Z., 1980, Obszary metropolitalne w Polsce, Biuletyn KPZK PAN, z. 109. PWN, Warszawa.
- Gordon I.R., Cann Mc P., 2000, Industrial Clusters: Complexes, Agglomeration and/or Social Networks, w: Urban Studies, vol. 37, z. 3, s. 513-532.
- Gorzela G., Jałowiecki B., 2002, Nowe relacje metropolia-region, w: Gospodarka przestrzenna polskich miast i wsi, red. W. Czarnecki, M. Proniewski, WSFiZ, Białystok, s. 43-52.
- Gorzela G., Smętkowski M., 2005a, Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Gorzela G., Smętkowski M., 2005b, Rozwój metropolii w gospodarce informacyjnej: znaczenie układu globalnego i regionalnego, w: Studia Regionalne i Lokalne, T. 2 (20), s. 5-22.
- Gottman J., 1974 [1957], Megalopolis or the urbanization of the northeastern seaboard, w: The Future of Cities, red. A. Blowers, C. Hamnett, P. Sarre, Hutchinson Educational, The Open University Press, London, s. 143-152.
- Gottman J., 1978a, Forces shaping cities, A Jubilee Lecture celebrating the Fiftieth Anniversary of the foundation of the Department of Geography, University of Newcastle upon Tyne, Newcastle.

- Gottman J., 1978b, *Megalopolitan Systems Around the World*, w: *Systems of Cities. Readings on structure, growth and policy*, ed. L. S. Bourne, J. W. Simmons, Oxford University Press, New York, s. 53-60.
- Górnośląski Związek Metropolitalny. *Zarys geograficzny*, 2008, red. R. Dulias, A. Hibszer, Oddział Katowicki PTG, Sosnowiec.
- Górny Śląsk. *Prace i materiały geograficzne*, 1955, red. A. Wrzosek, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Grabania M., 1983, *Założenia perspektywicznego rozwoju makroregionu południowego z uwzględnieniem aglomeracji miejsko-przemysłowych*, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 13, s. 65-77.
- Grabowski E., 1914, *Skupienia miejskie w Królestwie Polskim. Skład Główny w Księgarni E. Wende S-ka*, Warszawa.
- Graham S., Simon M., 2000, *Splintering Urbanism: Technology, Globalization, and the Networked Metropolis*, Routledge, London.
- Green N., 2007, *Functional Polycentricity: A Formal Definition in Terms of Social Network Analysis*, w: *Urban Studies*, T. 44, z. 11, s. 2077-2103.
- Green R., 2005, *Creating a Sustainable City Region*, w: *Future Forms and Design for Sustainable Cities*, red. M. Jenks, N. Dempsey, Architectural Press, Elsevier, Oxford, Burlington, s. 95-112.
- Grocholska J., 1989, *Planning and Spatial Policy in Poland with Special reference to The Warsaw Agglomeration*, w: *Geographia Polonica*, T. 56, s. 55-61.
- Grochowski M., 1999, *Współpraca obszarów metropolitalnych jako element polityki rozwoju regionalnego*, w: *Przestrzeń miejska. Jej organizacja i przemiany*, XII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGE Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 143-148.
- Grochowski M., 2011, *Functional linkages as a stimulating factor in metropolis development*, w: *Functional Linkages between Polish Metropolises*, red. T. Komornicki, P. Siłka, *Studia Regionalia*, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 21-34.
- Grochowski T., 2005, *Powiązania międzynarodowe Obszaru Metropolitalnego Warszawy*, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 231-243.
- Gruszecka K., Wiślińska-Jasik M., 1988, *Obszary śródmiejskie na tle aglomeracji*, PWN, Warszawa-Łódź.
- Grzesik A., 2006, *Wzrost konkurencyjności w kontekście zmiany granic miasta. Przypadek Rzeszowa*, w: *Przemiany przestrzenne w dużych miastach Polski i Europy Środkowo-Wschodniej*, red. M. Malikowski, S. Solecki, Zakład Wydawniczy „NOMOS”, Kraków, s. 209-227.
- Grzeszczak J., 1969, *Aglomeracje miejskie i strefy przemysłowo-miejskie Francji*, w: *Z zagadnień sieci osadniczej i pozarolniczego wykorzystania ziemi*, *Biuletyn KPZK PAN*, z. 53, Warszawa, s. 71-91.
- Grzeszczak J., 1998a, *Przesunięcie „miasto-wieś” w przemyśle krajów europejskich*, *Zeszyty IGIPZ PAN*, nr 55, IGIPZ PAN, Warszawa.
- Grzeszczak J., 1998b, *Tendencje kontrurbanizacyjne w krajach Europy Zachodniej*, *Prace Geograficzne IGIPZ PAN*, nr 167, Wydawnictwo „Continuo”, Wrocław.
- Grzeszczak J., 1999, *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*, *Prace Geograficzne IGIPZ PAN*, nr 173, Wydawnictwo „Continuo”, Warszawa.

- Guillain R., Le Gallo J., 2006, Measuring Agglomeration: An Exploratory Spatial Analysis Approach Applied to the Case Paris and Surroundings. http://www.adis.u-psud.fr/docs/ADIS_GUILLAIN_LEGALLO_13022007.pdf [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Guzicka K., 1974, Organiczny zespół miejski, PWN, Warszawa.
- Guzik R., Zborowski A., Kołoś A., Micek G., Gwosdz K., Trzepacz P., Chaberko T., Kretowicz P., Ciechowski M., Dej M., Grad N., 2010, Dostępność komunikacyjna i powiązania miast oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych, w: Małopolskie miasta – funkcje, potencjał i trendy rozwojowe, Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków, s. 88-134.
- Gwosdz K., 2004, Ewolucja rangi miejscowości w konurbacji przemysłowej. Przypadek Górnego Śląska, IGiGP Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Hall P., 1993, Forces shaping urban Europe, w: Urban Studies, vol. 30, z. 4, s. 883-898.
- Hall P., 1995, Towards a General Urban Theory, w: Cities in Competition: Productive and Sustainable Cities for the 21st Century, red. Brotchie J., Batty M., Blakely E., Hall P., Newton P., Longmans, Melbourne, s. 3-31.
- Hall P., 1997, Modelling the Post-Industrial City, w: Future, vol. 29, z. 4/5, s. 311-322.
- Hall P., Hay D., 1980, Growth Centers in the European Urban System, Heinemann, London.
- Harris C.D., Ullman E.L., 1945, The Nature of Cities, w: The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1945, s. 7-17.
- Harsthorne R., 1932, The Twin City District. A Unique Form of Urban Landscape, w: The Geographical Review, vol. XXII, z. 3, s. 431-442.
- Haase A., 2002, Urban Structure-Factor of Competitive Regional Economy and Inter-Communal Co-operation, w: Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences, red. T. Markowski, T. Marszał, Studia Regionalia, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 169-186.
- Henderson J.V., 1974, The sizes and types of cities, w: American Economic Review, vol. 64, s. 640-656.
- Hartenstein M., 1999, „Ein zweites Ruhrgebiet im Osten.” Die national – sozialistischen Pläne für das oberschlesische Bergbau – und Industrierevier nach dem Ende des Polenfeldzuges 1939 vor dem historischen Hintergrund der einzelnen Teilgebiete, w: Bergbau – und Industrielandschaften, red. K. Fehn, H. Werner Wehling, Instituts für Geographie der Universität – Gesamthochschule, Essen, s. 207-232.
- Heffner K., 2007, Ośrodki i aglomeracje miejskie średniej wielkości a procesy metropolizacji, w: Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów, red. Z. Makięła, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 27-39.
- Heffner K., 2008, Zmiany roli i kierunków rozwoju małych miast w strefach metropolitalnych, w: Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast, red. K. Heffner, T. Marszał, Biuletyn KPZK PAN, nr 238, KPZK PAN, Warszawa, s. 6-23.
- Henderson J.V., Mitra A., 1996, The new urban landscape. Developers and edge cities, w: Regional Science and Urban Economics, vol. 26, s. 613-643.
- Herbst M., 2003, Koniunktura gospodarcza metropolii, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Hicks U.K., 1974, The Large City. A World Problem, The Macmillan Press Ltd., London, Basingstoke.
- Hines C., 2000, Localization. A Global Manifesto, Earthscan Publications Ltd, London, Starling.
- Hoppenbrouwer E.C., Meijers E.J., 2002, Basis for a Regional Approach in Polycentric Urban Regions: the Case of the Randstad, w: Polycentric metropolitan regions – new

- concepts and experiences, red. T. Markowski, T. Marszał, *Studia Regionalia*, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 9-35.
- Hornig A., 1954, Rozwój górno-śląskiego zespołu miejskiego, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. XXV, s. 126-145.
- Hornig A., 1958, Krajobraz Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i jego geneza i charakterystyka, w: *Zaranie Śląskie*, t. XXI, z. 1-2, s. 7-25.
- van Houtum H., Lagendijk A., 2001, Contextualizing Regional Identity and Imagination in the Construction of Polycentric Urban Regions: The Cases of the Ruhr Area and the Basque Country, w: *Urban Studies*, vol. 38, z. 4, s. 747-767.
- Hughes H., 1993, Metropolitan structure and the suburban hierarchy, w: *American Sociological Review*, vol. 58, s. 417-433.
- Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej inwestycji w Polsce. Wnioski z analiz, 2009, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Instytut Badań Strukturalnych.
- Ilnicki D., 2003, Miasta polskie jako potencjalne metropolie o znaczeniu kontynentalnym (próba identyfikacji), w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMiU Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 61-72.
- Imai H., 1982, CBD hypothesis and economies of agglomeration, w: *Journal of Economic Theory*, vol. 28, s. 275-299.
- Ingram G.K., 1998, Patterns of Metropolitan Development. What Have we Learned?, w: *Urban Studies*, vol. 35, z. 7, s. 1019-1037.
- Iwanicka-Lyra E., 1966, Na marginesie artykułów W. Wdowiaka, w: *Miasto*, 1966, z. 12, s. 12-14.
- Iwanicka-Lyra E., 1969a, Delimitacja aglomeracji wielkomiejskich w Polsce, *Prace IG PAN nr 76*, PWN, Warszawa.
- Iwanicka-Lyra E., 1969b, Zastosowanie metody wskaźnika sumarycznego cech do określenia stopnia urbanizacji obszarów i delimitacji aglomeracji wielkomiejskich, w: *Mierniki rozwoju regionów*, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, T. 9, Warszawa, s. 327-340.
- Iwanicka-Lyra E., 1970, Typy miast i osiedli tworzących aglomeracje wielkoprzemysłowe, w: *Przegląd Geograficzny*, 1970, T. XLII, z. 2, 359-366.
- Jagielski A., 1989, Aglomeracje miejskie i migracje stałe w systemie osadniczym, w: *Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce*, red. P. Korcelli, A. Gawryszewski, *Prace Geograficzne*, nr 152, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, s. 77-90.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 1992, Powiązania między miastami łódzkiego zespołu miejskiego, w: *Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Geograficzne*, T. LII, s. 127-135.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 1998, Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa, *Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź.
- Jakubowicz E., 1977, Lokalne zespoły osadnicze na przykładzie regionu opolskiego, *Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław.
- Jakubowicz E., Ciok S., 2003, Wybrane problemy układów bipolarnych w sieci osadniczej, w: *Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych*, red. J. Zióło, *Biuletyn KPZK PAN*, z. 209, KPZK PAN, Warszawa, s. 59-74.

- Jałowiecki B., 1971, Wspólne płaszczyzny badań różnych dyscyplin nad miastem, w: *Górnośląskie Studia Socjologiczne*, T. 9, s. 23-74.
- Jałowiecki B., 1999, *Metropolie*, WSiFiz, Białystok.
- Jałowiecki B., 2000, *Spółeczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Jałowiecki B., 2002: *Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich*, WSiFiz w Białymstoku, Białystok.
- Jałowiecki B., 2007a, *Globalny świat metropolii*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Jałowiecki B., 2007b, *Przestrzenie ludyczne – nowe obszary metropolii*, w: *Przemiany przestrzenne w dużych miastach Polski i Europy Środkowo-Wschodniej*, red. M. Malikowski, S. Solecki, Zakład Wydawniczy „NOMOS”, Kraków, s. 17-31.
- Jałowiecki B., Szczepański M., 2002, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe „SCHOLAR”, Warszawa.
- Jaźewicz I., 2008, *Małe miasta w strefie ekspansji aglomeracji gdańskiej*, w: *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, red. K. Heffner, T. Marszał, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 238, KPZK PAN, Warszawa, s. 39-49.
- Jędraszko W., 1977, *General Principles of the Perspective Development of Urban Agglomerations in Poland*, w: *Geographia Polonica*, T. 37, s. 177-192.
- Jędrzejczyk D., 1992, *Urbanizacja wsi w strefie podmiejskiej Warszawy*, WGiSR, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Jędrzejczyk D., 1989a, *Główne koncepcje pojęcia układu osadniczego we współczesnej myśli geograficzno-ekonomicznej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Jędrzejczyk D., 1989b, *Układ osadniczy jako system*, w: *Prace i Studia Geograficzne*, T. 10, s. 13-35.
- Johansson B., Quigley J.M., 2004, *Agglomeration and network in spatial economies*, w: *Papers in Regional Science*, vol. 83, z. 1, s. 165-176.
- Jones E., 1990, *Metropolis: the World's Great Cities*, Oxford University Press, Oxford, New York.
- Kachniarz T., 1967, *Zespoły osadnicze w badaniach statystycznych*, w: *Statystyka regionalna. Aktualny stan badań i problemy rozwoju*, Seria: Biblioteka Wiadomości Statystycznych, T. 3, GUS, Warszawa, s. 161-167.
- Kaczmarek T., 2005, *Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, Poznań.
- Kaczmarek T., Mikuła Ł., 2007a, *Metropolitan areas in Poland – towards new scale of urban governance*, w: *Questiones Geographicae*, T. 26B, s. 97-105.
- Kaczmarek T., Mikuła Ł., 2007b, *Ustroje terytorialno-administracyjne obszarów metropolitalnych*, Wydawnictwo Naukowe „Bogucki”, Poznań.
- Kamiński Z.J., 2005a, *Planowanie i zarządzanie w Śląskim Obszarze Metropolitalnym*, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 203-217.
- Kamiński Z.J., 2005b, *Sterowanie procesami suburbanizacji w obszarze wzajemnych oddziaływań Katowic i Krakowa. Spojrzenie z perspektywy Katowic*, w: *Czasopismo Techniczne*, r. 102, z. 15-A, nr spec. Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 95-101.

- Kamiński Z.J., 2008, Wpływ powiązań strukturalnych Krakowa i Katowic na rozwój europejskiego regionu metropolitalnego, w: *Czasopismo Techniczne*, z. 5-A, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 19-36.
- Kaplan B.J., 1983, *Metropolitics, Administrative Reform, and Political Theory: The Greater New York City Charter of 1897*, w: *Journal of Urban History* 1983, T. 9, z. 2, s. 165-194.
- Kaplan D.H., Wheeler J.O., Holloway S.R., Hodler T.W., 2004, *Urban Geography*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- Kapler H., 1983, Procesy urbanizacji wsi w strefie wpływów aglomeracji warszawskiej i łódzkiej na przykładzie woj. skierniewickiego, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LIV, z. 4, s. 509-522.
- Karbownik W., Jędraszko A., 1978, *Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Rozwój aglomeracji warszawskiej. Studia i propozycje*, PWN, Warszawa.
- Karłowicz R., 1973, Podstawowe problemy aglomeracji miejskich, w: *Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia*, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 77-90.
- Karłowicz R., 1977, Mechanism for Controlling the Development of Urban Agglomerations, w: *Geographia Polonica*, T. 37, s. 167-176.
- Karłowicz R., 1978, *Rozwój wielkich aglomeracji miejskich w Polsce*, IUiPP Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa-Łódź.
- Karłowicz R. (red.), 1974, *Rozwój wielkich aglomeracji miejskich w Polsce. 1, Konurbacja bydgosko-toruńska*, IPP Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa.
- Karski K., 2005, Uwarunkowania rozwoju obszaru metropolitalnego, w: *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 93-108.
- Kaszowska B., Pukowska-Mitka M., Runge J., 1992, Wybrane aspekty rozwoju układu osadniczego woj. katowickiego w latach 1885-1992, w: *Wybrane zagadnienia z geografii społeczno-ekonomicznej*, red. P. Modrzejewski, WNoZ, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec, s. 79-93.
- Kawałko B., Miszczuk A., 2005, Dylematy identyfikacji obszaru oraz funkcji metropolitalnych Lublina, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 257-264.
- Kikolska-Lesiak A., Mijakowski A., 1969, Obszary metropolitalne, w: *Wiadomości Statystyczne*, 1969, z. 2, s. 15-17.
- Kivell P., 1993, *Land and the City Patterns and Processes of Urban Change*, Routledge, London, New York.
- Klasik A., 1980, *Elementarne problemy rozwoju aglomeracji katowickiej*, KBRU PAN/o Katowice, Katowice.
- Klasik A., 1981, *Układ sektoralno-osadniczy aglomeracji górnośląskiej*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Katowice.
- Klasik A., 1988, Rola metropolii w rozwoju regionalnym, w: *Metropolitalne funkcje Krakowa*, red. J. Purchla, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków, s. 39-46.
- Klasik A., Drobnik A., Wrana K., 2006, *Kreatywna aglomeracja miejska. Studium kreatywnych miast*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice.
- Klasik A., Kuźnik F., 2008a, *Aglomeracja górnośląska wobec wyzwań przyszłości*, w: *Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej*, red. T. Marszał, Studia KPZK PAN, T. CXX, KPZK PAN, Warszawa, s. 152-179.

- Klasik A., Kuźnik F., 2008b, Rola Metropolii i obszarów metropolitalnych w przestrzennym zagospodarowaniu kraju na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katedra Badań Strategicznych i Regionalnych, Katowice-Warszawa [prezentacja].
- Klimczyk M., 1970, Obszary metropolitalne w Polsce, w: *Gospodarka i Administracja Terenowa*, 1970, 5, s. 38-40.
- Klimczyk M. Mijakowski A., 1969, Próba delimitacji regionów metropolitalnych w Polsce, w: *Wiadomości Statystyczne*, 1969, z.2, s. 27-30.
- Kloosterman R.C., Musterd S., 2001, The Polycentric Urban Region: Towards a Research Agenda, w: *Urban Studies*, 2001, vol. 38, z. 4, s. 623-633.
- Kłosowski F., Runge J. Prokop R., 1996, Cechy struktury przestrzenno-funkcjonalnej województwa katowickiego i Ostarwsko-Karwińskiego Regionu Przemysłowego, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LXVII, z. 3-4, s. 345-364.
- Kłosowski F., 2006, Tendencje zmian w sektorze usług konurbacji katowickiej w latach 1991-2002, w: *Kierunki przekształceń struktury gospodarczej i społeczno-demograficznej miast*, red. J. Słodczyk, E. Szafranek, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 85-98.
- Kłosowski F., Runge J. Prokop R., 2001, Nowe miasta w przemianach społeczno-ekonomicznych województwa śląskiego i Regionu Ostarwsko-Karwińskiego, w: XIV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany, cz. II, red. I. Jażdżewska, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 23-32.
- Knapp Z., 1983, Aglomeracja warszawska, analiza trendów rozwoju przestrzennego, IUPP Politechnika Warszawska, Warszawa.
- Knox P.L., World cities in a world-system, w: *World Cities in a World System*, 1995, red. P.L. Knox, P.J. Taylor, Cambridge University Press, Cambridge, s. 3-20.
- Kochanowska D., Kochanowski M., 2003, Konkurencja czy współpraca? Koegzystencja miast aglomeracji gdańskiej, w: *Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych*, red. J. Ziolo, Biuletyn KPZK PAN, z. 209, KPZK PAN, Warszawa, s. 53-58.
- Kochanowska D., Kochanowski M., 1997, Współczesne przemiany zagospodarowania przestrzennego dużych miast i aglomeracji miejskich, w: *Agglomeracje miejskie w procesie transformacji*, T. V, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 45, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 23-40.
- Kochanowski M., 1992, Restrukturyzacja aglomeracji miejskich w Polsce, w: *Gra o miasto*, red. B. Jałowicki, Biuletyn KPZK PAN, z. 157, KPZK PAN, PWN, Warszawa, s. 53-67.
- Kokotkiewicz I., 1978, Tereny wiejskie w obrębie aglomeracji miejskich, w: *Wiadomości Statystyczne*, 1978, z.1, s. 23-24.
- Komornicki T., 2007, Układ transportowy a rozwój obszarów metropolitalnych w Polsce Wschodniej, w: *Procesy metropolizacji e regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, red. Z. Makięła, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 63-74.
- Komornicki T., 2011, Transport connections between Polish metropolises, w: *Functional Linkages between Polish Metropolises*, red. T. Komornicki, P. Siłka, *Studia Regionalia*, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 97-116.
- Komorowski J. W., 2005, Idea sieci we współczesnym modelu funkcjonowania wielkich miast w przestrzeni globalnej, w: *Przegląd Geograficzny*, T. LXXVII, z. 4, s. 485-505.

- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_przestrzenna/kpzk [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery, 2004, red. S. Korennik, K. Szołka, Biuletyn KPZK PAN, nr 214, Warszawa.
- Kontrakt regionalny dla województwa katowickiego, 1995, Część I, II, Urząd Wojewódzki, Katowice.
- Kopczewska K., 2008, Renta geograficzna a rozwój społeczno-gospodarczy, Wydawca: CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa.
- Korcelli P., 1967, Problematyka regionów metropolitalnych w Stanach Zjednoczonych i w Wielkiej Brytanii, w: Przegląd Geograficzny, T. XXXIX, z. 2, s. 333-354.
- Korcelli P., 1969, Rozwój struktury przestrzennej obszarów metropolitalnych Kalifornii, Prace Geograficzne IG PAN, nr 79, PWN, Warszawa.
- Korcelli P., 1972, Urban Spatial Growth: A Wave-Like Approach, w: Geographia Polonica, T. 24, s. 45-55.
- Korcelli P., 1977, On Modelling and Planning the Development of Urban Agglomerations, w: Geographia Polonica, t. 37, s. 151-157.
- Korcelli P., 1981, Regiony miejskie w systemie osadniczym Polski, w: Studia nad migracjami w Polsce, red. K. Dziewoński, P. Korcelli, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, T. 140, PWN, Warszawa, 189-212.
- Korcelli P., 1996a, Struktura przemysłowa, cykle innowacji i produktów a rozwój i stagnacja wielkich miast, w: Przegląd Geograficzny, T. LVIII, z. 3, s. 379-393.
- Korcelli P., 1996b, Aglomeracje miejskie w procesie transformacji-zarys problematyki, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: I, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 41, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-12.
- Korcelli P., 1997a, Alternatywne projekcje zmian demograficznych i migracji w aglomeracjach miejskich, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji, T. V, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 45, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-21.
- Korcelli P., 1997b, Warszawa i aglomeracja warszawska: tendencje, perspektywy, zagrożenia rozwoju, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji, T. III, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 43, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-18.
- Korcelli P., 1998, Metropolia i funkcje metropolitalne – podstawowe pojęcia i ich zakres, w: Funkcje metropolitalne Warszawy, red. A. Gawryszewski, P. Korcelli, E. Nowosielska, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 53, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 84-90.
- Korcelli P., 2011, Inter-metropolitan Linkages: Selected Concepts and Policy Applications, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 10-20.
- Korcelli P., Gawryszewski A. (red.), 1989, Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce, Prace Geograficzne IGiPZ PAN nr 152. Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, s. 77-88.
- Korcelli-Olejniczak E., 2004, Funkcje metropolitalne Berlina i Warszawy w latach 1990-2002. Współzależność pozycji w systemie miast Europy Środkowej, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 198, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Korcelli-Olejniczak E., 2007, Berlin and Warsaw: in search of a new role in the European urban system, Springer, Warszawa.

- Korenik S., Rogowska M., 2007, Funkcjonowanie małego miasta w granicach obszaru metropolitalnego (przypadek Siechnic), w: *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*, red. K. Heffner, T. Marszał, Biuletyn KPZK PAN, z. 232, s. 104-115.
- Kortus B., 1977, Rola i funkcje aglomeracji Krakowa, w: *Rola i funkcje aglomeracji miejskich (na przykładzie Krakowa i Ostrawy)*, red. B. Kortus, PTG, Kraków, s. 16-20.
- Korzusznik H., 1983, Uwarunkowania rozwoju katowickiej aglomeracji gospodarczej, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 13, s. 79-107.
- Kotarbiński A., 1967, Typologia miast do kierunkowego planowania przestrzennego sieci osadniczej, PWN, Warszawa.
- Koter M., 1985, Kształtowanie się strefy podmiejskiej w świetle badań historyczno-geograficznych, w: *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica*, vol. 5, s. 61-73.
- Kowalczyk A., 1995, Rozmieszczenie osadnictwa rekreacyjnego w strefie zewnętrznej dużych aglomeracji miejskich, w: *Urbanizacja wsi w obrzeżach miejsko-wiejskich*, red. Z.J. Kamiński, Politechnika Śląska w Gliwicach, Gliwice, Uniwersytet Śląski, Katowice, s. 41-46.
- Kowalczyk A., 1998, Fundamental Questions of the Territorial Organization of Warsaw Agglomeration, w: *Urban and Suburban Landscapes as the Subject of Geographical Research*, red. W. Kusiński, WGiSR Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 91-99.
- Kowalczyk A., Nawrocki T., 1999, Współpraca transgraniczna w „miastach podzielonych” na przykładzie miast Słubice-Frankfurt nad Odrą oraz Cieszyn-Česky Těšín, w: *Rola granicy i współpracy transgranicznej w rozwoju regionalnym i lokalnym*, red. A. Mync, R. Szul, Wydawnictwo Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa, Wydawnictwo „Rolewski”, Toruń, s. 188-202.
- Koziej L., 2005, Kierunki przestrzennego rozwoju w łódzkim Okręgu Przemysłowym, w: *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 109-124.
- Kozłowski J., 1974, Analiza progowa, PWN, Warszawa.
- Kozłowski S.J., 2003, Funkcje metropolitalne miast światowych, w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMIT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 41-50.
- Krakowska A., 1983, Zróżnicowanie zurbanizowania obrzeża Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, w: *Folia Geographica Series Geographica Oeconomica*, vol. XV, s. 69-84.
- Krakowska E., 2005, Obszary o szczególnym znaczeniu dla rozwoju funkcji metropolitalnych, w: *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 133-149.
- Kronert R., 1981, City-Hinterland Regions of Large Cities and Medium-Sized Towns in GDR, w: *Geographia Polonica*, t. 44, s. 139-150.
- Królikowski K., 1983, Rozwój aglomeracji ostrawskiej i jego przyrodniczo-przestrzenne aspekty, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, T. 13, s. 263-281.
- Krzysztofik R., 2003, Pojęcie genotypu funkcjonalnego w badaniach nad układami lokalizacyjnymi miast. Przegląd badań i próba modelu, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LXXIV, z. 4, s. 325-344.
- Krzysztofik R., 2006, Nowe miasta w Polsce w latach 1980-2007. Geneza i mechanizmy rozwoju. Próba typologii, WNoZ Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.

- Krzysztofik R., 2007a, Aglomeracja rybnicka. Zarys typologii osadniczej, maszynopis. www.rybnik.pl/_files/aglomeracja_rybnicka_opracowanie.doc [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Krzysztofik R., 2007b, Struktura przestrzenno-administracyjna konurbacji katowickiej, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LXXVII, z. 4, s. 288-304.
- Krzysztofik R., 2008, Rozmieszczenie i rozwój układów zaglomerowanych na obszarze Małopolski od XIII do XX wieku, w: *Geographia Studia et Dissertationes*, T. 30, s. 85-103.
- Krzysztofik R., Runge J., Kantor-Pietraga I., 2011, Paths of Shrinkage in the Katowice Conurbation. Case Studies of Bytom and Sosnowiec Cities, WNoZ Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- Krzysztofik R., Szmytkie R., 2011, Studia nad procesami i strukturami osadniczymi sieci miast Polski Południowej, WNoZ Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP, 2001, red. J. Kołodziejcki, T. Parteka, Biuletyn KPZK PAN, z. 193, PWN, Warszawa.
- Kubiak M., Pietruszewski J., 2005, O współpracy w metropolii Trójmiasta, w: *Studia Regionalne i Lokalne*, T. 1 (19), s. 83-95.
- Kuciński K., 1984, Koncentracja ludności w Polsce a uprzemysłowienie, PWN, Warszawa.
- Kuciński K., 1990, Podstawy teorii regionu ekonomicznego, PWN, Warszawa.
- Kuciński K., 2003, Koncepcja bipolarnego rozwoju Warszawy i Łodzi, w: Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych, red. J. Ziolo, Biuletyn KPZK PAN, z. 209, KPZK PAN, Warszawa, s. 75-94.
- Kuciński K., Kudłacz T., Markowski T., Ziobrowski Z., 2002, Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni. *Studia KPZK PAN*, t. CXI, KPZK PAN, Warszawa.
- Kuć-Czajkowska K., 2009, Funkcje metropolitalne Warszawy, Pragi i Budapesztu, w: *Studia Regionalne i Lokalne*, T. 35 (1), s. 74-94.
- Kudłacz T., Markowski T., 2002, Integrated Development of Agglomeration as a Basis for Enhancing the Competitiveness of Poland's Socio-Economic Space, w: *Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences*, red. T. Markowski, T. Marszał, *Studia Regionalia*, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 101-126.
- Kulejewska-Topolska Z., 1969, Struktura prawna aglomeracji osadniczej Poznania od XV do końca XVIII wieku, UAM w Poznaniu, Poznań.
- Kupiec L., Truskolaski T., 2008, Wpływ relacji między miastem centralnym a otoczeniem na rozwój funkcji metropolitalnych (przykład Białegostoku), w: *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, red. K. Heffner, T. Marszał, Biuletyn KPZK PAN, nr 238, KPZK PAN, Warszawa, s. 74-90.
- Kusiński W., 1993, Rola miast w kształtowaniu lokalnych systemów osadniczych, w: *Problematyka lokalnych systemów osadniczych*, red. W. Maik, Wydawnictwo UMK w Toruniu, Toruń, s. 49-59.
- Lackowska M., 2009, Zarządzanie obszarami metropolitalnymi w Polsce. Między dobrowolnością a imperatywem, Wydawnictwa Uniwersytetu warszawskiego, Warszawa.
- Lambooy J., 1998, Polynucleation and economic development: the Randstad, w: *European Studies*, vol. 6, s. 457-466.

- Lappo G.M., 1977, Basic Features and Key Problems of the Development of Urban Agglomerations, w: *Geographia Polonica*, vol. 37, s. 159-166.
- Law C.M., 1989, Population and Employment Changes in Metropolitan Cores, w: *Geographia Polonica*, vol. 56, s. 81-89.
- Leonhard-Migaczowa H., 1976, Miasta satelitarne Wrocławia, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. XLVIII, z. 3, s. 283-289.
- Leszczycki S., 1973, Podstawowe pojęcia dotyczące aglomeracji, w: *Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia*, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 11-122.
- Leszczycki S. Eberhardt P., Heřman S., 1971: *Aglomeracje miejsko-przemysłowe w Polsce 1966-2000*, Biuletyn KPZK PAN, z. 67. PWN, Warszawa.
- Lever W.F., 1999, Competition between Cities and City Regions in Europe, w: *The Comparativeness of Regions in the Polish and European Perspective*, *Studia Regionalne*, vol. 9, red. R. Domański, PWN, Warszawa, s. 181-201.
- Lier K., 1965, Region metropolitalny Warszawy – próba delimitacji, w: *Biuletyn KPZK PAN*, z. 35, s. 50-87.
- Lipshitz G, 1996, Spatial Concentration and Deconcentration of Population: Israel as a Case Study, w: *Geoforum*, vol. 27, z.1, s. 87-96.
- Lisowski A., 2002, Forma współczesnego miasta – Nowy stary problem, w: *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany. XV Konwersatorium Wiedzy o mieście*, red. I. Jażdżewska, KGMIT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 35-44.
- Lisowski A., 2005, Procesy centralizacji i decentralizacji w aglomeracji warszawskiej w latach 1950-2002, *Prace i Studia Geograficzne*, T. 35, s. 13-44.
- Lisowski A., 2007, The Centralisation and Decentralisation Processes in the Warsaw Metropolitan Area in the Years 1950-2002, w: *Cities and City Regions. Governing the Diversity*, red. J. Erling Klausen, P. Swianiewicz, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, s. 15-38.
- Lisowski A. 2009, Problemy ze współczesną identyfikacją pojęcia „suburbanizacja”, w: *Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 59-72.
- Liszewski S., 1980, Użytkowanie ziemi jako kryterium strefy podmiejskiej, w: *Pojęcia i metody badań strefy podmiejskiej [Materiały XIII dorocznej łódzkiej konferencji naukowej]*, ZGEiOP Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 1-16.
- Liszewski S., 1987, Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy, w: *Przegląd Geograficzny*, vol. 59, z. 1-2, s. 65-79.
- Liszewski S., 1995, Rozwój terytorialny a integracja przestrzenna miasta. Przykład Łodzi, w: *Wielkie miasto. Czynniki integrujące i dezintegrujące*, red. D. Bieńkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 34-43.
- Liszewski S., 1996, Region miejski jako przedmiot badań geograficznych, w: *Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Geograficzne*, T. LXV, „Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalnych i przestrzennych”, s. 237-241.
- Liszewski S., 1997, Procesy transformacji gospodarki i zmiany struktury przestrzennej aglomeracji Łodzi, w: *Aglomeracje miejskie w procesie transformacji*, T. VI, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 46, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-22.
- Liszewski S., 2002, Aglomeracja miejska – Geneza. Przemiany, w: *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany. XV Konwersatorium Wiedzy o mieście*, red.

- I. Jażdżewska, KGMiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 21-34.
- Liszewski S., 2005, Delimitacja obszaru metropolitalnego Łodzi, w: *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 25-47.
- Liszewski S., 2008, Od miasta rolniczego do obszaru metropolitalnego. Przykład Łodzi, w: *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, red. A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 145-156.
- Liszewski S., 2009, Geneza, stan obecny i scenariusze rozwoju aglomeracji bipolarnych w Polsce, w: *Agglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 75-84.
- Liszewski S., Wolaniuk A., 1992, Wpływ funkcji administracyjnej na powstanie i rozwój Łodzi, w: *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica*, 1992, z. 17, „Funkcje administracyjne miast”, s. 137-155.
- Litewka C., 1966, Problemy budownictwa satelitarnego w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, w: *Miasto*, 1966, z. 2, s. 48-51.
- Litewka C., 1969, Czy Pyskowice są miastem satelitarnym, w: *Miasto*, 1969, z. 5, s. 12-20.
- Litewka C., 1971a, Najważniejsze problemy związane z rozwojem Rybnickiego Okręgu Węglowego, w: *Przegląd Geograficzny*, T. XLIII, z. 1-2, s. 61-91.
- Litewka C., 1971b, Typy funkcjonalne miast i osiedli województwa katowickiego, w: *Miasto*, 1971, z. 11, s. 1-15.
- Litewka C., 1979a, Podział województwa katowickiego na regiony i rejony miejsko-przemysłowe, w: *Miasto*, 1979, z. 6, s. 8-16.
- Litewka C., 1979b, Miasta satelity (Zakres pojęć i kierunki budownictwa satelitarnego), w: *Czasopismo Geograficzne*, T. L, z. 1-2, s. 29-51.
- Litwińska E., 2007, Wybrane wskaźniki społeczno-ekonomiczne do badania wpływu metropolii na małe miasta (przykład Wrocławia), w: *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*, red. K. Heffner, T. Marszał, Biuletyn KPZK PAN, z. 232, s. 131-146.
- Lorens P., 2005, Realizacja wielko skalarnych przedsięwzięć urbanistycznych jako katalizator rozwoju metropolii, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 123-131.
- Lutrzykowski A., Gawłowski R., 2010, *Metropolie: wyzwania polskiej polityki miejskiej, Samorząd Terytorialny w XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Lynch K., 1974 [1961], *Pattern of the Metropolis*, w: *The Future of Cities*, red. A. Blowers, C. Hamnett, P. Sarre, Hutchinson Educational, The Open University Press, London, s. 189-206.
- Ładysz I., 2009, *Konkurencyjność obszarów metropolitalnych w Polsce. Na przykładzie Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego*, Wydawca: CeDeWu Sp. z.o.o, Warszawa.
- Ładysz J., Gladkey A.V., 2007, *Functional and Territorial Structure of Economic Agglomeration in Transition Economies: The Case of The City of Kiev*, w: *Bulletin of Geography (Socio-Economic Series)*, 2007, T. 8, s. 51-63.
- Ławnicki R., 1980, Nadmorski system osadniczy, w: *Miasto*, 1980, z. 5, s. 10-14.
- Łoboda J., 1978, Region jako system: próba określenia funkcji odległości i czasu, w: *Przegląd Geograficzny*, T. L, z.2, s. 223-233.
- Łoboda J., 1992, Funkcjonowanie i delimitacja Wrocławia, w: *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica*, nr 17, - „Funkcje administracyjne miast”, s. 121-135.

- Łoboda J., Ciok S., Jakubowicz E., 1997, Przekształcenia społeczno-gospodarcze i przestrzenne aglomeracji wrocławskiej, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: IV, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 44, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5-76.
- Maciątek K., Wolski P., 1983, Typologia miast aglomeracji staropolskiej, w: Prognozy rozwoju systemów osadniczych. Osadnictwo miejskie i wiejskie, PWN, Warszawa – Łódź, s. 65-116.
- Maciołek M., 1993, Ustrój aglomeracji miejskich, w: Samorząd Trytorialny, 1993, z. 9, s. 36-60.
- Madurowicz-Urbańska H., 1975, Metodologiczne i metodyczne aspekty regionalizacji historyczno-gospodarczej, w: *Historyka*, T. V, s. 47-67.
- Maik W., 1968, Niektóre problemy badań nad układami osadniczymi, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. XXXIX, 1968, z. 2, s. 157-171.
- Maik W., 1976a, Analiza funkcjonalna sieci osadniczej podregionu kalisko-ostrowskiego, *Seria Geografia* nr 11, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.
- Maik W., 1976b, Założenia i zastosowanie koncepcji zespołów osadniczych, w: *Przegląd Geograficzny*, t. XLVIII, z. 2, s. 235-251.
- Maik W., 1985, Charakterystyka strefy podmiejskiej w kategoriach funkcjonalnych. Próba rekonstrukcji modelu pojęciowego i metody badawczej, w: *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica*, vol. 5, „Pojęcia i metody badań strefy podmiejskiej”, s. 41-60.
- Maik W., 1988, Rozwój teorii regionalnych i krajowych układów osadnictwa, *Seria Geografia* nr 37, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.
- Maik W., 1993, Koncepcja lokalnych systemów osadniczych. Założenia i perspektywy badawcze, w: *Problematyka lokalnych systemów osadniczych*, red. W. Maik, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 19-28.
- Maik W., 1997, Podstawy geografii miast, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Maik W., 2003, Pojęcie metropolii i problem badania funkcji metropolitalnych, w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 9-17.
- Maik W., 2008, Kontinuum wiejsko-miejskie jako układ dynamiczny i rezultat zmian osadniczych i społecznych, w: *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, red. A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 55-61.
- Maik W., Sokołowski D., Brudnicki R., 1996, Proces transformacji gospodarki i zmiany struktury przestrzennej aglomeracji Bydgoszczy i Torunia, w: *Agglomeracje miejskie w procesie transformacji*, T. II, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 42, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 57-92.
- Makieła Z., 2007, Procesy metropolizacji, obszary metropolitalne, w: *Procesy metropolizacji e regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, red. Z. Makieła, R. Fedan, *Biuletyn KPZK PAN*, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 53-62.
- Maksimiuk-Pazura A., 1978, Aglomeracje miejskie w Polsce jako bieguny rozwoju społeczno-gospodarczego, *Dokumentacja Geograficzna*, z.5, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.

- Malisz B., 1966, Zarys teorii kształtowania układów osadniczych. Wydawnictwo „Arkady”, Warszawa.
- Malisz B., 1972, Zagadnienie aglomeracji na tle ogólnej struktury przestrzennej kraju, w: Czynniki rozwoju nowoczesnego miasta AGLO-PO 72-2000. Ogólnopolska sesja naukowa, red. L. Zimowski, PTE/o Poznań, Poznań, s. 21-30.
- Malisz B., 1973, Uwagi na temat aglomeracji miejskich, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 101-110.
- Małopolskie miasta – funkcje, potencjał i trendy rozwojowe, 2010, red. B. Domański, A. Noworól, Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków.
- Małuszyńska E., 2000, Przemiany strefy podmiejskiej aglomeracji poznańskiej, w: Nowe problemy rozwoju wielkich miast i regionów, red. R. Domański, Biuletyn KPZK PAN, z. 192, KPZK PAN, Warszawa, s. 265-289.
- Managing a Conurbation: Birmingham and its Region, 1996, red. A.J. Gerard, T.R. Slater, Brewin Books, Studley.
- Marcotullio P.J., 2003, Globalisation, Urban Form and Environmental Conditions in Asia-Pacific Cities, w: Urban Studies, vol. 40, z. 2, s. 219-247.
- Markowski T., 1984, Znaczenie efektów zewnętrznych w rozwoju miast. Teoria i rzeczywistość, w: Miasto i jego władze, red. J. Regulski, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, s. 31-71.
- Markowski T., 1999, Zarządzanie rozwojem miast, PWN, Warszawa.
- Markowski T., 2005, Zarządzanie obszarem metropolitalnym, w: Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 8-24.
- Markowski T., Marszał T., 2005, Funkcje i zarządzanie obszarami metropolitalnymi, w: Samorząd Terytorialny, 2005, z. 7-8, s. 7-16.
- Markowski T., Marszał T., 2006, Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa.
http://www.kpz.pan.pl/images/stories/pliki/Metropolie_obszary_metropolitalne_metropolizacja.pdf [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Markowski T., Marszał T., 2007, Metropolie i procesy metropolizacji w Polsce, w: Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów, red. Z. Makieła, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 8-26.
- Marshall J.U., 1989, The Structure of Urban Systems, University of Toronto Press, Toronto.
- Marszał T., 2002, Contemporary Urban Regions. General Perspective and Conclusion, w: Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences, red. T. Markowski, T. Marszał, *Studia Regionalia*, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 187-191.
- Marszał T., 2005, Funkcje obszaru metropolitalnego Łodzi, w: Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy, red. K. Bald, T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, z. 215, KPZK PAN, Warszawa, s. 48-72.
- Matczak A., 1993, Identyfikacja związków przestrzennych w systemie aglomeracji na przykładzie Łódzkiej Aglomeracji Miejskiej (ŁAM), w: Problematyka lokalnych systemów osadniczych, red. W. Maik, Wydawnictwo UMK w Toruniu, Toruń, s. 143-151.
- Meijers E., 2005, Polycentric Urban Regions and the Quest for Synergy: Is a Network of Cities More than the Sum of the Parts?, w: *Urban Studies*, T. 42, z. 4, s. 765-782.

- Metody oceny efektywnego wykorzystania przestrzeni na potrzeby programowania rozwoju aglomeracji miejskich, 1980, red. S. Żmuda, PAN/o Katowice, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Metropolitan World Atlas, van Susteren A., 2007, 010 Publishers, Rotterdam.
- Michoń A., 2003, Zarys kształtowania się struktury przestrzennej miasta Gliwice, w: Rocznik Muzeum w Gliwicach, T. XVIII, s. 125-147.
- Mijakowski A., 1969, Obszary metropolitalne, w: Wiadomości Statystyczne, 1969, z. 2, s. 15-17.
- Mikielewicz R., 1999, Strefa graniczna miasta jako kryterium warunkujące projektowanie urbanistyczne w obszarach obrzeżnych dużych miast na przykładzie aglomeracji łódzkiej, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Mikuła Ł., 2009, Problemy integracji i zarządzania w aglomeracji poznańskiej, w: Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 261-289.
- Moehring E.P., 1990, The Networked City. A Euro-American View, w: Journal of Urban History, vol. 17, 1990, 1, s. 88-97.
- Mogridge M., Parr J. B., 1997, Metropolis or region? On the development and structure of London, w: Regional Studies, vol. 31, s. 97-116.
- Mohl R.A., 1998, City and Region, w: Journal of Urban History, vol. 25, 1998, 1, s. 3-21.
- Mori T., 1997, A model of megalopolis formation. The maturing of city systems, w: Journal of Urban Economics, vol. 42, s. 133-157.
- Mościcki B., 2011, Basic premises of the Union of Polish Metropolises approach to the subject of intermetropolitan linkages, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 151-157.
- Multipolar patterns of urban development – Polish perspective, 2002, red. T. Matkowski, T. Marszał, Biuletyn KPZK PAN, 201. KPZK PAN, Warszawa.
- Mustikkamäki N., Viljamaa K., Sotarauta M., 2002, Polycentric Development and Urban Networking: Reflections from Finland, w: Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences, red. T. Markowski, T. Marszał, Studia Regionalia, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 61-88.
- Mydel R., Ishimizu T., 1988, Evolution of socio-economic structure of Japan's metropolitan areas, PWN, Kraków.
- Namysłowski J., 1977, Ośrodki dojazdów codziennych na przykładzie aglomeracji dolnej Wisły, w: Miasto, 1977, z. 6, s. 1-7.
- Namysłowski J., 1976, Aglomeracja bydgosko-toruńska na tle codziennej mobilności ludności, w: Acta Universitatis Nicolai Copernici, Geografia XII, z. 41, Toruń.
- Nelson M.K., 2005, Rethinking Agglomeration Economies and the Role of the Central City. The Public Accounting Industry in Chicago and Minneapolis-St. Paul, w: Journal of Planning Education and Research, vol. 24, s. 331-341.
- New Towns and the Suburban Dream: Ideology and Utopia in Planning and Development, 1977, red. I.R. Allen, Kennikat Press, London.
- Niesyt J., Skupowa J., 1984, Związki przestrzenne aglomeracji gdańskiej z zapleczem w zakresie dojazdów do pracy, w: Czasopismo Geograficzne, T. LV, z. 2, s. 191-204.

- Nietyksza M., 1986-1987, *Rozwój miast i aglomeracji miejsko przemysłowych w Królestwie Polskim w latach 1865 – 1914*. PWN, Warszawa.
- Niziołek M., 2008, *Problemy ustroju aglomeracji miejskich ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Obszar metropolitalny Łodzi. Wyzwania i problemy, 2005, red. K. Bald, T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, z. 215, KPZK PAN, Warszawa.
- O'Donoghue D., Gleave B., 2004, A note on methods for measuring industrial agglomeration, w: *Regional Studies*, vol. 38, s. 419-428.
- Ogrodnik D., 2008, Transport a struktura przestrzenna regionu metropolitalnego Krakowa i Katowic, w: *Czasopismo Techniczne* z. 14. Architektura z. 5-A, s. 147-159.
- Okabe A., 2005, Towards the Spatial Sustainability of City-regions: A Comparative Study of Tokyo and Randstad, w: *Future Forms and Design for Sustainable Cities*, red. M. Jenks, N. Dempsey, Architectural Press, Elsevier, Oxford, Burlington, s. 55-71.
- Ossowicz T., Polański T., 2005, Planowanie Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 244-256.
- Pacione M., 2009, *Urban geography. A global perspective*, Third edition, Routledge, London and New York.
- Pakuła L., 1970a, Czynniki lokalizacji i rozwoju przemysłu obrzeża GOP, w: *Roczniki Naukowe – Dydaktyczne WSP w Krakowie, Prace Geograficzne* t. V, z. 40, s. 185-197.
- Pakuła L., 1970b, Procesy aglomeracyjne w obrzeżu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, w: *Folia Geographica. Seria Geographica Oeconomica*, T. 3, s. 65-82.
- Pakuła L., 1987, Główne współczesne problemy aglomeracji wielkoprzemysłowej GOP-u, w: *Roczniki Naukowe – Dydaktyczne WSP w Krakowie, Prace Geograficzne*, t. XI, Kraków, s. 33-54.
- Pankau F., 2005, Obszar metropolitalny Zatoki Gdańskiej – problemy rozwoju, delimitacji, planowania zagospodarowania przestrzennego, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 132-146.
- Papageorgiou Y.Y., Thisse J.F., 1985, Agglomeration as a spatial interdependence between firms and households, w: *Journal of Economic Theory*, vol. 51, s. 1109-1119.
- Parr J.B., 2002, Missing elements in the analysis of agglomeration economies, w: *International Regional Science Review*, vol. 25, s. 151-168.
- Parteka T., 2008, Miasta wiedzy – wyzwaniem dla nowych funkcji aglomeracji miejskich, w: *Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej*, red. T. Marszał, *Studia KPZK PAN*, T. CXX, KPZK PAN, Warszawa, s. 96-112.
- Parysek J.J., 1984, *Modele klasyfikacji w geografii*, Wyd. Naukowe UAM w Poznaniu, Poznań.
- Parysek J.J., 1996, Poznań i aglomeracja poznańska. Proces transformacji społeczno-gospodarczej i perspektywy dalszego rozwoju, w: *Agglomeracje miejskie w procesie transformacji*, T. II, red. P. Korcelli, *Zeszyty IGiPZ PAN*, nr 42, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 27-56.
- Parysek J.J., 2003, Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne, w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMIT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 19-40.
- Parysek J.J., 2008, Agglomeracje miejskie w Polsce oraz problemy ich funkcjonowania i rozwoju, w: *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze*

- i praktyczne, red. J.J. Parysek, A. Tolle, Biuletyn IGS-EiGP UAM w Poznaniu, Seria: Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 5, s. 29-48.
- Parysek J.J., 2008, Suburbanizacja i reurbanizacja: dwa bieguny polskiej urbanizacji, w: Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny, red. J. Parysek, T. Strykiewicz, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań, s. 261-285.
- Parysek J.J., 2009, Aglomeracje miejskie: struktury i funkcjonowanie, w: Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 31-58.
- Paturalska-Nowak E., 2005, Łódzki Obszar Metropolitalny w kontekście ustaleń Planu Zagospodarowania Przestrzennego Woj. Łódzkiego, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 162-188.
- Petryszyn J., 1998, Międzydzielnicowe połączenia autobusowe i tramwajowe w aglomeracji katowickiej, w: Czasopismo Geograficzne, T. LXIX, z. 1, s. 65-72.
- Petryszyn J., 2005, Instytucyjne podstawy ośrodków centralnych poziomu powiatowego w Polsce, WNoZ Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- Phelps N. A., Ozawa T., 2003, Contrasts in agglomeration: proto-industrial, industrial and post-industrial forms compared, w: Progress in Human Geography, vol. 27, z. 5, s. 583-604.
- Pietrucha J., 1977a, Społeczne cele rozwoju aglomeracji gospodarczych, w: Studia nad Ekonomiką Regionu, T. 9, s. 7-30.
- Pietrucha J., 1977b, Współczesne koncepcje rozwoju aglomeracji gospodarczych, ŚIN, Katowice.
- Pietrucha J., 1983, Programowanie społecznego rozwoju aglomeracji gospodarczych, w: Studia nad Ekonomiką Regionu, T. 13, s. 46-61.
- Pietruszewski J., Kubiak M., 2006, Zintegrowane zarządzanie obszarem metropolitalnym jako warunek konkurencyjności metropolii, w: Przestrzenie miast postsocjalistycznych. Studia społecznych przemian przestrzeni zurbanizowanej, red. M. Czepczyński, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, KGE Uniwersytet Gdański, Gdańsk, s. 17-33.
- Pióro Z., 1966, Teoretyczne podstawy systematyzacji typologicznej układów osadniczych w Polsce z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, w: Problemy ewolucji układów osadniczych na tle procesów urbanizacyjnych w Polsce, red. PWN, Warszawa, s. 5-43.
- Pióro, 1980, Koncepcja rozwoju spolaryzowanego miasta i jego zaplecza, w: Pojęcia i metody badań strefy podmiejskiej [Materiały XIII dorocznej łódzkiej konferencji naukowej], ZGEiOP Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 1-14.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, 2004, Urząd Marszałkowski, Katowice.
http://www.slaskie.pl/przest_plan/pzpws.htm
http://www.slaskie.pl/strona_n.php?jezyk=pl&grupa=3&dzi=1248435096&id [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Planowanie rozwoju aglomeracji miejskich w opiniach ekspertów, 1994, red. M. Nowakowski, IGPIK, Warszawa.
- Planowanie rozwoju aglomeracji miejskich w Polsce. Raport o założeniach rozwoju, 1974, Instytut Kształtowania Środowiska. Zakład Planowania Aglomeracji, Warszawa.

- Podhalański B., 2005, Kształtowanie się nowych centrów aktywności w obszarze regionu metropolitalnego Kraków-Katowice, w: *Czasopismo Techniczne*, r. 102, z. 15-A, nr spec. Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 112-118.
- Potrykowska A., 1984, The Warsaw Urban Region: Interdependences between Places of Work and Places of Residence, w: *Geographia Polonica*, t. 50, s. 25-39.
- Potrykowska A., 1985, Delimitacja strefy podmiejskiej Warszawy, w: *Acta Universitatis Lodzensis, Seria: Folia Geographica*, t. 5, s. 123-144.
- Pounds N.J.G., 1958, *The Upper Silesian Region*, Indiana University Publishing, Bloomington.
- Problemy aglomeracji miejskich, 1973, aut. M.L. Strongina, L. Frąckiewicz, J. Bobiński, *Biuletyn KPZK PAN*, z. 77, PWN, Warszawa.
- Problemy ewolucji układów osadniczych na tle procesów urbanizacyjnych w Polsce, 1966, red. K. Hryniecka, *Materiały i Studia, Seria IV Zagadnień Społeczno-Gospodarczych w Kształtowaniu Przestrzeni*, z. 5, Międzyuczelniany Zakład Podstawowych Problemów Architektury, Urbanistyki i Budownictwa, PWN, Warszawa.
- Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008, 2010, red. J. Runge, *Urząd Statystyczny w Katowicach*, Katowice.
- Puchalski K., 1983, Analiza zależności funkcjonalnych w obrębie aglomeracji na przykładzie miast wschodniej części aglomeracji warszawskiej, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LIV, z. 1, s. 15-25.
- Pumain D., 2000, Settlement systems in the evolution, w: *Geografiska Annaler*, vol. 82 B, z. 2, s. 73-87.
- Pumain D., Moriconi-Ebrard F., 1997, City size distribution and metropolisation, w: *Geojournal*, vol. 43, z. 4, s. 307-314.
- Radwańska M., 2008, Oddziaływanie ośrodka rdzeniowego aglomeracji na jednostki miejskie regionu (przykład miasta Torunia), w: *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, red. K. Heffner, T. Marszał, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 238, KPZK PAN, Warszawa, s. 106-119.
- Rajman J., 1969, Procesy urbanizacyjne w obrzeżu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego po drugiej wojnie światowej, *Prace Monograficzne*, t. 7, WSP, Kraków.
- Rajman J., 1972, Klasyfikacja typologiczna miast i osiedli miejskich Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, w: *Folia Geographica. Series Geographica – Oeconomica*, vol. V, 1972, s. 23-37.
- Rajman J., 1977, Rozwój Górnośląskiego Zespołu Miejskiego. Wybrane problemy osadnicze i społeczno-demograficzne, *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP*, z. 62, *Prace Geograficzne VII*, Kraków, s. 5-21.
- Rajman J. 1987, Trwałość i zmienność historyczna ośrodków wzrostu regionalnego, w: *Rocznik Naukowo – Dydaktyczny WSP w Krakowie, Prace Geograficzne*, t. XI, s. 147-164.
- Rajman J., 1997, Struktura przestrzenna ludności i osadnictwa aglomeracji katowickiej w okresie transformacji gospodarczej, w: *Aglomeracje miejskie w procesie transformacji*, T. VI, red. P. Korcelli, *Zeszyty IGiPZ PAN*, nr 46, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 39-68.
- Raport na temat wielkich miast Polski, 2009, PricewaterhouseCoopers, Warszawa.
- Raport o stanie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”, 2009, Górnośląski Związek Metropolitalny, Katowice.
- www.gzm.bip-e.pl/download.php?s=52&id=2375 [dostęp na dzień 23.07.2011]

- Rola aglomeracji miejskiej w rozwoju regionu, 2001, red. K. Szółek, Wydawnictwo Katedry Polityki Ekonomicznej i Europejskich Studiów Regionalnych Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław.
- Rola polskich aglomeracji wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej, 2008, red. T. Marszał, Studia KPZK PAN, T. 120, KPZK PAN, Warszawa.
- Romein A., 2002, Accessibility of the Randstad: Spatial Planning in Polynuclear Urban Region, w: Polycentric metropolitan regions – new concepts and experiences, red. T. Markowski, T. Marszał, Studia Regionalia, 11, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 37-59.
- Rosenthal S., Strange W., 2001, The determinants of agglomeration, w: Journal of Urban Economics, vol. 50, s. 191-209.
- Runge A., Runge J., 2008, Główne kierunki rozwoju regionalnego województwa śląskiego w okresie powojennym, w: Procesy transformacji społeczno-ekonomicznej i przyrodniczych struktur przestrzennych, red. J. Lach, M. Borowiec, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, s. 442-457.
- Runge J., 1982, O konurbacji górnośląskiej i kilku innych kwestiach, w: Czasopismo Geograficzne, T. LIII, z. 3-4, s. 330-332.
- Runge J., 1988, Rozkłady przestrzenne dojazdów do pracy dla miast województwa katowickiego w latach 1973 i 1978, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, t. VI, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 101-118.
- Runge J., 1991, Dojazdy do pracy w przestrzennej strukturze powiązań miast województwa katowickiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Runge J., 1999, Osadnictwo, w: Studium wiedzy o regionie śląskim, red. A. Szajnowska-Wysocka, Prace Naukowe UŚ, nr 1755, Wyd. Uniw. Śląskiego, Katowice, s. 51-83.
- Runge J., 2004, Rynek pracy w miastach województwa śląskiego, w: Rozwój miast i zarządzanie gospodarką miejską, red. J. Słodczyk, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 281-298.
- Runge J., 2005, Urbanizacja i jej skutki w regionie katowickim – mity i rzeczywistość, w: Współczesne problemy urbanizacji i ich skutki, red. I. Jażdżewska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 193-202.
- Runge J., 2006, Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Runge J., 2009, Katowice region in the light of the selected conceptions of social-economic transformation, w: Bulletin of Geography, t. 11 (2009), s. 63-74.
- Runge J., 2011, Społeczno-gospodarcze oraz przestrzenne przejawy suburbanizacji w województwie śląskim, w: Studia Miejskie, 3, Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski, Wyd. Uniw. Opolskiego, Opole, s. 55-65.
- Runge J., Krzysztofik R., Spórna T., 2011, Cechy specyficzne umiastowienia województwa śląskiego na przełomie XX i XXI wieku, w: Konceptje i problemy badawcze geografii. Profesorowi Wiesławowi Maikowi w 70-lecie urodzin, red. K. Marciniak, K. Sikora, D. Sokołowski, Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 251-264.
- Runge J., Zadrożny T., 1989, Delimitacja konurbacji katowickiej, w: Struktury i procesy demograficzne w regionie katowickim, red. Z. Rykiel, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, Warszawa, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, s. 23-28.

- Rydz E., 1994, Przeobrażenia demograficzno-osadnicze struktur wewnętrznych aglomeracji nadmorskich, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Słupsk.
- Rykiel Z., 1978, Miejsce aglomeracji wielkomiejskich w przestrzeni społeczno-gospodarczej Polski, Prace Geograficzne IGiPZ PAN nr 128, PWN, Warszawa.
- Rykiel Z., 1980, Powiązania wewnętrzne w konurbacji katowickiej w świetle migracji, w: Przegląd Geograficzny, T. LII, z. 4, s. 837-845.
- Rykiel Z., 1981, Urban Agglomerations in the Socio-Economic Space of Poland: Some Analytical Questions, w: Geographia Polonica, T. 44, s. 163-170.
- Rykiel Z., 1982, O konurbacji katowickiej i metodologii neopozytywistycznej (na marginesie polemiki J. Runego), w: Czasopismo Geograficzne, T. LIII, z. 3-4, s. 332-336.
- Rykiel Z., 1985, Powiązania aglomeracji wielkomiejskich w krajowym systemie osadniczym, w: Czasopismo Geograficzne, T. LVI, z. 2, s. 173-181.
- Rykiel Z., 1988, Struktury i mechanizmy społeczne w regionie katowickim, w: Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego. Studia z gospodarki przestrzennej, red. B. Jałowiecki, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 161-183.
- Rykiel Z., 1991, Rozwój regionów stykowych w teorii i w badaniach empirycznych, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Rykiel Z., 1994, The Territorial Organization of an Industrial Region: The Case of the Katowice Region, w: Transformation of Old Industrial Regions as a Sociological Problem, red. K. Wódz, „Śląsk” Sp. z o.o., Katowice, s. 239-249.
- Rykiel Z., 2001, Główne nurty filozoficzne, teoretyczne i metodologiczne w teorii regionu społeczno-ekonomicznego, w: Koncepcje teoretyczne geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, red. H. Rogacki, Biuletyn KPZK PAN, z. 219, KPZK PAN, Warszawa, s. 49-60.
- Rykiel Z., 2002, Koncepcje i delimitacje wielkomiejskich form osadniczych w Polsce, w: Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany. XV Konwersatorium Wiedzy o mieście, red. I. Jażdżewska, KGMiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 9-20.
- Rykiel Z., Kowalewski M., 2003, Rozwój pól miejskich Bydgoszczy i Torunia. Główne koncepcje, w: Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 179-190.
- Rzeszowski i Krakowski obszar metropolitalny, 2006, red. Z. Makięła, R. Fedan, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków.
- Sassen S., 2001, The Global city. New York, London, Tokyo, Princeton University Press, Princeton.
- Scott A.J., 1982, Locational patterns and dynamics of industrial activity in the modern metropolis, w: Urban Studies, vol. 19, s. 111-142.
- Scott A.J., 1988, Metropolis: from the division of labor to urban form, University of California Press, Berkeley.
- Scott A.J., 2000, Globalization and the Rise of City-Regions, w: European Planning Studies, vol. 9, z. 7, s. 813-826.
- Siłka P., 2011, Scientific research and Internet linkages, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 81-95.

- Sławiński T., 2005, Problemy Panu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 218-230.
- Słodczyk J., 2003, Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia, Wyd. Uniw. Opolskiego, Opole.
- Służewski J., 1965, Działalność organów państwowych na obszarze aglomeracji miejskiej, PWN, Warszawa.
- Smętkowski M., 2001, Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej, w: Studia Regionalne i Lokalne, 2001, z. 4, s. 83-101.
- Smętkowski M., 2003, Polaryzacja procesów rozwoju w regionie metropolitalnym Warszawy?, w: Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMI Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 135-145.
- Smętkowski M., 2007, Delimitacja obszarów metropolitalnych – nowe spojrzenie, w: Rozwój, region, przestrzeń, red. G. Gorzelak, A. Tucholska, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, EUROREG, 2007, s. 215-233.
- Smętkowski M., 2011, Linkages of the Polish metropolises from the European perspective – ESPON Project; Future Orientations of Cities, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 35-47.
- Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2009a, Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja (Diagnoza problemów rozwoju obszarów metropolitalnych i rekomendacja delimitacji obszarów metropolitalnych w Polsce), Raporty i analizy EUROREG 1/2009, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG), Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
http://www.euroreg.uw.edu.pl/index.php/dokumenty/doc_download/297-m-smetkowski-g-gorzelak-b-jaowiecki-obszary-metropolitalne-w-polsce.html [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2009b, Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje, w: Studia Regionalne i Lokalne, T. 35 (1), s. 52-73.
- Smith R.G., 2003, World city topologies, w: Progress in Human Geography, vol. 27, z. 5, s. 561-582.
- Sobala-Gwosdz A., 2007, Siła i zasięg przestrzenny oddziaływania Rzeszowa jako głównego ośrodka regionalnego Polski Południowo-Wschodniej, w: Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów, red. Z. Makieła, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 151-164.
- Sobczyński M., Wolaniuk A., 2006, Przemiany funkcji metropolitalnych Łodzi na przełomie XX i XXI wieku, w: Kierunki przekształceń struktury gospodarczej i społeczno-demograficznej miast, red. J. Słodczyk, E. Szafranek, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 33-46.
- Soczówka A., 2011, Delimitacja konurbacji katowickiej w oparciu o komunikację miejską, Sosnowiec, prezentacja multimedialna.
- Soja E., 2000, Postmetropolis. Critical Studies of Cities and Regions, Blackwell, Oxford.
- Sokołowski D., 2006, Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Sokołowski D., 2009, Aglomeracja bydgosko-toruńska w strukturze osadniczej kraju i regionu, w: Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy

- rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 203-229.
- Sokołowski D., Stachowski J., 1993, Aglomeracja bydgosko-toruńska w latach 1970-1988, w: Acta Universitatis Nicolai Copernici, T. Geografia XXV, z. 85, s. 109-129.
- Spórna T., 2010, Modele przemian urbanizacyjnych w województwie śląskim, Sosnowiec, maszynopis pracy magisterskiej.
- Stasiak A., 1968a, Jeszcze w sprawie badań aglomeracji miejskich w Polsce, w: Miasto, 1968, z. 10, s. 6-11.
- Stasiak A., 1968b, Propozycje metody badań aglomeracji miejskich w Polsce, w: Miasto, 1968, z. 1, s. 1-4.
- Stasiak A., 1969, Procesy kształtowania się i przeobrażania aglomeracji miejskich, w: Górnośląskie Studia Socjologiczne, T. VII, s. 23-50.
- Stasiak A., 1973a, Rozwój aglomeracji miejskich w Polsce, PWN, Warszawa.
- Stasiak A., 1973b, W sprawie podstawowych pojęć dotyczących aglomeracji miejskich w Polsce, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 67-75.
- Stasiak A., 2007, Czy Rzeszów może być ośrodkiem metropolitalnym?, w: Procesy metropolizacji e regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów, red. Z. Makieta, R. Fedan, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, KPZK PAN, Warszawa, s. 248-251.
- Stoll M., 1999, Berlin in the Network of the European Metropolises, w: The Comparativeness of Regions in the Polish and European Perspective, Studia Regionalne, vol. 9, red. R. Domański, PWN, Warszawa, s. 251-261.
- Straszewicz L., 1961, W sprawie jedności administracyjnej miast i ich zapleczy, w: Gospodarka i administracja terenowa, 1961, z. 7, s. 31.
- Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” do 2025 roku, 2010, Górnośląski Związek Metropolitalny, Katowice.
<http://www.gzm.bip-e.pl/portal/gzm/631/1657/> [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Strategia Rozwoju Województw Śląskiego „Śląskie 2020”, 2010, Urząd Marszałkowski w Katowicach, Katowice.
www.slaskie.pl/zalaczniki/2010/02/24/1267017716/1267017953.pdf [dostęp na dzień 23.07.2011]
- Struktury i procesy demograficzne w regionie katowickim, 1989, red. Z. Rykiel, Prace Geograficzne IGIPIZ PAN, Warszawa, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.
- Stryjakiewicz T., 2011, Is it necessary to strengthen linkages between Polish metropolises and if so – how can it be done?, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 159-164.
- Studia Miejskie, 2011, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, t. 4, Procesy suburbanizacji i ich uwarunkowania na początku XXI wieku, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Suarez-Villa L., 1988, Metropolitan Evolution, Sectoral Economic Change, and the City-Size Distribution, w: Urban Studies, vol. 25, z. 1, s. 1-20.
- Suliborski A., Klima E., Rykała A., Walkiewicz D., 2000, Funkcjonowanie powiatów w aglomeracji łódzkiej. Powiat łódzki wschodni, pabianicki, zgierski, KGPIŚR Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Suliborski A., Walkiewicz D., Wójcik M., 2009, Funkcje aglomeracji łódzkiej systemie osadniczym kraju i regionu, w: Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI

- wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania, red. W. Maik, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 159-189.
- Swianiewicz P., Klimska U., 2005, Społeczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce – waniliowe centrum, mozaika przedmieść w: *Prace i Studia Geograficzne*, t. 35, Warszawa 2005, s. 45-70.
- Szajnowska-Wysocka A., 1995, Podstawy zorganizowania miast konurbacji górnośląskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Szczerbiński M., 2010, Górnośląski Związek metropolitalny. Studium politologiczne, Katowice, maszynopis pracy magisterskiej.
- Szmytkie R., 2009, Miasta-zlepieńce na Śląsku Dolnym i Opolskim, IGiRR Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Szmytkowska M., 2003, Rola Gdyni w kształtowaniu układu metropolitalnego Trójmiasta, w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMIiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 167- 177.
- Szymańska D., 2009, Geografia osadnictwa, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Śleszyński P., 2003a, Funkcje metropolitalne Warszawy – zarys problematyki, w: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, red. I. Jażdżewska, KGMIiT Uniwersytet Łódzki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 119-133.
- Śleszyński P., 2003b, Rozkład przestrzenny działalności gospodarczej w aglomeracji warszawskiej, w: *Przegląd Geograficzny*, T. LXXV, z. 2, s. 403-432.
- Śleszyński P., 2011a, Economic linkages, w: *Functional Linkages between Polish Metropolises*, red. T. Komornicki, P. Siłka, *Studia Regionalia*, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 48-64.
- Śleszyński P., 2011b, Social linkages, w: *Functional Linkages between Polish Metropolises*, red. T. Komornicki, P. Siłka, *Studia Regionalia*, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 65-80.
- Tabuchi T., 1986, Urban agglomeration economies in a linear city, w: *Regional Science and Urban Economics*, vol. 16, s. 421-436.
- Tabuchi T., 1998, Agglomeration and dispersion: a synthesis of Alonso and Krugman, w: *Journal of Urban Economics*, vol. 16, s. 421-436.
- Tarkowski M., 2005, Dzienny system miejski jako metropolitalny obszar statystyczny – propozycja delimitacji, w: *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, red. T. Markowski, *Biuletyn KPZK PAN*, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 95-104.
- Tkocz M., 1995, Katowice jako ośrodek regionalny w latach 1865-1995, Wyd. Śląsk, Katowice.
- Tkocz M., 1998, Funkcje miast strefy węzłowej aglomeracji górnośląskiej, w: *Czasopismo Geograficzne*, T. LXIX, z. 3-4, s. 309-321.
- Tkocz M., 2006, Przemiany funkcjonalne miast konurbacji katowickiej w latach 1989-2003, w: *Kierunki przekształceń struktury gospodarczej i społeczno-demograficznej miast*, red. J. Słodczyk, E. Szafranek, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 71-84.
- Tkocz M., 2011, Zróżnicowanie przestrzenne budownictwa mieszkaniowego w miastach metropolii „Silesia”, w: *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej*, red. M. Soja, A. Zborowski, IGiGP UJ, Kraków, s. 163-173.

- Tomaszek S., Wolski G., 1980, Analiza koncentracji przestrzennej zakładów przemysłowych w modelowym obszarze GOP, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Katowice.
- Tomaszek S., 1989, Przestrzenne uwarunkowania ochrony i kształtowania środowiska aglomeracji górnośląskiej, PAN/o Katowice, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Trafas K., 1997, Przebieg procesów transformacji i zmian infrastruktury przestrzennej aglomeracji krakowskiej, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: IV, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 44, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 77-124.
- Trafas K., 2003, Układ metropolitalny a bipolarny (na przykładzie aglomeracji Krakowa i Katowic), w: Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych, red. J. Ziolo, Biuletyn KPZK PAN, z. 209, KPZK PAN, Warszawa, s. 95-114.
- Urban sprawl Warsaw agglomeration. Case study, 2005, red. M. Gutry-Korycka, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Wdowiak W., 1965a, Miasta-skupiska miejskie-obszary umiastowione, w: Miasto, 12, s. 6-19.
- Wdowiak W., 1965b, Miasto-skupisko miejskie-obszar umiastowiony, w: Miasto, 4, s. 1-11.
- Węclawowicz G., 1992, Centralne funkcje a rozwój aglomeracji warszawskiej, w: Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica, nr 17, „Funkcje administracyjne miast”, s. 67-77.
- Węclawowicz G., 2011, On the policy of shaping the network metropolis, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, ed. T. Komornicki, P. Siłka, Studia Regionalia, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 165-170.
- Wich U., 1979, W sprawie metod wyodrębniania aglomeracji z układu osadniczego, w: Wiadomości Statystyczne, 1979, z. 6, s. 26-28.
- Wich U., 1984, Aglomeracja lubelska i czynniki kształtujące jej rozwój, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin.
- Wich U., 1996, Przebieg procesów transformacji gospodarki i zmian struktury przestrzennej aglomeracji Lublina, w: Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: I, red. P. Korcelli, Zeszyty IGiPZ PAN, nr 41, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 39-71.
- Wolaniuk A., 1997, Funkcje metropolitalne Łodzi i ich rola w organizacji przestrzeni, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Wolaniuk A., 2006, Przemiany funkcji metropolitalnych Łodzi i ich rola w kreowaniu centrum miasta w latach 1891-2005, w: Przestrzenie miast postsocjalistycznych. Studia społecznych przemian przestrzeni zurbanizowanej, red. M. Czepczyński, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, KGE Uniwersytet Gdański, Gdańsk, s. 141-156.
- World Cities in a World System, 1995, red. P.L. Knox, P.J. Taylor, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wróbel A., 1970, Zagadnienia delimitacji obszarów metropolitalnych, w: Biuletyn KPZK PAN, z. 57, s. 7-20.
- Wróbel A., 1965, Pojęcie regionu ekonomicznego a teoria geografii, Prace Geograficzne nr 48, PWN, Warszawa.
- Współpraca sieciowa w rozwoju regionu metropolitalnego. Studia nad rozwojem i zarządzaniem w regionach metropolitalnych Europy, 2002, red. J. Lenzion, W. Toczyński, Wydawnictwo Instytutu Studiów Europejskich, Gdynia.
- Zadrozny T., 1989, Zmiany układu osadniczego województwa katowickiego w okresie 1935-1980, Geographia. Studia et Dissertationes, t. 13, Katowice, s. 98-109.

- Zalewski J., 2005, Poznański Obszar Metropolitalny-doświadczenia i wnioski związane z delimitacją obszaru, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 189-202.
- Zapart J., 1981, Kształtowanie się aglomeracji jeleniogórskiej w latach 1945-1990, Karkonoskie Towarzystwo Naukowe, Jelenia Góra.
- Zaremba P., 1962, Funkcjonalny podział terenów podmiejskich, w: Czasopismo Geograficzne, T. XXXIII, z. 3, s. 327-338.
- Zaremba P., 1972, Czynniki kształtujące strukturę przestrzenną dużej aglomeracji (na przykładzie m. Poznania), w: Czynniki rozwoju nowoczesnego miasta AGLO-PO 72-2000. Ogólnopolska sesja naukowa, red. L. Zimowski, PTE/o Poznań, Poznań, s. 9-20.
- Zarzycki J., 1973, W sprawie podstawowych pojęć dotyczących aglomeracji miejskich w Polsce, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 53-65.
- Zaucha J., 2011, Spatial-functional linkages according to the economist, w: Functional Linkages between Polish Metropolises, red. T. Komornicki, P. Siłka, *Studia Regionalia*, 29, Polish Academy of Sciences. Committee for Space Economy and Regional Planning, Warsaw, s. 131-148.
- Zawadzki S.M., 1973, W sprawie podstawowych pojęć dotyczących aglomeracji miejskich, w: Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, Biuletyn KPZK PAN, 79, s. 43-51.
- Zborowski A., 2002, Dojazdy do pracy w południowej Polsce w okresie przemian ustrojowych, w: *Bulletin of Geography*, s. 133-146.
- Zborowski A., 2005, Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa), IGiP Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Zegar T., 2003, Procesy integracji Obszaru Metropolitalnego Warszawy, w: *Studia Regionalne i Lokalne*, 2003, z. 11, s. 75-95.
- Zheng X-P, 2007, Economies of Network, Urban Agglomeration and Regional Development: A Theoretical Model and Empirical Evidence, w: *regional Studies*, 2007, 5, s. 559-570.
- Zmiany administracyjne miast i osiedli, 1918-1963, 1964, opr. M. Gajewski, GUS, Warszawa.
- Zuziak Z.Z., 2005a, Krakowski Obszar Metropolitalny – problemy planistyczne, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 147-161.
- Zuziak Z.Z., 2005b, Podejścia strukturalne w planowaniu obszarów metropolitalnych, w: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych, red. T. Markowski, Biuletyn KPZK PAN, nr 221, KPZK PAN, Warszawa, s. 74-94.
- Zuziak Z.K., 2005, Sterowanie procesami suburbanizacji w obszarze wzajemnych oddziaływań Katowic i Krakowa – spojrzenie z Krakowa, w: *Czasopismo Techniczne*, r. 102, z. 15-A, nr spec. Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 102-111.
- Żmuda S., 1972, Procesy urbanizacyjne w województwie katowickim ze szczególnym uwzględnieniem konurbacji górnośląskiej, w: *Studia nad Ekonomiką Regionu*, t. 3, ŚIN, Katowice, s. 139-156.
- Żywiółowe rozprzestrzenianie się miast: narastający problem aglomeracji miejskich w Polsce, 2006, red. S. Kozłowski, Wydawnictwo „Ekonomia i Środowisko”, Białystok.

THE UPPERSILESIA-DĄBROWA BASIN METROPOLIS „SILESIA”.

SPATIAL-FUNCTIONAL DELIMITATION OF REGION

Summary

The main aim of document is to provide an overview of geographical delimitation of region of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” and The Katowice Conurbation (Silesian Province, Poland) and attempt to distinguish their spatial-functional zones. Herein authors investigated 40 features related to: spatial, morphogenetic, demographic, administrative, economic, social, transport characteristics as well as took into consideration 6 others delimitation-projects presented in some previous scientific papers or official documents.

The objective of delimitation is to present real range of metropolis and metropolitan region. Contemporary definition is concerned on administrative-legal question: The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” (GZM „Silesia”). There are only fourteen cities with county-status in it. Of course, metropolis is more extensive. Similar situation is in case of the outer metropolitan zone (mainly: NUTS-3 criterion). This document points out real ranges of both zones: the core and the metropolitan outer zone.

The problem of delimitation and spatial-functional structure has been presented for 88 administrative units (*gminas*) localized in the central part of Silesian Province as well as in the western part of The Small Poland Province and The Opole Province.

All administrative units have been classified as parts of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” or The Katowice Conurbation. Few of them have been excluded from area of investigated urban forms.

In case of The Katowice Conurbation authors distinguished 3 zones: the core of urban form, the inner zone or the outer zone, whereas rural administrative units occur only in the outer zone. Fifty four administrative units (*gminas*) consist of The Katowice Conurbation (the core: Będzin, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze; the inner zone: Bieruń, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Wojkowice, and the outer zone:

Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Chrzanów, Gierałtowiec, Kalety, Kobiór, Krupski Młyn, Libiąż, Łazy, Miasteczko Śląskie, Miedźna, Mierzęcice, Ornontowice, Orzesze, Ożarówce, Pilchowice, Psary, Pszczyna, Rudziniec, Siewierz, Sośnicowice, Świerklaniec, Toszek, Tworóg, Wyry, Zbrostawice). The Katowice Conurbation is only spatial-morphogenetic arrangement in settlement network and also Polish urban system from the other side.

However, the main aim of delimitation was The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” as example of metropolitan region (spatial-functional arrangement). Authors distinguished two basic zones of it: the metropolitan zone and the outer zone of metropolis. There are two subzone in each of them: the well-developed subzone and the developed subzone. This division has been presented for research and also functional purposes, whereas basic division on the core and the outer metropolitan zone is key for spatial planning and administrative issues.

Seventy three administrative units (gminas) consist of The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” (the metropolitan 1’st core: Będzin, Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze; the metropolitan 2’nd core Bieruń, Czeladź, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Tarnowskie Góry, Wojkowice; the metropolitan 1’st outer zone: Bobrowniki, Chełm Śląski, Chrzanów, Gierałtowiec, Kędzierzyn-Koźle, Kobiór, Lubliniec, Miasteczko Śląskie, Olkusz, Ornontowice, Orzesze, Oświęcim, Poręba, Psary, Pszczyna, Siewierz, Sośnicowice, Świerklaniec, Trzebinia, Wyry, Zawiercie, and also the metropolitan 2’nd outer zone: Bojszowy, Bolesław, Brzeszcze, Bukowno, Chełmek, Kalety, Klucze, Koszęcin, Kroczyce, Krupski Młyn, Libiąż, Łazy, Miedźna, Mierzęcice, Ogrodzieniec, Ożarówce, Pilchowice, Pilica, Rudziniec, Toszek, Tworóg, Ujazd, Włodowice, Woźniki, Zbrostawice.

It is important that both: The Katowice Conurbation and The Uppersilesian-Dąbrowa Basin Metropolis „Silesia” extend their borders on other Polish provinces. Of course, it can be some problem in spatial planning and spatial management of investigated urban regions. Some others questions and issues (partly problematic have been underlined in conclusions, too.